

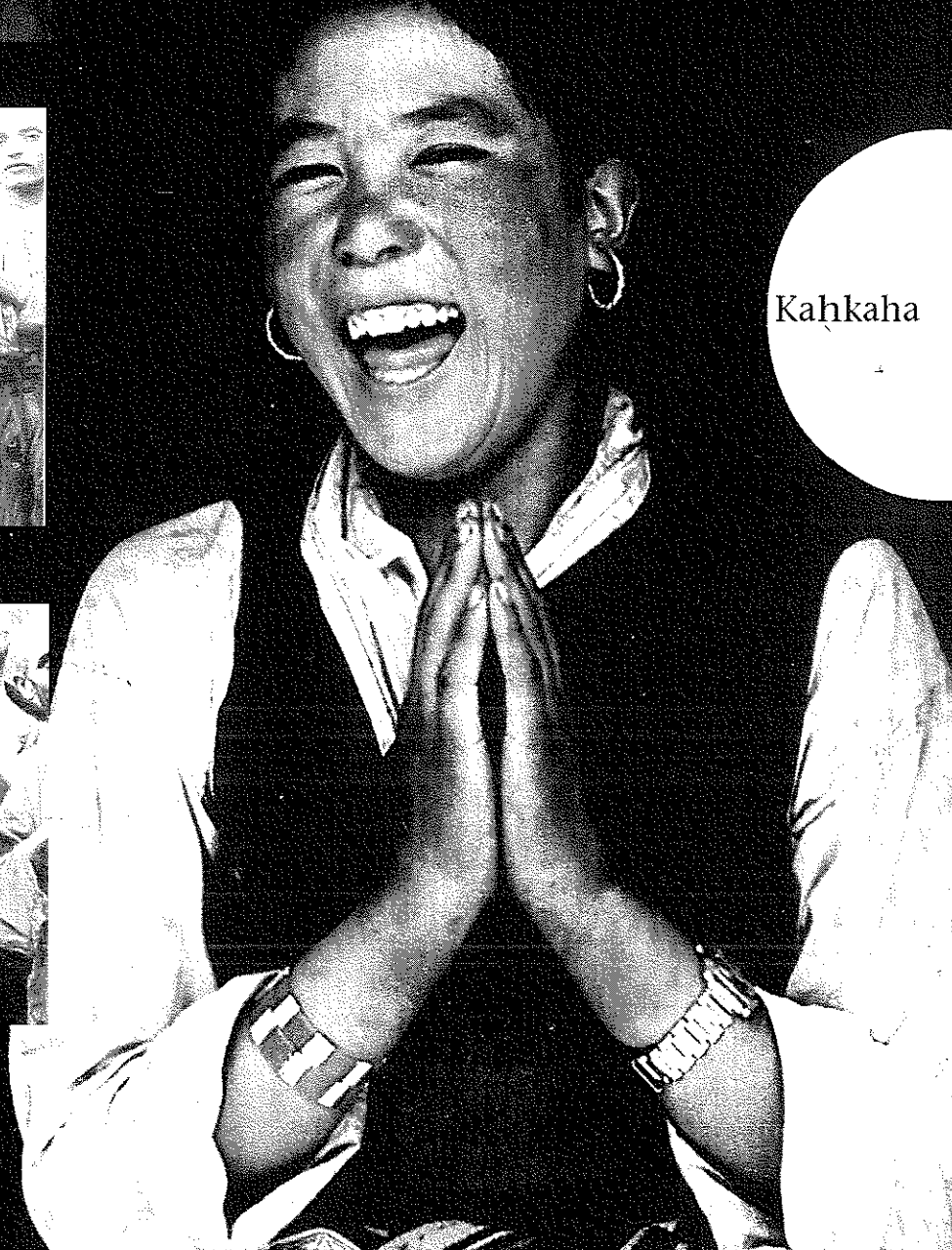
Hayalet Genti

Mayıs-Haziran 2001

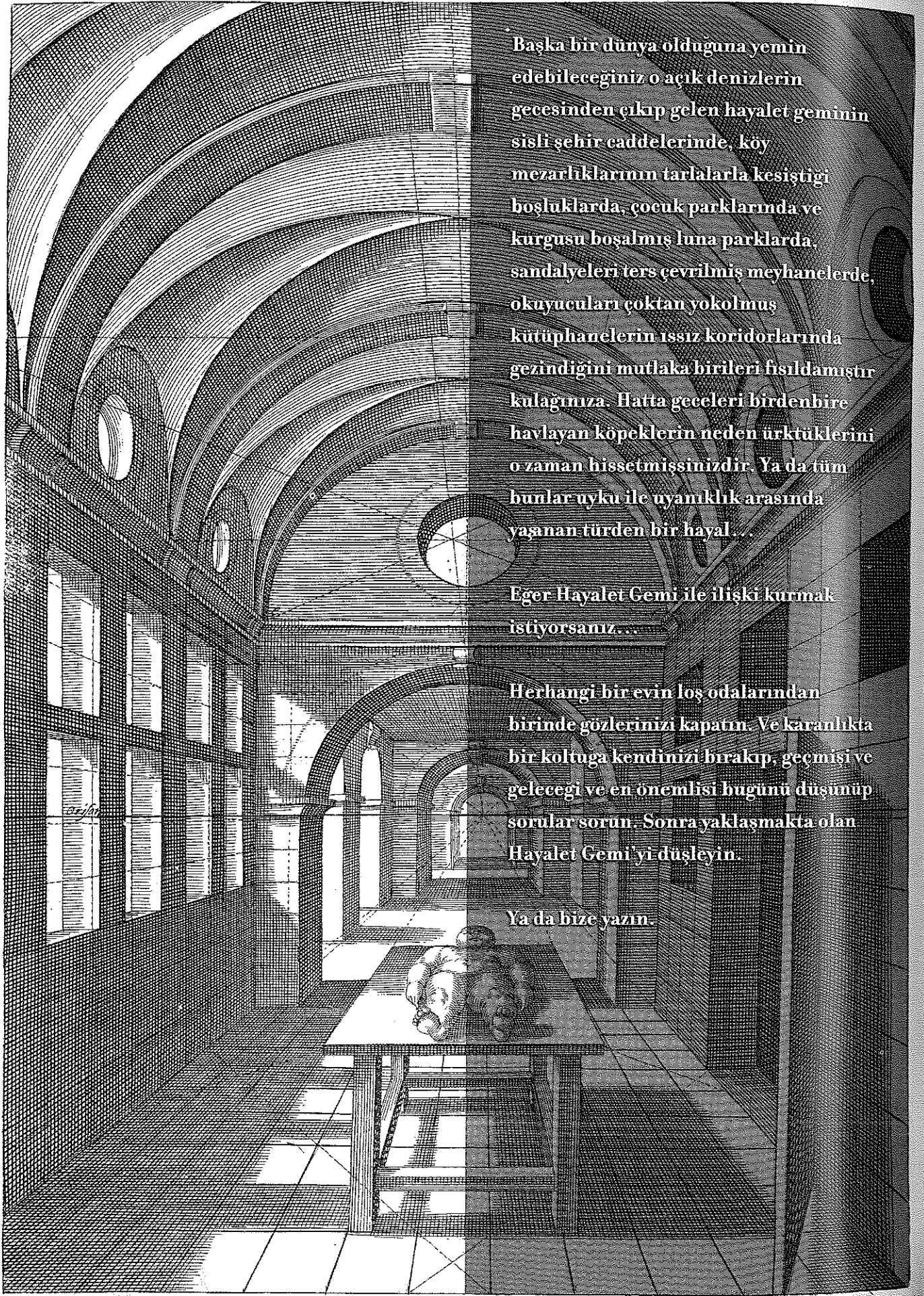
2.000.000 TL.

60

SSN 1301-9708

Kahkaha

Başka bir dünya olduğuna yemin edebileceğiniz o açık denizlerin gecesinden çıkıp gelen hayalet geminin sisli şehir caddelerinde, köy mezarlıklarının tarlalarla kesistiği boşluklarda, çocuk parklarında ve kurgusu boşalmış luna parklarda, sandalyeleri ters çevrilmiş meyhanelerde, okuyucuları çoktan yokolmuş kütüphanelerin ıssız koridorlarında gezindiğini mutlaka birileri fısıldamıştır kulağınıza. Hatta geceleri birdenbire havlayan köpeklerin neden ürktüklerini o zaman hissetmişsinizdir. Ya da tüm bunlar uyku ile uyanıklık arasında yaşanan türden bir hayal...

Eğer Hayalet Gemi ile ilişki kurmak istiyorsanız...

Herhangi bir evin boş odalarından birinde gözlerinizi kapatın. Ve karanlıkta bir koltuğa kendinizi bırakıp, geçmişi ve geleceği ve en önemlisi bugünü düşünüp sorular sorun. Sonra yaklaşmakta olan Hayalet Gemi'yi düşünün.

Ya da bize yazın.

Toplama kampında bile gülümseyebilmek...

Bunun tek bir adı vardır: çaresizliğin öğrenilmesi.

Hiç bir ümit kalmadığında, geleceğe dair en ufak olumlu bir işaret görünmediğinde, her şey yitirildiğinde artık umursamazsınız. Gülebilir, hatta kahkaha bile atabilirsiniz. İşte o andan itibaren insanlığın dışındaki karanlık bölgedesiniz demektir. Kötülüğün krallığı orada hüküm sürer.

Çaresizliği öğrenmeye devam edecek miyiz?

Hayalet Gemi

İki Ayda Bir Yayınlanır
Sayı 60, Mayıs/Haziran 2001
2 000 000 TL KDV Dahil
ISSN 1301-9708

www.hayaletgemi.com

www.locusnovus.com/hayaletgemi

İçindekiler

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
TEKNOFİL Teknoloji Tasarım Adına
Adnan Kurt

Yazı Kurulu
Sedef Erkman
Murat Gülsoy
Ergun Kocabıyık
Yekta Kopan
Nazlı Ökten
Pınar Türen

Tasarım
Faruk Ulay

Tasarım Uygulama
Murat Gülsoy

Baskı
Tasarım Matbaacılık

Yazışma Adresi
TEKNOFİL Teknoloji Tasarım Ltd.Şti.
Boğaziçi Üniversitesi, KOSGEB-
TEKMER, Kuzey Yerleşkesi,
Rumeli Hisarüstü, 80815 İstanbul.
Tel: 212/287 45 86
Faks: 212/263 12 67
E-Posta: gulsoy@boun.edu.tr

Emeği geçen
FİGÜR Grafik'e
Recep Demir'e
Altuğ Güzey'e
Zeynep Terzioğlu'na
tesekkür ederiz.

Abonelik için:
Abonet tel: (212) 222 83 32
Abonet faks: (212) 222 27 10
Abonet e-mail:
abonet@abonet.net
Abonet web: www.Abonet.net

3. [üstüçizilmişişiler]
Castigat Ridendo Mores
Nazlı Ökten
6. [serdümen]
Sana Gülmüyorum
Aklıma Bir Şey Geldi
Ayfer Tunç
9. [kılavuzkaptan]
In Medias Res
Zeynep Aktüre Şıram
17. [yalnızlığınıyuncakları]
Rakı Su Ve Buz
Yekta Kopan
22. [karagöründü]
Gülerken Vücudumuzda
Neler Oluyor
Atilla Soykan
29. [Aytutulması]
Yıldönümü
Şerif Erol
31. [denizfeneri]
Kahkahanın Kefareti
Elif Şafak
33. [déjàvu]
Bedenin Kahkahası
Grotesk Gülünç
Ahmet Bozkurt
35. [şeytanminaresi]
Clea'ya
Derya Erkenci
38. [kayıphazine]
Meydan Okuyan Kahkaha
Zeynep Direk
40. [çıkılmazsokak]
Dilsiz Kahkaha
Müge İplikçi
42. [yanlışpusula]
Pan Ve Şeytan Kahkaha Atarken
Pınar Türen
44. [gölgelerindansı]
Arlecchino'nun Maskesi
Ali Ergur
48. [denizkızlarınınşarkısı]
Kuzunun Yengisi
Sibel K. Türker
52. [başkabirdünya]
Aileden Biri
Balku
55. [medcezir]
Saf Bir Zeka Kıvılcımı
Esra Şirin
57. [sirenelerin kâbusu]
Öyle Küçüktü Ki
Hande Ögüt
63. [işsedekimesaj]
Pandora'nın Ağızı
Engin Türkgeldi
64. [yedideniz]
Bana Bir Kahkaha Satar mısın?
Esin Ayder
66. [deligömleği]
Her Şeyi Bilen Sylvie
Özge Baykan
69. [yıldızlarkorsanı]
Ölüm Güzeldir
Sarper Özharar
73. [zehiradası]
Kaha
Hümanur Bağlı
74. [uçanhollandalı]
Bunak
Murat Gülsoy

Yeni bir şekilde kendine aşık, üzüntüden yıpranmış, kendine karşı tiksinti duymaktan yorulmuş, uzun bir süre kendisiyle başbaşa, düşünceye daldı. Anladı ki yüzümüz vücudumuzun, benzerlerimizin varlığının hiç durmadan yeniden şekil verdiği, ısıttığı ve canlandırdığı parçasıdır. Hararetili bir konuşma yaptığı kişi tarafından henüz terk edilen bir adam, bir süre daha kalıcı bir canlılığı yüzünde korur; bu, ancak yavaş yavaş söner ve kendisiyle konuşan başka birisinin çıkagelmesi alevini yeniden canlandıracaktır. "Sönmüş bir yüz. İnsan türünde şimdiki kadar kuşkusuz hiç ulaşılmamış bir yok olma derecesi." Robinson bu kelimeleri yüksek sesle söylemişti. Oysa yüzü, bu taş gibi ağır sözleri söylerken, bir sis düdüğünden ya da av borusundan daha fazla kırmıdamamıştı. Kendisini neşeli yerler düşünmeye zorladı ve gülümsemeye çalıştı. İmkansız. Aslında yüzünde donmuş bir şeyler vardı ve çözülmeyi başlatılmak için ona ailesi ile uzun ve neşeli bir konuşma gerekirdi. Yalnızca bir dost gülümsemesi ona gülümsemeyi geri verebilirdi...

Tournier M, Cuma ya da Pasifik Arafı, Ayrıntı, 1994.
Çev: Melis Ece

* Töreleri Gülerik Düzeltiyor. Şair Santeul, bu deyişi Arlekin'o'yu oynayan Dominique'e tiyatrosuna asmaı için vermiştir.

1962 yılında Tanzania'da bir kız okulunda ilk belirtileri 30 Ocak'ta görülen bulaşıcı gülme krizleri, 95 öğrenci arasında, 18 Mart günü okulun kapanmasına neden olacak denli yayılır. Benzer patlamalar, Orta Afrika'nın çeşitli okullarında da görülerek devam eder ve 2.5 yıl boyunca binden fazla insanı etkiler.

Bu gülme salgınlarından oniki yıl önce 9 Eylül 1950 tarihinde "Hank McCune Show" izleyici önünde yapılamamasını, kayıt edilmiş gülme seslerini kullanarak telafi eder. Mini gülme salgınlarını amaçlayan bu konserve kahkahalar, televizyon izleyicilerinin hiç de yadırgamadığı komutlara dönüşür. İşte şimdi, burada güleceksiniz!

Bazen esnemek gibi gülmek de bulaşıcıdır. Gülmemeniz gerektiğini bildiğiniz toplumsal durumlarda, aklınıza başka şeyler getirmek için çabalasanız da tutamadığınız kahkahalarınız başkalarına da sirayet ederken başlar bilgiççe sallanır. Sinirler bozulmuştur. Kahkaha virüsü, herkesi sarmış, gözyaşlarıyla sona eren salgın, yerini toplu halde boşalmışlık duygusuna bırakmıştır. Fırtına sonrası ortalığa yayılan kokuyu içinize çekerek dolaşır gibi...

Neye ve kime güldüğümüz, kiminle ve nasıl güldüğümüz, birçok edim gibi, toplumsal olarak nerede durduğumuzla ilintilidir. Karagöz ve hayal perdesi, sadece zamana yenik düşmemiştir: yapısının çok büyük bir bölümünü oluşturan imparatorluk gülmececi, çeşitli cemaatlerin ya da milletlerin, Rum, Ermeni, Kürt ya da Laz'ın yanısıra, Arnavut, Tatlısu Frengi, Yahudi, Arap, Muhacir ya da Acem'in farklılıklarından (ötekiliklerinden) beslenen gülmececin toplumsal dayanakları, yerini bir ve bütünleşmiş ulusa ve onun sınıfsızlığının ve kaynaşmışlığının birimi olan renksiz kokusuz ama eşit yurttaş yaratma arzusuna bırakmıştır. Nasıl mahallenin kötü namı delikanlılarını tutuklayan inzibatın, onları hamamların altında bulunan, ceennemlik adı da verilen kapalı ve geniş ocakların yani külhanların külünü boşaltmak gibi tatsız ve zahmetli bir işe koştuklarını unuttuktan sonra külhanbeyi yorgun bir kelime haline geliyorsa, Galatalı Levanten ile İstanbullu Rum'un bir karışımı olan Frenklerin de Göksu gezintilerine pek meraklı olmaları nedeniyle Tatlısu Frengi olarak adlandırıldıkları bilgisi unutulunca Karagöz'ü yeniden canlandırmak için geriye kala kala bir Bolulu açığı ya da kemeçe çalan Trabzonlu Hayrettin kalır.

Geldikleri kentlerde karşılaştıkları yeni yaşam koşullarına ve alışkanlıklarına el yordamıyla uyum sağlamaya, başarabildikleri yerde kendi kurallarını hakim kılmaya çalışan bu insanların farklılıkları, her zaman şikayet konusu olduğu kadar gülmece konusu da olagelmıştır. Temel, zeytini neden çatal denen o Çin işkencesi aletle tutması gerektiğini bir türlü anlayamadığından bunu yapmayı becerene "ben yordüğüm için sen yakalayabildin onu" deme esnekliğini gösterir. Cam silerken çöp kutusunun içine düşen kadını gördüğünde "bu daha işe yaradı" diyorsa bu, kentlerin yüksek binalarında, camlarımız temiz olsun diye hiçbir güvenlik önlemi almadan hayatlarını tehlikeye attığımız kadınlar var olduğu içindir. Hemşo Ağa, daha az fıkra, daha çok aşağılayıcı tiplere ürettiyse bu, varoluş koşulları daha çetin olduğu içindir. Çatışma, kimi zaman mizah duygusunu etkisizleştirir çünkü alay etmek bile bir ilişki kurma, anlama, ona yer açma çabasıdır. Oysa şiddet, toptan reddi gerektirir, mizaha yer bırakmaz.

Seksenli yıllar boyunca Türkiye'de yaygın bir muhalefetin en belirgin kanalını mizah dergileri oluşturuyordu. Cuma günleri koştüğünün altında Cumhuriyet ve Girgir taşıyanlar neredeyse aynı kabileye mensup sayılırlardı. Boğucu ve kasvetli bir haleti ruhiyenin içinde

"Ama gülmekle ilgili bu incelemede seni korkutan neydi? Bu kitabı ortadan kaldırarak gülmeyi ortadan kaldıramazsın."

"Kuşkusuz hayır. Gülme bedenimizin güçsüzlüğüdür; yozlaşması, yavanlığıdır. Köylünün eğlencesi, sarhoşun özgürlüğüdür; kılıse bile akıllıca davranarak, şölenlere, şenliklere, panayırlara, insanı neşelendirerek öteki isteklerden ve tutkularından uzak tutan bu günlük yozlaşmaya izin vermiştir... Ama gene de gülmek, basit insanların savunması, halk için kutsal olmayan bir gizem olarak kalır. Bunu Peygamber de söylüyordu; yakmaktansa evlenmek daha iyidir. Tanrı'nın kurulu düzenine başkaldırmaktansa, yemeğinizi yiyip sürahilerle şişeleri devirdikten sonra, düzeni alaya alan pis güldürülerinizin tadını çıkarın: Aptallar kralını seçin; eşekler ve domuzlara yaraşır cümbüşlerde kendinizi yitirin; tepetaklak Satürn şenlikleri yapın... Ama burada, burada..." Şimdi Jorge parmağıyla masanın üstüne, William'in açık tuttuğu kitabın yanına vuruyordu, "burada gülmenin işlevi tersine dönüyor, sanat düzeyine yükseltiyor; bilgiler dünyasının kapıları gülmeye açılıyor; böylece gülmek, felsefenin ve hain tanrıbilimin konusu oluyor...Gülmek, köylüleri, Şeytan korkusundan kurtarır; çünkü aptallar şenliğinde, Şeytan da zavallı bir aptal olarak belirir; bu yüzden de denetim altına alınabilir. Ama bu kitap insanın kendisini Şeytan korkusundan kurtarmasının bilgelik olduğunu öğretebilir..."

Eco U, Gülün Adı, Can Yayınları, 1987
Çev: Şadan Karadeniz.

ağızlarımızdan nefesi dışarı vermemize izin veren şey kahkahaydı. Sürekli olarak haklarında açılan davalarla boğuşup duran o insanlar, hiçbir alternatif oluşumun yaşatılmadığı bir dönemde hiç olmazsa varolana bir biçimde eleştirel bakma fırsatını sağlıyorlardı. Mizah ne olması gerektiğini değil ne olmaması gerektiğini ima ettiğinden meşruiyeti daha yaygındı yani insanlar ne olması gerektiğinde hemfikir olamazlar bile ne olmaması gerektiğinde anlaşabiliyorlardı. Bu ortak ve neşeli muhalefet zemini yerini giderek kiroların, hanzoların, entellerin, abazaların kaba bir parmakla gösterilip simgesel düzeyde ezildiği arenalara bıraktı. Geçmişten bu güne taşıdıkları gelenekle en muhalif kalemlerin yaşamasına izin veren bu dergilerden çıkan genç, yetenekli ve zeki insanlar, eğlence sektörünün ihtiyaç duyduğu taze ve akıcı kanı sağladılar. A.B.D'de *rock'n roll* gibi Türkiye'de mizahın bir kesimi de karşıtlarıyla beslenen düzeneğin içindeki yerini alırken muhalefet tarafından kaybedildilerse de ortalama düzeyi yukarı çekmeye yaradılar. Hiçbir şey sadece iyi ya da sadece kötü olamaz; her oluş her zaman birden fazla potansiyeli barındırır. Her yıkıcı güç, düzene girmeyi, her düzen kendisine kattıklarıyla gelişip olgunlaşırken parça parça, zaman zaman da olsa yıkılmayı, değişmeyi büyütür içinde.

Mikhail Bakhtine, Rabelais'in Gargantua'sı ekseninde Ortaçağ ve Rönesans'da popüler kültürü incelediği eserinde, karnaval gülmececi kavramını geliştirir. Karnaval zamanı, yasaların bozulup değerlerin alt üst olduğu zamandır. Tüm ünvanların alaşağı edildiği, yukarıdakilerin yerini aşağıdakilere bıraktığı tersine dünyada soytarı, kral olur. Antropologların çalışmaları, birçok geleneksel toplulukta benzer eğilimlerin, kısıtlı bir zaman süresince kuralsızlığın ya da tersine kuralların, toplumsal gerilimleri boşaltıcı ve böylece düzenin devamını sağlayıcı bir yanı olduğunu gösterir. Notre Dame'in Kamburu Quasimodo, bir günlüğüne kral olup Esmeralda'nın aşkını umut edebilir ama sonra yerine, Katedral'in karanlık dehlizlerine geri dönmesini engellemeyecektir bu. Türkiye'de yıllarca en çok gülünen adam, Kemal Sunal, Salako, Kapıcılar Kralı, Davaro, her neyi oynadıysa kendisini aşağılayanlara inat galip ayrıldı filmi içinden ve seyirci derin bir oh çekti. Karnaval söylemi, yıkıcı olduğu kadar ehlileştirici de olabilir. Tıpkı kahkahalarımız gibi. Bir işyeri düşünün ve bir kokteyl: büyükbaş denilenlerin etrafında, onların esprilerine en içten biçimde gülmek için hazır bekleyen küçükleri göreceksiniz. Bu içtenlik şüphe götürmez, küçük olan büyüğe hayran olmaya zaten hazırdır. Sonra kapalı kapıların ardını düşünün: sinir olunan patronun ardından yapılan şakaları, eşitler arasında patlayan kahkahaları.

Oysa gerçek bir kahkahayla boşalan nefes, terbiye etmekten sıkıldığımız nefislerimizi ters yüz edip dışarı çıkarır gibidir. Arzularımız, isteklerimiz, tuhaf öfkelerimiz birikip sıkıştıkça, aptallık için küçük izinler isteriz. Aynanın karşısında uzun süre yüzünüze baktıktan sonra dil çıkarıvermez misiniz? Başkalarını ve kendinizi ciddiye almaktan yorulduğunuzda sapıtmaya, doğru yoldan sapmaya ihtiyaç duymaz mısınız? Yalnızca doğru yerde doğru sözü söylemek değil, dik durmak, canlı olmak, ter kokmamak, pis görünmemek zorundasınızdır. Uygarlığın emrettiklerini gündelik hayatınızın küçük ve doğal ayrıntıları olarak benimsemek, bir alışkanlıklar ve jestler otomatizmine uymak görevinizdir (ey kentli!). Gülün Adı'nın gülmeyi yıkıcı ve tehlikeli bulan bağnaz keşişi Jorge de Burgos'u geçmişte kaldı, ama yerinde ağlayıp yerinde gülmek, yerinde konuşup yerinde susmak, toplumsal hayatın zorunlu dersleri olmaya devam ediyor. Adımlarınızı şaşırıp sırayı bozmak sizi bir anda yapayalnız bırakır. Ama sizi yalnızlığınızdan kurtaracak olan yine başka bir insandır. Hani sizi düzgün görünmeye zorlayan ötekiler. Lars Von Trier, Budalalar'da aptallığı paylaşan bir grup insanın öyküsünü anlatıyordu. İnsanların birbirlerine nasıl hissediyorlarsa öyle olabileme izni verdikleri bir yerlerin hayalini kurarak... O pek ciddi aşağılık hallerimize birlikte gülerek değişebilir ya da en azından o yerlerin hayalini kurarak beklerken kahkahalarımızda nefeslenebiliriz.

↓

Bir Maniniz Yoksa Annemler Size Gelecek

Saklambaç oynayan kaleye mum dikerdi. Gazoz kapağı biriktirilirdi. Dört ortalı harita metot defterleri, kırmızı mavi pelür kağıtlarla kaplanırdı. Demirbank iyi günler diler, Televizyonda *Uzay Yolu*, *Kaçak*, *Tatlı Cadı* oynardı. Mandolin kurslarına gidilir, bahçelerde pikap çalınır, Türk filmlerinde çocuklar "Size baba diyebilir miyim amca?" derlerdi.

Orlon hırkalar ve jarse elbiseler giyilir, gümüş künye takılır, her yaşgününde fotoğrafçıda aile fotoğrafı çektilirildi. Hatıra defterlerine "Kalbin kadar temiz defterinden..." diye başlanır, anket defterlerinde "ıssız ada" sorulurdu. "Evlenden olmaz"dı, telgraf çekilir, Adana'ya çık aradan denirdi, çamaşırlar santrifüjli makinede yıkanır, evlere divan kurulur, sokakta yoğurtçular gezerdi.

Ayfer Tunç 70'lerde nasıl yaşadığımızı anlatıyor: hayatımızın naif yılları , biraz mağrur, biraz mahzun ve çokça mütevazı.

*Bir Maniniz Yoksa
Annemler Size Gelecek*
Ayfer Tunç
414 s.

YAPI KREDİ YAYINLARI KİTAPTEVLERİ: • İSTANBUL: 212-293 08 24 / 502 • İZMİR: 232-463 82 90 • ANKARA: 312-435 85 94
E-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr • Web Sitesi: www.yapikrediyayinlari.com • İnternet satış: www.shop.superonline.com/yky
YAPI KREDİ KÜLTÜR SANAT YAYINCILIK TİC. VE SAN. A.Ş. 212-293 08 24, 252 47 00

Sana Gülmüyorum Aklıma Bir Şey Geldi

Ayfer Tunç

ayfertunc@yahoo.com

serdümen

Bir grup genç kız ve
genç erkek okey
oynuyorlar. İki
oyunu saha
kenarından izliyor.
Gruptaki genç
erkekler sigara
içiyorlar,
alışkanlıktan olsa
gerek, avuçlarında
saklıyorlar sigarayı.
Hâlâ babalarının
karşısında
tüttüremiyorlar
demek ki. Ara sıra
bağrışıp taş
çalışosun kavgası
yapsalar da, daha
çok gülüyorlar.
Neşeli kahkahalar
atılıyor masada,
sebepli sebeplsiz.
Genç oldukları için
çok çok
gülebiliyorlar.

1. Günlerden Pazar. Günün ilk kahkahası arka balkonlardan birinde çınladı. Aşırı sevinçli bir kahkaha. Olağanüstü bir durum söz konusu herhalde. Ya geçen pazar arkadaşının yaş gününe giderken giymeyi düşündüğü blucini annesi yıkadığı ve henüz kurumamış olduğu için sabah sabah bir saat ağlayan orta son öğrencisi kıza, en yakın kız arkadaşı Tarkan'ın son çıkan CD'sini getirdi ya da üç aydır her akşam, kış kıyamet demeyip aşık olduğu oğlanın iş çıkışı saatinde balkonda oturup hülyalı bir edayla, gizlice sigara içen bir başka genç kıza o oğlan ilk kez arayıp internet kafede buluşalım mı dedi. Çılgılla karışık bir kahkaha bu. İnsan önce irkiliyor. Biraz kulak verince bunun bir kahkaha olduğunu anlayabiliyor ancak. Delimsi, kontrolsüz; belki de aksine kontrollü, olay her neyse onun verdiği coşkunun altını çizmek isteyerek büyük atılmış bir kahkaha. Bitmiş değil, sürüyor.

2. Güçlü bir kahkaha duyuldu şimdi de. Önce iri kıyım biri hapsirdi sandık ya da gök gürtledi, sonra devam edince ve dağlar arasında azalarak yankılanan bir haykırışı andırdığını fark edince, anladık ki bu patlayan bir kahkaha. Böyle bir kahkaha ya kırk yıldır sigara içen, geniş sineli, feleğin çemberinden geçmiş kadınlardan ya da iri yarı, gürlere konuşan, çok neşeli erkeklerden çıkar. Adam beyaz atletli. Omuzları kıllı. Çizgili pijamalar tarihe karıştığı için altına soluk lacivert bir eşofman altı giymiş. Az önce arabasını -Doğan görünümü Şahin, metalik-yıkadı, ayakları hâlâ ıslak. Evine misafir gelmiş bacanağının anlattığı bir olay üzerine kahkahasını patlatırken, karısı adamın koridorda bıraktığı ıslak ayak izlerini söylenerek siliyor. Kadın titiz, ama evdekilere söz geçiremiyor ki. Bu adam bu akşam serin merin demez, balkonda rakı içer, bir de mangal yakar, bütün yaz yapacağı gibi. Böylesi adamlar çocuklarını çok severler, ama bir kusurları vardır. Onları karneleri baştan aşağı zayıf gelince yatak odasına çekip kemerle döverler, sonra bütün gece üzüntüden uyuyamazlar.

3. Şimdiki kahkahalar tekil değil, üç beş kişi birden kahkaha atıyor. Eğlenen kahkahalar bunlar. Vakit akşamüstü. Kalabalık ve sıcaklıklı bir aile balkonda börek yiyip çay içiyor. Aralarında komik bir adam var. Gençten, kasketini ters takmış. İnşaat mühendisi, açık havada çalışıyor. Yüzü epeyce yanık, bu da ona ayrı bir hava veriyor. Komik bir şey anlattıktan sonra hafifçe burnunu elliyor, alışkanlık herhalde. Belki de burnunu elleyerek dudaklarının ucunda tuttuğu gülümsemesini gizliyor. Bir yandan da karşı balkondaki kadını kesiyor çaktırmadan. Gözü onda, bu yüzden sesi biraz yüksek, anlattıkları coşkulu. Kadın da farkında. Birkaç kez göz göze geldiler. Ailenin yaşlı üyeleri bu adama "mukallit" diyorlar, çok mukallit adam. Bu mukallit adam yaşlı, pinti teyzelerinin taklidini yapıyor. Bu pinti teyze yüz bin lirayı hâlâ büyük para sanıyormuş, ona gülüyorlar. Bu kahkahalarda bir süreklilik var. Cıvıltılı, rahatsız etmiyor. Ara ara hafifliyor, ama mukallit genç adam durur mu? Bu defa gözlerinde katarakt olan daylarının sarhoş olunca nasıl yemek yediğini taklit ediyor. Kaşığı ağzı yerine burnuna sokuyormuş adamcağız.

4. Bir grup genç kız ve genç erkek okey oynuyorlar. İki oyunu saha kenarından izliyor. Gruptaki genç erkekler sigara içiyorlar, alışkanlıktan olsa gerek, avuçlarında saklıyorlar sigarayı. Hâlâ babalarının karşısında tüttüremiyorlar demek ki. Ara sıra bağrışıp taş çalışosun kavgası yapsalar da, daha çok gülüyorlar. Neşeli kahkahalar atılıyor masada, sebepli sebeplsiz. Genç oldukları için çok çok gülebiliyorlar. Arada bir ev sahibi kıza annesi içerden sesleniyor, çay taştı, söyle arkadaşlarına gürültü yapmasınlar, mahalle ayağa kalkacak, o da tamam ya, üf! diyor, sonra neşeli kahkahalara katılıyor. Bu kahkahalarda süreklilik yok. Kısa kısa, ama çok sık kahkaha atılıyor. Arada bir taşkınca çıkıyor sesler. Ev sahibi kız kaseti değiştirmek için içeri girdi. Masanın ortak isteği Muazzez Ersoy, oysa kız bıkmış Muazzez Ersoy dinlemekten. Hiç aldırış etmiyor, Ricky Martin koyuyor teybe. Masadaki kızlar coşuyor, oğlanların suratlar hafiften asılıyor. Ne buluyosunuz bu çocukta ya? Kızlardan derin bir itiraz. Aaaaa! Kahkahalar. Akşam oluyor, ev sahibi kızın annesinin canı sıkılmaya başladı. İçeri çektik kız, kolunu çimdiklemedi. Söyle gitsinler

Bir kadın ve bir erkek yatak odasındalar. Kadın genççe, adamın metresi. Adam elliye yakın, gerdanı iki kat. Yatağa sırt üstü uzandığı zaman göbeği sağa sola kaçıyor. Beyaz slip donu ve atletli var üzerinde, delindi delinecek siyah çoraplarını çıkarmamış. Kadının sutyen askıları bozarmış, kalın bacaklarındaki mavi damarlar belirgin. Adam içkili, kadını okşuyorum diye sertçe mıncklıyor, seni kraliçeler gibi yaşatacağım diyor. Gelirken markete uğramış, dolabı ağzına kadar doldurdu. Eski kaşardan hindi kuşbaşıya kadar. Kraliçe lafını duyunca kadından kıkırttıyı andıran bir kahkaha çıkıyor, erotik bir kahkaha.

artık. Baban birazdan gelir de bu oğlanları evde görürse, sen düşün ne cevap vereceğini. Kızın umurunda bile değil. Balkonda taşan kahkahalara gitti. Babam bir şey demez, hepsini taniyo.

5. Yeni evli sayılmayacak bir çift akşam yemeği için balkonda masa hazırlamış. Yaz gibi sıcak bir bahar akşamı ne de olsa. Hâlâ birbirlerini seviyorlar. Adam mücveri sıcak sıcak ısıtıyor. Çatalla yoğurt alayım derken üstüne döküyor, gördü mü diye kaçamak bakıyor karısına. Çocuk gibisin Ahmet, dökmeden yemek yiyemiyosun. Neyse kadın görmedi. Görse de bu gece kızmaz zaten. Beş yaşındaki oğulları Oğulcan mücver sevmiyor diye annesi ona patates kızartmış. Koca aşka geldi, bir kutu bira açtı. Kadın ben de içerim biraz dedi. Mutlu ya. Aslında içkiyi hiç sevmez. Yemek boyunca çiftten mutlu kahkahalar geliyor. Araba aldılar da. Metalik fümé, 97 Broadway, henüz 38 bin kilometrede. Bugün onunla gezdiler, Belgrat ormanına gittiler. Arabanın teybi olmadığı için yol boyunca adam şarkı söyledi, kadın da ona eşlik etti. Araba alırken borçlandıkları için bir kendin pişir kendin yeciye girip, şöyle bir kilo karışık et, salata malata söyleyemediler, ama seyyar dürümcüden adana aldılar. Hem onların da bir arabası var artık. Kadın su için, tuz için her mutfağa gidişinde üşenmiyor, salon penceresinden arabalarına bakıyor. Sürekli ve içten kahkahalar atıyorlar. Hafif, kulak verilmezse duyulacak gibi değil.

6. Nerde kaldın bu saate kadar diye bağıyor adam. Saat de geç olsa bari, hava daha yeni karardı. Anca geldim Osman diyor kadın, sakın bir yüzle. Ablamın selamı var. Adamın çok umurunda sanki baldızın selamı. Canı sikkın. Öfkesini karısından alacak ama kirayı kahvede altmışaltıya yatırdığı için hafif bir suçluluk duygusu içinde, tartışmayı uzatmıyor. Hayırlı bir iş yapmış olsa zehir edecek akşamı. Ay bi güldüm bi güldüm diyor kadın, Mehmetcan al ablamın rujunu, uyurken babasını boya dün gece! Eniştem bi kalkmış ki sabah, dudakları kıpkırmızı! Bir kahkaha atıyor kadın. Sahte kahkaha. İçten bir tınısı yok. Bir durumu gizlemek amacıyla atılmış. Kahkahası dudaklarından su gibi dökülüyor, kesik kesik, hatta yeterince inandırıcı bulunmayıp ucuna bir de kıkırdama eklenmiş. Mehmetcan'ın babasını boyadığı doğru, ama bunu ablası geçen hafta anlatmıştı. Ablasına gitmedi, sadece uğradı, bu saatlere kadar sevgilisinin evindeydi. Üniversite öğrencisi- sevgilisi. Tutturdu ayrıl kocandan gel beraber oturalım diye. Kadının aklı çok karışık. Samanlık seyran, iki çıplak bir hamam meselleri. Ama çocuk da hoş yani. Su gibi geçti saatler. Adam kulak verse kadının kahkahasındaki tınılara bir tuhaflik sezecek, huylanacak ama, derdi başından aşkın. Yarın ev sahibi arar yine. Üç ay oldu Osman Bey, daha ne kadar bedava oturacaksın evimde? Kadın aynı kahkahadan bir daha atıp, âlem çocuk şu Mehmetcan diyerek mutfağa giderken, adam karısının arkasından bakıp, sana da sülalene de diye söylüyor. Kime söylensin? Kahveciye mi? Hadi yemeği hazırla yemeği, öldüm açlıktan!

7. Bir kadın ve bir erkek yatak odasındalar. Kadın genççe, adamın metresi. Adam elliye yakın, gerdanı iki kat. Yatağa sırt üstü uzandığı zaman göbeği sağa sola kaçıyor. Beyaz slip donu ve atletli var üzerinde, delindi delinecek siyah çoraplarını çıkarmamış. Kadının sutyen askıları bozarmış, kalın bacaklarındaki mavi damarlar belirgin. Adam içkili, kadını okşuyorum diye sertçe mıncklıyor, seni kraliçeler gibi yaşatacağım diyor. Gelirken markete uğramış, dolabı ağzına kadar doldurdu. Eski kaşardan hindi kuşbaşıya kadar. Kraliçe lafını duyunca kadından kıkırttıyı andıran bir kahkaha çıkıyor, erotik bir kahkaha. Bir kol dolusu bilezik şingirdiyor ya da kesme kadehlerle dolu bir tepsi sallıyor, bardaklar birbirine deşiyor sanki. Böyle kraliçelik mi olurmuş diyor kadın yatak odası sesiyle, her cümleden sonra çalışmış bir kahkaha atıyor. Hemencik gidiyosun, diye uzata uzata konuşurken, cümlesinin vurgularına göre yatağın üstünde vücudunu hoplatıyor. Adam kendini kadının sesi, vücudu ve kahkahasıyla sunduğu erotizme kaptıracağına, yaylı yatağın sallantısına kaptırıyor. Bir an çocuklaşıyor, kadını mıncklamayı bırakıp, kıcının üstünde zıp zıp zıplıyor.

8. Loş bir salon. Havada çok belirgin bir gerginlik var. Adam kadını konuşmak istedi, kadın da gelip oturdu koltuğa, dik dik bakıyor adamın yüzüne. Vaziyet almış, karşı saidirya hazır. Hem güzel, hem de iyilik perisi pozlarında. Ama bir türlü söze başlayamıyor adam. Mesele çok ince, kolay değil. Bakışlarını kadından kaçırıyor. Sonra, sana karşı dürüst olucam diyor. Başkasını seviyorum. Önce derin bir sessizlik, soğukluk. Kadın duyduklarını anlamaya çalışıyor. Bu kadarını da bekleliyordu. Neler sağmıyorsun sen gibi bir şeyler çıkıyor ağzından. Adam daha sert bir tonda boşanmak istiyorum diyor. Bu sefer daha derin, ama daha kısa bir sessizlik. Kadın ansızın

Zavalıcık, o da
kendiyle alay etmek
istiyor. Bir keresinde
de... diyerek kendine
dair gülünç bir olayı
anlatmaya çalışıyor,
başaramıyor. Acıklı bir
kalkaha atıyor.
Yüzündeki ifadenin
gülme değil, içi kan
ağlama olduğu çok
açık. Bunlarla bir daha
bir araya gelmemeyi
geçiriyor içinden.
Kalkıp gitse, daha çok
gülecekler arkasından.
Evine gidince
ağlayacak, ama ertesi
sabah unutacak. Sonra
bir dahaki toplantıya
çağrıldığında yine koşu
koşu gidecek. Hiç
konuşmayacağım, fazla
gülmeyeceğim diye söz
verse de kendine,
başaramayacak.

bir kalkaha atıyor. Sinirli bir kalkaha. Ardından elindeki bardağı duvara fırlatıyor. Kalkaha ile kırılan bardağın sesi birbirine karışıyor. Tiz, sert bir kalkaha bu. Kontrol edilemiyor, önlenemiyor. Bir sinir boşalmasının ilk işareti. Az sonra çığlığa, haykırmaya, krize dönüşecek.

9. Bir dost meclisindeyiz. Sehpalarda şarap kadehleri, peynirler, fındık-fıstık, havadan sudan konuşuluyor. İçlerinden biri -genç bir adam- pek neşeli, durmadan bir şeyler anlatıyor. Anlatırken yerinde duramıyor, atlıyor, zıplıyor, şekilden şekle giriyor. Geçen gün birine yol sormuş, adam sağır dilsiz çıkmamış mı? Ba-ba-ba, ene-ene-ene, du-du gibi tuhaf sesler çıkararak adamı taklit ederken, bir çift gözün kırgınlıkla kendine baktığını fark ediyor. Bu gözlerin sahibi kızın anne babası doğuştan sağır dilsizdi, birden hatırlıyor. Kalkahası dudaklarında donuyor. Pot kıran kalkaha kesiliyor. Ortalık buz gibi. Kız kalkıyor, çantasını alıyor, iyi geceler deyip gidiyor.

10. Eski okul arkadaşları bir evde toplanmışlar. Birbirlerini pek sevdiikleri söylenemez, ama düzenli olarak görüşmeyi sosyal hayatın gereği sanıyorlar. İş yerinden, resim kursundan, liseden, hatta eski işyerlerindeki arkadaşlarından oluşan birkaç ayrı grupta ve üye oldukları dernek ve vakıflardan insanlarla ayrı ayrı toplanıyorlar. Haftanın en az üç gecesini bu tür "sosyal" ortamlarda geçiren insanlar bunlar. İçlerinden bir kız sınıfın salağıydı, ev sahibi onu da çağırılmış. Kız hepsinden fazla maaş alıyor olabilir, ama yine de mavi lensleriyle, dantel bluzu ve file çoraplarıyla çok rüküş, hatta gülünç. Kızcağız durumun farkında değil, hepsinden fazla para kazanıyor ve kendini anlatmaktan çok hoşlanıyor. Gece boyunca ufak kıkırtılar şeklinde havada dağılan küçümseyen kalkahalar, zavalıcılığın bizim şirketin yeni dekarasyonu demesiyle yoğunlaşıyor. Adice kalkahalar bunlar, örtülmeye çalışılıyor, saklanmak isteniyor.

11. Gece ilerlemiş, dekarasyon diyen kızcağız küçümseyen kalkahaların farkında aslında, ama salonun soytarısı olma pahasına oradakilerin arkadaşı olmak istiyor. Öyle yalnız ki. Artık susmalıyım diyor içinden. Gece boyunca zaten dekarasyon dedi, promasyon dedi, birçok şeyi yanlış bildiği yüzüne vuruldu, o da sineye çekti. Ama kendini tutamıyor, birkaç cümle daha ediyor, anlatılanlara herkesten fazla gülüyor. O sırada, biri diğerinin kulağına eğilip hatırlıyor musun okulda da risk yerine riks derdi diyor. Hoca da her seferinde düzeltirdi risk kızım risk! Daha risk demeyi beceremiyorsun! Alay eden kalkaha patlıyor böylece. Acımaktan vazgeçmiş, açık, kötücül. Bununla kalsa iyi. Ardından kızın okulda yaptığı hatalar anlatılarak gecenin eğlence konusu bulunmuş oluyor.

12. Zavalıcık, o da kendiyle alay etmek istiyor. Bir keresinde de... diyerek kendine dair gülünç bir olayı anlatmaya çalışıyor, başaramıyor. Acıklı bir kalkaha atıyor. Yüzündeki ifadenin gülme değil, içi kan ağlama olduğu çok açık. Bunlarla bir daha bir araya gelmemeyi geçiriyor içinden. Kalkıp gitse, daha çok gülecekler arkasından. Evine gidince ağlayacak, ama ertesi sabah unutacak. Sonra bir dahaki toplantıya çağrıldığında yine koşu koşu gidecek. Hiç konuşmayacağım, fazla gülmeyeceğim diye söz verse de kendine, başaramayacak.

13a. Telefon çalıyor, açılıyor. Duydun mu, Levent evi terk etmiş, Ebru üzüntüsünden hastanelik olmuş. Ne? Birkaç iyi niyet süsü verilmiş cümleden sonra hain bir kalkaha. Buz gibi, ama içten, kuvvetli. Kötülüğe adanmış. Eeee, Ebru da hak etmişti.

13b. Telefon çalıyor, açılıyor. Duydun mu? Nedret'in oğlu üniversiteyi kazanamamış. Ne? Yine iyi niyet süsü verilmiş birkaç cümleden sonra hain bir kalkaha. Eee, benim oğlan Fars dilini kazandığında çok gülmüştü.

13c. Telefon çalıyor, açılıyor. Duydun mu Nilgünlere haciz gelmiş. Evde ne var ne yok götürmüşler, ev de ipotekliymiş, ay başına kadar boşaltacaklarmış. Ne? Yine iyi niyet süsü verilmiş birkaç cümleden sonra hain bir kalkaha. Amaan, bize ne, kendi düşen ağlamaz. Paraları tatil köylerinde yerlerken düşüneceklerdi.

13z. Telefon çalıyor, açılıyor. Duydun mu? Mustafa'yı işten atmışlar. Koymuşlar kapının önüne. Ne? Aynı iyi niyet süsü verilmiş cümleler. Aynı hain kalkaha. Sonra bir duraksama. Eyvaah, borç ister şimdi bu. Napıcaz? Yok diycez oğlum, bize ne? Şirketin arabasıyla hava atarken iyiydi.

Dünyanın bütün sesleri susuyor. Bir tek kalkahalar var. Samimi, sıcak, soğuk, yalancı, alaycı, iyimser, zalim, isterik, şen, gevrek, çingiraklı, kesik kesik, tıksırırcasına, haykırırcasına, kükreresine, sessiz, tok, ince, kalın, ağlamaklı, sinirli, neşeli, sevecen, kötücül, ötüşlü, uzun, kısa kısa, şingirtılı, yürekten, tepkisel, buzlu, hain kalkahalar... Herkes ne çok kalkaha atıyor.

"Profesörleri yüzyıllarca ne kastettiğimi tartışmakla meşgul edecek kadar çok bilmece ve bulmaca yerleştirdim; zaten kişinin ölümsüzlüğünü sigorta altına almasının tek yolu da budur."¹

James Joyce

Geçenlerde TRT 2'de *Mozart in Turkey* (Mozart Türkiye'de) gösterildi. 1999 Yılı yaz aylarında İstanbul'da, büyük kısmı da Topkapı Sarayı haremindedir çekilen film, besteciye "ünlü" yapan ilk operası *Saraydan Kız Kaçırma*'nın Macar bir şef yönetiminde "yerinde" sahnelenişini filme çeken bir yönetmenin gözünden ve ağzından bir belgeseldi; hem Mozart ve bu ünlü eseri besteleyişi, hem eserin çerçevesinden görülen Osmanlı sarayı ile bugün bu konu üzerine bilinen 'tarihsel gerçekler', hem de operanın 1999 yılında, uzunca zamandır müze olarak kullanılan eski Osmanlı sarayında sahnelenişi üzerine bir film.

Aslında bu bilgileri film üzerine daha önce okuduklarımdan aklımda kaldığı kadarıyla aktarıyorum size. Filmin bir sahnesine takılıp kaldığımdan, tamamını doğru dürüst izleyebildiğimi ne yazık ki söyleyemem. Hangisine mi?

Bir Resim

Sevgilisini saraydan kaçırmaya gelen Belmonte'yi Topkapı Sarayı'nın Boğaz'a bakan terasında gösteren uzunca çekim boyunca kamera, (tıpkı benim gibi) mimar olan ve bu sayede Paşa'nın gözüne girerek kabul edildiği Topkapı'nın pek de öyle sıra dışı bir mimari özellik sergilemeyen cephelerinden birini resmeden genç aşğın etrafında dolaşır. İtalya'dan gelen Belmonte, haliyle, hayli donanımlıdır. Tabure, çizim takımları, eskiz dosyası ve aralıklı olarak yerleştirilmiş biri büyük biri küçük iki boş çerçeveden oluşan o düzenek. Küçük çerçeve önde; büyük olan arkada, cepheyi 'çerçeveler' ve şu meşhur noktadan, 'kaçış noktası'ndan kaçan sanal eksenin bir ucuna takılı cephe hizasını adeta diğer ucundaki mimardan alır. Eksenin diğer ucunda, Leonardo'nun Romalı mimar Vitruvius'un düsturunu izleyerek çizdiği, iç içe geçmiş bir kare ve dairenin içinden evrenin matematiksel düzenine kendi ölçüsünü veren adamın kara gözleri vardır. Düzenek, büyük çerçeve içindeki görüntüleri o kara gözlere görüldüğü gibi kağıda geçirmeye yarar. Bu sayede Topkapı'nın binaları kağıt üzerine de o kara gözlere göre konumlarına bağlı olarak yansır; sanki daha uzaktakiler daha küçükmüş de daha yakındakiler daha büyükmüş gibi.

İronik geldi sahne bana. Bir düşünün: Osmanlı döneminde Topkapı'dan kız kaçırmaya ta İtalyalardan gelmiş bir tenor, oturmuş, uzaktakileri daha küçük, yakındakileri daha büyük gösteren bir resim yapıyor, utanmadan. Üstelik bunu yapmak için hiç üşenmeden onca yoldan getirdiği düzeneği kuruyor. Gidip bizzat görmüş biri olarak, en başta onun bilmesi gerekmez miydi, dünyanın dengesi onun gibi gezentiler yüzünden uzaklar yakın olup da bozulduktan sonra, yakından baktığımız için uzaktakilerin küçük gözüktüğünü?

I. Bir Gezi

En eskileri değildir kuşkusuz ama en meşhurları Odysseus'tu. Öyküsü bize Batı edebiyatının kökeninde önemli bir yer işgal eden *İlyada* ve *Odysseia* yoluyla ulaştı. Her iki eserin de, İsa'nın doğumundan önce sekizinci yüzyılda (yoksa dokuzuncu muydu?) yaşamış Homeros tarafından kaleme alınmadan önce, sözlü gelenek içinde kuşaktan kuşağa aktarıldığı düşünülmektedir.

¹"I've put in so many enigmas and puzzles that it will keep the Professors busy for centuries arguing over what I meant, and that's the only way of insuring one's immortality."
<http://www2.shore.net/~laura/Ulysses/Sirens/home.htm>

Birinci kitap, Troya Savaşı'nın son günlerini ve kahramanlarını anlatır. Savaşın bitiminden on yıl sonra başlayan ikinci kitap, tahta at yutturmacasıyla Troya'yı içten düşürmeyi akıl eden ve Poseidon'un yardımıyla bunu başaran Odysseus'un, Poseidon'a şükretmek yerine, başarının tümünü kendi zekasına yoran kibrinin bedeli olarak, nasıl bir türlü evine dönemediğinin öyküsüdür. Odysseus'un savaşa giderken İthake'de, ana kucağında bıraktığı oğlu Telemakhos'un, sora sora, ölü ya da diri, babasının izini bulmak üzere yola çıkışıyla başlar. Aynı sıralarda Odysseus da, yaklaşık on yıldır olduğu gibi, dönüş yolundadır ve yolda rastladıklarına başından geçenleri anlatmaktadır. Biz meraklı okurlar da, böylece, kahramanımızın başından geçenleri kendi ağzından dinleme şerefine nail oluruz. Savaşın ardından geçen on yılın öyküsünü, kitabın ortalarında, Odysseus'un Phaik kralına anlatmasıyla öğreniriz. Yani, kitap zamandizinsel bir düzen takip etmez. Kitabın ortasında anlatılanlar gerçekte başında anlatılanlardan daha önce olmuştur. Bu anlatı tekniğine "in medias res" adı verilir.

Kitabın sonu için de benzer bir durum söz konusudur. Odysseus'un yeraltında, derdine çare bulabilecek tek adam olan kahin Teiresias ile görüşmesini hatırlarsınız. Teiresias Odysseus'a son yolculuğunu anlatır:

[...]

senin bir daha yola çıkman gerekecek,
bir daha sarılman gerekecek avuca yatkın küreklere,
denizi bilmez adamların ülkesine varana dek,
hiç tuz komazlar yemeklerine bu adamlar,
kırmızı aşiboyalı gemileri hiç bilmezler,
avuca yatkın küreklere hiç bilmezler, gemilere kanat olan.
Sana apaçık bir işmar vereyim de unutma,
bir başka yolcuya rastlayacaksın yolunda o gün,
nedir diye soracak sana o yolcu
güçlü omuzunda taşıdığın şu harman küreği,
hemen oracıkta kaz toprağı, göm küreği oraya,
ve çok güzel kurbanlar kes Poseidaon efendimize:
Bir koç, bir boğa ve dişileri aşabilen bir erkek domuz,
kutsal yüzlük kurbanlar da kesmelisin evine döndüğünde,
engin gökte oturan ölümsüz tanılara, sırayla,
bunu yaparsan denizin dışında gelecek sana ölüm,
öyle tatlı bir ölüme kavuşacaksın ki bir gün,
yalnız parlak ihtiyarlık alt edebilir seni,
dörtbir yanında halkların, hepsi de mutlu. (11: 120-136)²

Ancak kitap, bu son yolculuk gerçekleşmeden biter. Odysseus'un öyküsünün gerçekten de Teiresias'ın anlattığı şekilde sonlandığını ve Odysseus'un gerçekten de ileri bir yaşta, denizden uzakta, eceliyle öldüğünü ancak varsayabiliriz. Denizler üstünde bu kadar hırpalanmış bir savaş kahramanı için ne kadar da huzurlu bir ölüm! Böylece kuşaklar boyu sözlü gelenekle kendisine kadar ulaşan öyküyü yazıya aktararak bizlere anlatan ozan Homeros'un öyküsü mutlu sonla bitmiş olur. Bizler için ise bir kahramanlık veya macera ya da seyahat öyküsü olmaktan ziyade bir dedektiflik öyküsü olma niteliği taşıyan asıl öykü, daha yeni başlamaktadır.

1. Bir Resim

Tarihçiler ellerine birer Akdeniz haritası alarak Odysseus ve adamlarının yolculuklarının rotasını haritadan takip etmeye ilk ne zaman kalkıştılar, bilemiyorum. Ancak, öyküde geçen yer adlarının pek çoğunun en ufak izi bile kalmadığı için Demir Çağı'nda gerçekten var oldukları bile kuşku götürür durumda olduğundan, bu konudaki asıl ilerleme, Alman bir tüccarın yaptığı o büyük keşiften sonra kaydedilmiş olmalı. Evet, Schliemann'ın o güne kadar yalnızca efsanelerde varolan antik Troya kentini gelip bizim Hisarlık'ta bulmasından söz ediyorum. Schliemann'ın keşiflerinden sonra, Michael Wood'un Hisarlık'ta yapılan kazıların tarihçesini anlatırken³ tekrar tekrar anımsattığı "Hisarlık gerçekten de Troya mı?" sorusunu onun dışında kimsenin sorduğunu sanmıyorum. Memleketi İthake'nin Yunanistan'ın batı kıyıları açıklarında, Mora yarımadasının hemen kuzeyinde olduğu düşünülen Odysseus'un kendisinin bile bir türlü

² Homeros, 1994. *Odysseia, Türkçesi:* Azra Erhat ve A. Kadir. Can Yayınları, İstanbul, s. 193.

³ Wood, M., 1989. *In Search of the Trojan War.* Dutton, New York. Kitap, yazarın BBC için gerçekleştirdiği bir belgeselde sunulan bilgiyi içermektedir.

yakalayamadığı rotası üzerine yapılan çalışmalar, Troya'yı getirip kuzeybatı Anadolu kıyılarına yerleştiren bu keşiften sonra epey ilerlemiş görünüyor.

Artık daha "destekli" yapılan tahminlere göre, Lotusiyenlerin Tunus, tek gözlü devlerin ise Girit'in güney kıyıları açıklarındaki adalarda yaşadıkları, metinde Aiolos Adası olarak geçen adanın Sicilya'nın kuzeybatı kıyısı açıklarındaki, bugün bile "*Isole Aeolie*" olarak adlandırılan küçük adalar grubu olduğu düşünülüyor. Hazır Sicilya dolaylarına gelmişken Kirke'nin adası Aiaie'nin Sicilya veya Güney İtalya açıklarında; Sirenlerin meşhur plajının İtalya'nın batı sahilleri açığında, Vesuvius yanardağı yakınlarında; Kalypso'nun adası Ogygie'nin ise büyük olasılıkla Sicilya'nın güneyinde Akdeniz açıklarında olduğunun tahmin edildiğini belirtip, Skylla ve Kharybdis kayalıklarının ise Sicilya ile Güney İtalya arasında, bugün Messina Boğazı olarak bilinen yer olduğunu da ekleyelim.

Böylece, *Odysseia*'yı öyle düz düz okuduğumuzda aklımızı karıştırmaktan başka bir işe yaramayan yer adları da bir "anlam" kazanmış ve Homeros'un öykü kahramanı, bizim yaşadığımız coğrafyada, bizler gibi yaşamış biri gibi olur. Zaman içinde öyküsü anlatıla anlatıla, ortak belleğimizin bir parçası haline gelecektir. Tıpkı aile büyüklerimizin Balkanlar'dan veya Kafkaslar'dan göç hikayeleri gibi. Oysa, tarihçi Edward Furlong'un iddialarına göre, bizim Akdeniz'in coğrafyasına yazıldığına inanarak sahiplendiğimiz Odysseus'un gezi öyküsü, gerçekte İskoç ve İrlanda sözlü geleneğinden gelmez.

II. Bir Gezi

Yazar ve film yapımcısı Bob Quinn, 5-6 Kasım 1984 tarihlerinde Kanada radyosunda yayımlanan bir program sayesinde, tarihçi Edward Furlong'un, Homer tarafından yazıya geçirilen ve bugünlere aktarılan Odysseus'un bir türlü eve dönememiş macerasında bahsi geçen pek çok yer ve olayın Akdeniz coğrafyası ile çakışmadığı yönündeki iddialarını öğrendi. Furlong'un on beş yıl süren araştırmalarından sonra ulaştığı sonuç, söz konusu yer ve olayların kuzey Atlantik coğrafyasına çok iyi oturduğu, dolayısıyla da Odysseus'un İrlanda, İskoçya ve Norveç'i ziyaret etmiş olduğuydu. Furlong'un anlattısını akla yakın bulan Quinn, "olay yeri"ni kendi gözleriyle görmek istedi ve bu amaçla İrlanda ve İskoçya'ya çeşitli ziyaretler yaptı. Furlong'un Odysseus'un karaya ayak bastığı yerler olarak önerdiği yerleri kuşku götürmez şekilde belirleyen Quinn, Furlong'un radyo programında söylediklerinin hemen hepsinin doğru olduğuna ikna oldu. Ancak, akademi dünyasını Odysseus'un İrlanda'da, İskoçya'da ve Norveç'te yaşayıp, Atlantik Okyanusu'nda dolaştığına nasıl inandıracaktı? Furlong'un da kendisine söylediği gibi, bunun tek yolu, o güne kadar kullanılagelenden farklı, taze bilgiye ulaşmaktı. Efsanelerin tek incelenmemiş tarafı içinde geçen isimler olduğundan, bir kaç yılını dilbilimdeki yeni gelişmeleri öğrenerek geçirmesi gerekti.⁴

Araştırmalarına *Odysseia*'nın onuncu bölümünde Telepylos kentlerinden söz edilen Laistrygonlar ile başladı. Furlong'un İrlanda'nın batısında bir yerlere yerleştirdiği bir halktı bu. Quinn, bu ismin bir anlam taşıdığını düşündü ama Latince, Yunanca ve Keltçe sözlüklere bakarak bir sonuca ulaşamadı. Derken, Stanford Üniversitesi'nden Dr. Luigi Cavalli-Sforza'nın 'Genler, Halklar ve Diller' üzerine *Scientific American*'da yayımlanan makalesinden Fas, Bask toprakları, İrlanda, İskoçya ve Norveç adaları halkları arasında akrabalık ima eden, yüksek Rh(-) oranlarına rastlandığını öğrendi. Bu halklar arasında özgün neolitik dilini hâlâ konuşmayı sürdüren bir tek Basklar vardı. Bunun üzerine Laistrygonlar'ın ne anlama gelebileceğini bir de bu dilde aramayı denedi ve kısa süre içinde şöyle bir sonuca vardı:

lai - istri - goni - an
laine - istripu - gonbidatu - aniztasun
 sis - kazalar - davet eder - çok
 "Sis pek çok kazaya davet çıkarır"⁵.

Quinn'in yorumuna göre, ikinci satırda *italik* yazılan Bask dilindeki sözcüklerin ilk harfleri, dört sözcüğü tek bir tanımlayıcı isme sıkıştırarak şekilde birleştirilerek bir tür stenografi

⁴ Nyland, E., 1996. 'Odysseus in the Hebrides, or where did Odysseus go?', <http://www.islandnet.com/~edonon/acknowle.htm>, 01.10.1999.

⁵"Fog invites many accidents", Nyland, E., 1996. 'Introduction to an old detective story', <http://www.islandnet.com/~edonon/intro.htm>, 01.10.1999.

oluşturulmuştu. Özgün isim olan "*Laistrygonian*" tekrar söylenirken tek bir harf, "*gonbi*"nin 'b'si kaybolmuştu. Bu isim türetme sistemi ilk başta gerçek olmak için fazla basit göründü ancak Quinn'in çalışmalarının devamı, ilk rahiplerin adlar ve sözcükler türetmek için gerçekten de bu yöntemi kullandıklarını gösterdi. Furlong'un Odysseus'un karaya çıktığı yer olarak önerdiği Mohar Kayalıkları'nda Homeros tarafından betimlen liman girişini bulamayan Quinn, biraz kuzeyde tam betimlenene uygun bir yer buldu: Connemara'daki Killary Körfezi (İrlanda). Bu güzel limanın girişine dağılmış kayalar, siste büyük tehlike arz ediyordu. Quinn düşündü ve buldu:

.ki - il. - .la - ari
 eki - ila - ala - ari
ekin - ilarazi - alako baten - arrika
 kalkışmak - öldürmek - aniden - taş atarak
 "Aniden taş atarak bizi öldürmeye kalkıştılar"⁶.

Civardaki başka isimlerin de Bask sözlüğü kullanılarak tercüme edilip edilemeyeceğini anlamak için iyi bir İrlanda haritasına ihtiyacı vardı. Liman girişinin biraz kuzeyinde okyanusa uzanan Tonakera Burnu'nu gördü. Bask dilindeki "*tontakeria*" sözcüğü aptallık anlamına geliyordu; orada aptal bir hata yapan ve büyük olasılıkla hatasını pahalya ödeyen biri. Peki ya Odysseus ne demekti? Acaba Odysseus'un şifresini de benzer bir şekilde çözmek mümkün olmaz mıydı? Ünlü-Ünsüz-Ünlü harf formülünü kullanarak "odi-is.-se-us" olarak açılabilen bu isim, özgününde Odeisseus olarak yazılıyor gibi görüldüğünden, şöyle devam etti, Quinn:

odi - is. - .se - us
 odei - ise - ese - us
odeiertz - iseka egin - ezezagun - usain hartu
 * ufuk - alay etmek - bilinmeyen - kuşkulananmak
 "Ufkun ötesinde olduğundan kuşkulanan bilinmeyenle alay eder"⁷.

Böylece çeviriler, Quinn'in kıyıda bir zamanlar Bask dili kullanıldığı savını doğrulamış oldu. İrlanda, İskoçya ve Norveç kıyılarındaki pek çok başka yer adının da Bask dili sözlüğü ile tercüme edilebildiği anlaşılınca, bu dilin Hıristiyanlık öncesinde İrlanda'da konuşulan dil olduğu sonucuna vardı.

II. Bir Resim

Quinn, ardından, kitabında Troya Savaşı'nı arayan Michael Wood'a döndü ve Troya'nın Akhalar tarafından yıkımı için oldukça güvenilir dediği tarihi orada buldu: İÖ 1260. Çoğu arkeologa göre bu tarih, Hisarlık'ta yapılan kazılarda ortaya çıkarılan Troya VIh katmanının Homeros tarafından *Ilyada*'da anlatılan döneme karşılık geldiğine işaret ediyordu. Eğer Akhalar Troya'yı gerçekten on yıl kuşatma altında tuttularsa, demek ki kuşatma İÖ 1270-60 yılları arasında kapsıyordu. Ancak Quinn, bu tarihin İÖ 1180 civarında Mısır'a gerçekleşen küresel Deniz Halkları akınına katıldığı düşünülen Odysseus'a pek uymadığını düşünüyordu. Eğer bu bilgi doğruysa, Odysseus'un Troya Savaşları zamanında daha doğmamış olması gerekirdi.

Schliemann'ın ardından Amerikalı arkeolog Carl Blegen tarafından yürütülen Hisarlık kazılarında Troya VIIa katmanının İÖ 1180 yıllarında düşman eliyle yıkılmış olduğunun açıklığa kavuşturulmuş olması, Quinn için Odysseus ile ilgili bilmecenin çözümünde önemli bir adım oldu. Demek ki Troya iki kez kuşatılmıştı. İlkinde, İÖ 1270 yılında, Troya henüz zengin bir kent iken, Yunan anakarasından gelen Akhalar tarafından; ikincisinde, Troya henüz ilk talandan toparlanamadan, İÖ 1180 yılında Atlantik'ten gelen Deniz Halkları tarafından. Arkeolojik kazı sonuçlarının gösterdiğine göre, hazinesiz, kralsız, yiyeceksiz salaş Troya kentini yok eden bu ikinci akın, aynı zamanda da Akha kentleri ve kültürünü büyük ölçüde harabeye döndüren akındı. Odysseus, yalnızca bu ikinci akına katılmıştı.

Quinn'e göre bundan sonra olanlar çeşitli yerlerde bulunan yazılı kayıtlardan izlenebiliyordu. İÖ 1180'deki saldırıdan sonra Atlantik'ten gelen savaş gemileri, karadan kendilerine eşlik eden

⁶"They attempted to murder us by suddenly throwing rocks", Nyland, E., 1996. 'Introduction to an old detective story',

<http://www.islandnet.com/~edonon/intro.htm>, 01.10.1999.

⁷"He makes fun of the unknown suspected beyond the horizon", Nyland, E., 1996. 'Introduction to an old detective story',

<http://www.islandnet.com/~edonon/intro.htm>, 01.10.1999.

Kirrukaska (bugünkü Çerkez) birlikleri ile birlikte Marmara'nın güney kıyılarını takip ederek Troya'dan doğuya doğru ilerlediler ve Hitit uygarlığını, tüm kentleriyle birlikte, yok ettiler. Sonra Suriye ve Lübnan kıyıları boyunca, geçtikleri her yeri yerle bir ederek güneye ilerleyen saldırganların şansı Mısır kıyılarında döndü. Ramses III tarafından yaptırılan Medinet Habu tapınağının duvarlarında belgelendiği gibi, Nil'den yukarı yelken açan Deniz Halkları'nın gemileri, firavunun donanması tarafından sıkıştırıldı. Saldırganların pek çoğu öldürüldü; kalanlar Ramses III'ün askerleri tarafından esir edildi. Quinn bu tutsaklık döneminin, Homeros tarafından Deniz Halkları'na ayrılan bölümde anlatıldığı üzere, yedi yıl (yani İÖ 1180-73 arasında) sürdüğünü düşünüyordu.

Dolayısıyla, Odysseus ve adamlarının Mısır'dan salıverildikleri yıl olan İÖ 1173, aynı zamanda da Odysseus'un eve dönememe öyküsünün başlangıcına karşılık geliyordu. Buna göre Odysseus Kirke ile kutsal evliliğini ve Kharybdis ziyaretini İÖ 1172'de yapmış ve aynı yılın Kasım aylarında Kalyso tarafından kurtarılmış olmalıydı. Quinn'e göre bu takvim Odysseus'un, Homeros tarafından anlatıldığı gibi, yedi yıl Kalyso tarafından tutsak edilmiş olmasına olanak tanıyordu. Bunun yerine, İÖ 1171'de, kısa bir nekahet devresinden sonra, Phaik (yani Viking) ülkesine ve oradan da memleketi olan İrlanda'nın kuzeyindeki Dış Hebrides adalarından Barra'ya⁸ yollanmış olması gerekiyordu.

Bu resimde Odysseus'u, *Ilyada*'da anlatıldığı gibi, Troya'yı fethetmek için çarpışan Akhalar arasında göremiyoruz; çünkü "ufkun ötesinde olduğundan kuşkulanan bilinmeyenle alay eden" İrlandalı bu aptal kahraman, o zamanlar daha henüz doğmamış olduğu gibi, zaten bizzat Akhalara karşı savaşan safta yer alıyordu. Homeros bu eski hikayeyi kaleme alırken Troya'daki karışıklığı ekledi ki Odysseus Akhalar'dan biri gibi ve gök tanrıları tarafında gözüksün. Neden, dersiniz, Quinn'e göre bunu anlayabilmek için ozan Homeros'un yaşadığı dönemin büyük ve öncüsüz bir dönüşüm, dinsel çekişme, vahşet ve hatta kitlesel kıyım dönemi olduğunun unutulmaması gerekiyordu. İrlandalı Odysseus'un (ve biz Anadoluluların neolitik atalarının barışçıl Ana Tanrıça uygarlığının sonunun başlangıcının; ve Ortadoğu'nun yeni ataerkil düzeninin savaşçıl gök tanrıların zaferinin).

Quinn'e göre denizler ve dağınık halde yaşayan kabileler arasında denizyoluyla kurulan ilişki ile özdeşleştirilen Ana Tanrıça'nın binlerce yıllık düzeni, Teiresias'un ağzından dinlediğimiz Odysseus'un son yolculuğunu çağrıştıran şekilde, tümü de anakarada yaşayan ve hayvancılığa dayalı göçebelikten tarım ve onunla ilişkili ataerkil düzene geçiş için savaşan halklar tarafından bozuldu. Bozguna uğramayan bir tek doğu Akdeniz deniz ticaretini elinde tutan Girit ile kuzeydeki Ege adaları kalmıştı ki İÖ 1450'de Thera'daki (bugünkü Santorini) yanardağın patlayarak Girit'in doğusunu neredeyse bütünüyle kalın bir kül tabakası altına gömmesi, Girit'in de sonu oldu. Iraklion kenti üzerine yağın kor alevler, patlamaya eşlik eden depremler ve kül yağmuruna rağmen yıkılmamakta direnen evleri de yok etti. Ardından gelen dev dalgalar da kuzey limanlarındaki gemileri batırmış, liman rıhtım ve iskelelerindeki devasa kayaları yerinden oynatmış, kıyı kesiminde deprem ve yangınlardan arta kalan ne varsa, bölge sakinleriyle birlikte, önüne katıp götürmüş olmalıydı. Ortalık durulduğunda, bir zamanların barış içinde yaşayan ekonomisi güçlü toplumu, çaresizlik içindeydi. Böylece Ana Tanrıça'nın son kalesi de, İÖ 1400lerde, Yunan korsan kralların saldırgan savaşçılarına yenik düştü. Ancak bu anaerkil hakimiyet dönemin izleri, sözlü gelenekle beslenen belleklerden bir türlü silinmedi.

Quinn Homeros'un bu geleneği tarihin derinliklerine gömerek üzerini Yunanistan'ın yeni gök tanrılarınin tesisi üzerinde temellenen bir mitoloji ile örtmeye soyunan, Ön Musevi dininin yüksek tahsilli rahiplerinden olabileceğini öne sürüyordu. Quinn'e göre, erken Neolitik uygarlığını, dili ve kökenleri çok eskilere uzanan dinine ilişkin tüm anılarla birlikte tümüyle yok etmeyi amaçlayan Homeros, bu amaçla, İskoç ve İrlanda kökenli bir efsaneyi, hem de Ana Tanrıça'nın öğretisini yeniden yerleştirmek üzere Deniz Halkları ile birlikte sefere çıkıp, Mısır'da tutsak düşen Odysseus'un hâlâ belleklerdeki efsanesini alarak değiştirdi; ekleme ve çıkarmalarla Akdeniz coğrafyasına uydurdu ve böylece Ana Tanrıça'yı kendi silahıyla vurmuş oldu. Kral yaptığı Odysseus'a Yunanistan'ın batı kıyısında bir ada, bir eş ve bir oğul tahsis etti.

⁸Nyland, E., 1996. 'Edward Furlong's documentary', <http://www.islandnet.com/~edonon/furlong.htm>, 01.10.1999.

Özgün kahramanlıklarının hemen hepsini eleyerek yerlerine başka ülkelerden ödünç aldığı daha uygun başka öyküleri geçirdi ve özgün destanı neredeyse tanınmaz hale getirdi. Böylece de tarihöncesi geçmişleri hakkında güvenilir kaynaklardan yoksun olan Hellen uygarlığının yeni icat Yunan gök tanrıları ve tanrıçalarına saygınlık kazandıracak bir öykü ortaya çıkmış oldu. Batı öğretisiyle büyüyen bizler de bu öyküyü böylece öğrendik ve Akdeniz uygarlığının kökenine ilişkin en eski ipuçlarını içerir öykü olarak benimsedik.

Oysa, Claudian, Strabo, Malloslu Crates, Eratosthenes, Asclepiades, Artemidorus, Apollodorus, Polybius gibi Yunan ve Latin pek çok yazar, Odysseus'un Atlantik'e yelken açmış olabileceğini düşünüyor, Plutarch, Tacitus, Dante gibi bazı yazarlar ise Odysseus'un öyküsünü kesin bir şekilde batı Avrupa ve Atlantik sahnesinde geçmiş olarak anlatıyorlardı⁹. Belki Odysseus'un eve dönemeyiş öyküsünü Batı Akdeniz'den farklı bir resim, bir İrlanda resmi ile anlatmak gerçekten de mümkündü. Zaten çok meşhur bir uyarlamasını bilmiyor muyduk bu öykünün?

III. Bir Gezi

Son satırı şöyledir, o çok meşhur uyarlamasının: "*Trieste-Zürih-Paris, 1914-1921*". Erkekler soyut değerler uğruna birbirlerini öldürür ve sakatlar, Birinci Dünya Savaşı yıllarını savaştan uzak kalarak sıra dışı (ya da kahraman olmayan) iki eşeyli kahramanı Leopold Bloom'un tek bir günü üzerinden savaş karşıtı bir beden destanı yazmaya çalışarak geçiren bir yazarın eseri.

— *Büyük Savaş'ta ne yaptınız, Bay Joyce?*

— *Ulysses'i yazdım. Ya siz ne yaptınız?*¹⁰

Kitabın 1999 yılında, Nevzat Erkmen'in çevirisi ile yayımlanan Türkçe baskısına¹¹ yazdığı 'Arka-Söz'de baskının editörü Enis Batur, 13 Haziran 1984 günü *Milliyet* gazetesinde yer alan, *Herald Tribune* kaynaklı bir haberi aktarır:

"Dünya edebiyatında bir çığır açan *Ulysses* adlı roman, uluslararası bir uzman grubunun yıllar süren araştırmalarının ardından, önemli değişikliklerle yeniden yayımlanıyor" cümlesiyle başlayan haber metninden 1922'de ilk basılışından bu yana yüzlerce kez basılmış, çeşitli dillere çevrilmek üzere asıl tutulmuş "versiyon"un artık geçersiz sayılabileceğini öğreniyorduk: Çünkü, "*Ulysses*"in bu yeni basımı, bir bakıma yepyeni bir "versiyon"unu getiriyordu romanın: 5000'i aşkın eksiklik, atlama, yer değişikliği, yazım değişikliği ile gerçekleştirilen bu yeni "*Ulysses*" ile ilgili olarak Joyce uzmanları "getirilen değişikliklerin, yalnız belli paragraflara değil, kitaptaki birçok bölüm ve karaktere yeni bir ışık tutacağı" görüşünde olduklarını belirtiyorlardı. (Joyce, 1999: 24)

Leopold Bloom'un Dublin'de geçirdiği 16 Haziran 1904 gününden tam seksen yıl sonra, 16 Haziran 1984'de yayımlanan yeni "versiyon", yedi yüz dört sayfalık eski "versiyon" karşısında, tam bin dokuz yüz on dokuz sayfadan oluşuyordu. Batur'dan öğrendiğimize göre, aradaki fark, Joyce'un kitabı 1922'de yapılan ilk baskı için neredeyse okunaksız sayılabilecek bir elyazısıyla teslim edip, baskı öncesinde dizilen metne yaklaşık yüz bin sözcük ekleyivermiş, üstelik bunu da aynı okunaksız yazıyla, provaların üzerine yazmış olmasından kaynaklanıyordu. Üstüne üstlük, böylesine güç bir metni harf harf dizme durumunda olan Dijon'daki basımewinin yirmi altı dizgicisinden hiçbiri İngilizce bilmiyordu. Eh, bu durumda, yeni "versiyon"un yayımlandığı haberi, kitabın önemini kavramış, ancak bugüne kadar bu zorlu yapıtı okuma fırsatını bulamamış olanlar için sevindirici bir haber sayılabilirdi belki.

Ama "*Ulysses*"i okumak için enikonu zaman ve emek harcamış, çoğu zaman bununla da yetinmeyerek, kitabı çözmek için onunla ilgili yan çalışmalar taramış, onlarca inceleme devirmiş okurlar ne yapacak? "*Ulysses*", kısa sürede modernizmin klasiği olmuştu; öte yandan, Stuart Gilbert'in romanla aynı adı taşıyan incelemesi de eleştiri anlamında bir klasik sayılmaya başlanmıştı. Şimdi her şey yeniden mi başlayacak? (Joyce, 1999: 25)

Bu soruya yanıt vermek bana düşseydi, bir başlangıç olarak, metnin Joyce'un doğum gününde kitap halindeki ilk baskısı yapılmadan önce de sorunlu olduğunu hatırlatırdım kendime herhalde¹². Kitabın beş bölümü 1919 yılında Londra'da çıkan *The Egoist* dergisinde yayımlanmış, 1918-20 yılları arasında ise kitaptan çeşitli kısımlar yenilikçi Amerikan dergisi *The*

⁹Nyland, E., 1996. "What some writers said about *The Odyssey*",

<http://www.islandnet.com/~edonon/classical.htm>, 01.10.1999.

¹⁰Tom Stoppard'ın *Travesties*'de yaptığı parlak şakayı önsözünde aktaran Declan Kilbert, Joyce, J., 1992. *Ulysses*. Harmondsworth, Middlesex, England: Penguin Books.

¹¹Joyce, J., 1999. *Ulysses*, çev. Nevzat Erkmen. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

¹²Joyce, J., 1992. 'A short story of the text', *Ulysses*. Harmondsworth, Middlesex, England: Penguin Books, lxxxı-lxxxix.

Little Review'da yazı dizisi halinde basılmıştı. Dergilerden ilkinin matbaa ve aboneleri ile sorunlar yaşamaması, ikincisinin ise o zamana kadar yayımladığı bölümler nedeniyle Şubat 1921'de müstehcenlikten suçlu bulunup editörlerinin para cezasına çarptırılması üzerine, Joyce, biraz da ümitsizce, Paris'deki genç Amerikalı kitapçı Sylvia Beach ile bağlantı kurarak, kitabını yayımlamasını istedi. Anlaşmalarına göre yayıncı, Beach'in kitapçısı Shakespeare and Company, matbaa ise Dijon'dan Maurice Darantière olacaktı.

Joyce'un alışkanlığı, kitabı daktiloya çekilirken, her bölümden üçer kopya almaktı. Beach ile anlaşana kadar, elindeki kopyalardan ikisini gözden geçirip, *The Egoist* ve *The Little Review*'ya göndermişti bile. Darantière'e elindeki üçüncü kopyayı verdi; tabii daha önceki iki kopyadakilere aklında kalanlar, elinde bulunan dergi kopyaları ve sürekli etkin durumdaki sanatsal yaratıcılığı dahilinde mümkün olan tüm düzeltmeler ile birlikte. Batur'un aktardığı gibi, Darantière'den prova baskılar geldiğinde, yazımı denetleme ile yaratıcı yeniden yazım etkinlikleri arasındaki ayırım tümüyle ortadan kalktı ve daha sonraki bölümler dizilirken de bir daha ortalarda gözükmedi.

İlk baskı için belirlenen tarih geldiğinde, eldeki metin Joyce'un şikayet ettiği gibi dizgi hatalarıyla doluydu ancak ilk yayımlanan bu bin kopya zaman kısıtları yüzünden öyle basıldı ve Dijon-Paris trenine son dakikada yetiştirildi. Kitabın 1922 Ekim ayında, Londra merkezli Egoist Press adına, yine Darantière matbaasında yapılan tekrar basımından başlayarak, Joyce'un sağlığında yapılan basımlardan *errata* sayfaları hemen hiç eksik olmadı—1932 yılında Hamburg'da Odyssey Press tarafından, Joyce'un arkadaşı Stuart Gilbert eliyle yayıma hazırlanan baskının, üç yıl sonra, Gilbert'in önsözü, Matisse'in desenleri ve "*Bay Gilbert'e James Joyce'un bizzat kendisi tarafından önerilen düzeltmeler*" ile birlikte sınırlı baskısı yapıldı; kitabın ABD'de yayın yasağının kalkmasının ardından 1934 yılında, Random House tarafından yapılan baskısı, yoğun eleştiriler üzerine, 1940 yılında düzeltilerek yeniden yayımlandı; 1936 yılında Bodley Head tarafından yapılan, bir önceki yaz Joyce tarafından gözden geçirilmiş, bin adetlik ünlü İngiltere baskısı, 1941, 1947 ve 1949 yıllarında tekrar basılarak, standart metin haline geldi; ama ancak bir süre için. 1961 yılında bu baskı da düzeltmelere göre yeniden dizildi.

Kitabın 16 Haziran 1984 günü yayımlanan yeni "versiyonu"nun bu basılı kopyalar karmaşasını değil de, 'sürekli elyazması metin' olarak yeniden tanımlanan tüm taslakları, defterleri, elyazmalarını, daktilo edilmiş metinleri, düzeltilmiş ve düzeltilmemiş prova baskıları ve Joyce tarafından denetlenen çeşitli baskıları referans aldığını bilmek bilmem içinizi rahatlatıcak mı? Hans Walter Gabler başkanlığında bir ekip tarafından çok gelişmiş bir bilgisayar yardımıyla "ideal" olduğunu düşündükleri bir *Ulysses* ortaya çıkarıldıysa da, eldeki belgelere bakarak, örneğin, hangi hatalardan matbaanın hangilerinden gözleri pek de iyi görmeyen Joyce'un sorumlu olduğunu, Joyce'un sorumlu olduklarının kasıtlı olup olmadığını anlamanın güçlüğü karşısında, bu metnin ne kadar eleştiri aldığını anlatmaya gerek bile yok. Joyce'un farklı baskılara yaptığı farklı "yaratıcı" katkıları...

III. Bir Resim

..diye devam edecekken, bir kahkaha duyar gibi oldum. Kitaplar güler mi, demeyin; ben kendimi bu dedektiflik öyküsüne kaptırmışken, o ciddi suratlı adam o ciddi isimli kitabın¹³ satırları arasından halime gülüyordu sanki:

Bilgisayarla (Sarkaç) Wordstar 2000'de, Önceki Günün Adası'nı Word 5'te yazdım) işler değişiyor. Durmadan düzeltmeye sevk ediliyorsunuz. Yazıyorsunuz, basıyorsunuz ve okuyorsunuz. Düzeltiliyorsunuz. Sonra düzeltmelere göre yeniden yazıyorsunuz ve tekrar basıyorsunuz. (Bazı eksik bölümler olmakla birlikte) çeşitli versiyonları sakladım, ama değişken fanatiji birinin, gelecek bir tarihte, bu yazma sürecini ayrıntılarıyla yeniden kuracağını düşünmek doğru olmaz. Gerçekte, (bilgisayarda) yazıyorsunuz, basıyorsunuz, (elle) düzeltiliyorsunuz, bilgisayarda düzeltmelerin hesabını veriyorsunuz ama, bunu yaparken, başka seçenekleri tercih ediyorsunuz ve elle yazmış olduğunuzu tamı tamına yeniden yazmıyorsunuz. Değişken eleştirmeni elle düzeltilmiş son yazıcı çıktısı ile yazıcı tarafından üretilen son versiyondaki değişiklikler arasında değişiklikler

¹³Eco, U., 1998. 'How and Why I Write', *The Politics of Culture and the Ambiguities of Interpretation: Eco's Alternative*, derleyen N. Bouchard ve V. Pravadelli. Peter Lang Publishers, New York, s. 281-302.

bulacaktır. Anlamsız tezleri yüreklendirmeyi gerçekten istiyor olsaydınız, bunun yolu bu olurdu, ama asıl sorun şu ki, bilgisayarın varlığıyla birlikte, bizzat değişkenlerin mantığı değişmiş durumda. Bugün değişkenler ne pişmanlığı ne de son tercihi temsil ediyor. Tercihlerinizin her an geri alınabileceğini bildiğiniz için, pek çok tercih yapıyorsunuz ve genellikle üzerlerinde yeniden düşünüyorsunuz. (Eco, 1998: 299)

Joyce 1920lerin başlarında *Ulysses*'i Dijonlu matbaacı Darantière'in yirmi altı İngilizce bilmeyen dizgicisiyle yazarken işler çok mu farklıymış sanki? Yazıyor, diziyorlar, basıyorlar ve okuyor. Düzeltiyor. Sonra düzeltmelere göre yeniden diziyorlar ve tekrar basıyorlar. (Bazı eksik bölümler olmakla birlikte) çeşitli versiyonları saklıyor birileri ve (Gabler duymasın!) fanatiğin biri bir gün bu yazma sürecini ayrıntılarıyla yeniden kuruyor. Böylece her şey yeniden başlıyor—ya da biz bir an için öyle sanıyoruz.

Oysa her şey zaten *Ulysses* ile başlamamış mıydı? Derrida'nın hatırlattığı gibi¹⁴, "*Joyce* konusu üzerine hiçbir şey icat edilemez; çünkü, örneğin, *Ulysses* hakkında söylenebilecek her şey zaten orada vardır" diyen de biz değil miydik? "Evet, her şey başımıza *Ulysses* ile geldi bile ve *Joyce*'un imzası ile önceden kontrat altına alındı." (Derrida, 1991: 579) O halde kim gülüyor? *Joyce* ile nasıl gülünür ki? Hem de *Ulysses*'den bu yana? Üstelik, ne demeye geliyor bu kahkaha? *Qu'est-ce que ça veut dire, le rire? Qu'est-ce que ça veut rire?* (Derrida, 1991: 586)

İşte, tam o sırada, Belmonte o kahkaha ile irkilip taburesinden yere düşerken, düzeneğinin çerçeveleri dağılıp elinde kaldı. Leonardo'nun asık suratlısının kara gözleri de eksenin kendisi ile birlikte –o müphem noktadan olacak– kaçıp, yok oldu gitti. Elinde çerçevenin parçaları ile güya resmettiği duvarın önünde kalakalan genç tenor, şaşkınlık içinde, Boğaz'ın ışıltısına sırtını dönerek resmettiğinin servis duvarı niteliğinde olduğunu fark etti ve bu durumu çok anlamsız buldu. Sanat yönetmeni ve ekibi bu işe biraz bozuldu gerçi ama, çekimlere –haliyle– zaten ara verilmiş olduğundan, sırf onun gönlü olsun diye, resmetmeye layık bir duvar aramaya başladılar, ellerinde başka bir çerçeveyle; Topkapı kazan, onlar keçe. Topkapı'nın sınırları ile sınırlı, sınırsız seçenek vardı önlerinde. Zor oldu ama, sonunda birinde karar kıldılar. Hangisinde mi?

Bir Gezi

Filmde, kameranın Topkapı'nın terasında resim yapan genç aşşın etrafında dolaştığı o uzunca çekimden sonra olaylar böyle gelişmedi tabii. Ama o sahneden önce bunların yaşanmadığını kim iddia edebilir? Bir yandan "*Homeros diye biri gerçekten yaşamış mıydı?*", "*Bir kişi miydi, İlyada ve Odysseia'yı yazan, yoksa birden fazla Homeros mu vardı?*" diye tartışırken kendi aramızda, dönüp Quinn'e gönül rahatlığıyla burun kıvrabilir miyiz? Üstelik de Homeros kompetanı çoğu kimse eserlerini "yorumlanmış versiyon"undan, yani çevirilerinden bilirken?¹⁵ Bir yandan neden ve nasıl yazdığını anlatan Eco'nun roman müsveddeleri üzerine yazılabilecek tezlere bıyık altından gülüp için için kendi tezlerimizin de onlar gibi olup olmadığını endişeyle sorgularken, bir yandan da *Ulysses*'in "en öz hakiki" versiyonu peşinde koşabilir miyiz?

"Hayııııııı!!!" dedim, biraz önce tüm bu sorulara. Elimdeki çerçeveyi kırıp attım. Eksenleri çarpıp, çoğalttım. Sonra, o şamatayı Topkapı'nın terasında bırakıp, eve döndüm. O "Hayııııııı!!!" ile birlikte kendimi içinde bulduğum karmaşaya uzak olmak istiyorum bu gecelik; tabii eğer becerebilirim.

Güle oynaya yaşayıp giderken, "*in medias res*" okumuştum bu gezilerin her üçünü de. Hiç okumamış olabilirdim. O gün bu gündür onları uyduracak çerçeve arar, ne zaman o kahkahayı duyar gibi olsam, elimdekini hemen bir kenara koyarım; kazara kırılıp gitmesin diye.

↓

¹⁴Derrida, J., 1991 (©1985). 'Ulysses Gramophone: Hear Say Yes in Joyce', A Derrida Reader: Between the Blinds, Peggy Kamuf (der.). Columbia University Press, New York, 571–98.

¹⁵Rabelais, Hobbes, Pope gibi ünlülerin de arasında bulunduğu bazı çevirmenlerin *İlyada*'da, Priamos'un Hektor'un ölü bedenini istemek için gecenin karanlığında Akhilleus'un çadırına girdiği sahneyi nasıl farklı yorumladıkları üzerine: Steiner, G., 1998 (©1975). After Babel. Oxford University Press, London, 415–22. Aynı kaynaktan 1581'den bugüne iki yüzün üzerinde tüm veya kısmi *İlyada* ve *Odysseia* çevirisi yapılmış olduğunu öğreniyoruz.

Dolmuş seni evden
uzaklaştırıp, işe
yaklaştırdıkça,
başka düşünceler
üşüşüyor kafana.
Bunların en
önemlisi,
hazırlamakta
olduğun yazı dizisi:
"Kenardakiler".
Yazı dizisine bu adı
verdiğini
duyduğunda,
Cem'in söylediği
söz içini rahatsız
ediyor: "Oldu
olacak,
Tutunamayanlar
koysaydın."
Herkesin Oğuz
Atay'a sığdığını,
ona olan
hayranlığını bu
kadar doğrudan bir
isimle
çağrıştırmanın
zararına olacağını
söylemişti Cem.
Yeni bir ad
koymaya karar
veriyorsun.

Zırrr!.. Zırrr!.. Zırrr!..

Saat çalıyor. Uyanmalısın. İçindeki sıkıntı, yeni güne, günaydın diyor. Kalkmalısın. Odandasın. Kalın perdenin arasından sızan ışığa bakıyorsun. Bugün hava nasıl acaba? Uyumaya devam etmek istiyorsun. Gözlerini kapatıyorsun. Üniversite yılların aklına geliyor. Arkadaşlarının "Yurdun En Uykucu Öğrencisi" madalyasını taktıkları günü anımsıyorsun. O gıcırtilı ranzanın, sert şiltesini hissediyorsun vücudunda. Öğrencilik görüntülerinden, bir deniz kenarı görüntüsüne geçiyorsun. Uyku ile uyanıklık arasındaki sınırdasın. Her an yeni düşlere yenik düşüp, uyumaya devam edebilirsin. Aniden kalkıyorsun. Başın dönüyor, tatlı bir üşüme sarıyor tenini. Terliklerini arıyorsun. Uykunun büyüğü zarından sıyrılıp, günün iç sıkıcı gerçeğini giyebilmek için, yaşamının sıradan bir nesnesine dokunman gerekiyor. Terliklerini buluyorsun. Uyandın.

Çaydanlığın altını yakıyorsun. Üstünde güneş resimleri olan fincanına, bir çorba kaşığı hazır kahve koyuyorsun. Tuvaletle gidiyorsun. Klozete oturup, her zaman çamaşır makinasının üstüne koyduğun çizgi romanlardan birinin sayfalarını karıştırıyorsun. Kaynayan suyun ısığı dalıp gitmene izin vermiyor. Kahveni içerken, tıraş oluyorsun. Tıraş köpükleri, fincanın kenarına bulaşıyor. Çenendeki çukuru tıraş ederken çok dikkat ediyorsun. Sonrasında aynı dikkati göstermediğin için, boynunda bir nokta kanamaya başlıyor. Bir parça tuvalet kağıdıyla kanı durdurmaya çalışıyorsun. Kahveni bitiremiyorsun. Kalanını lavaboya döküp, dişlerini fırçalıyorsun. Ellerini ve yüzünü kuruluyorsun. Havluyu yavaşça çekiyorsun yüzünden. Her gün oynanan bir tiyatro oyununun perdesi yavaşça açılıyor. Sahnedesin. Tek başınasın. Başroldesin. Günaydın.

Hava güzel. Dolmuş durağında beklerken, tanıdık yüzler görmek umuduyla çevrene bakıyorsun. Sadece kadınlara baktığını farkediyorsun. Sadece kadınlara baktığını herkesin anladığını farkediyorsun. Utanıyorsun. Ama karşıdan gelen kısa saçlı kıza bakmaktan kendini alamıyorsun. Kızın görüntüsüyle Sinem'in görüntüsü yer değiştiriyor. İçin bir tuhaf oluyor. Koşup Sinem'e sarılmalı, çok özledim, demelisin. Dakikalardır gelmeyen dolmuş, aniden Sinem'le aranıza giriyor. Kavuşamıyorsun.

Dolmuş seni evden uzaklaştırıp, işe yaklaştırdıkça, başka düşünceler üşüşüyor kafana. Bunların en önemlisi, hazırlamakta olduğun yazı dizisi: "Kenardakiler". Yazı dizisine bu adı verdiğini duyduğunda, Cem'in söylediği söz içini rahatsız ediyor: "Oldu olacak, Tutunamayanlar koysaydın." Herkesin Oğuz Atay'a sığdığını, ona olan hayranlığını bu kadar doğrudan bir isimle çağrıştırmanın zararına olacağını söylemişti Cem. Yeni bir ad koymaya karar veriyorsun. "Kent ve İnsanlar" ya da "Görünmez Adamlar" ya da... Cem'in görüntüsü bulduğun her yeni adda karşına dikiliyor. Cem... Gazeteciliği, yazıyı ve daha bir çok şeyi öğrendiğin insan. Ustan. İki yıl önce, yeni binyıla, uzaklarda bir kasabanın, buz gibi otel odasında girmene neden olan kişi. Onun yardımcısı olmaktan, tek başına bir gazeteci olmaya geçtiğin gün sevinçten ağlayacak gibi olan duygusal adam. Desteğine her an gereksinim duyduğun dost. Bu yazı dizisini hazırlamaya karar verdiğin ve malzemeleri topladığın gün nasıl heyecanla yanına koştuğunu anımsayınca gülüyorsun. Yanında oturan kadın neden güldüğünü anlamıyor. Sana tuhaf tuhaf bakıyor. Kadına, sizin öykünüzü de yazmak isterdim, demek geçiyor aklından. Aceleyle ağzını açıp bağıriyorsun: İnecek var.

Gazete binasının önünde bir kalabalık var. Bir çok arkadaşın günlerdir maaş alamıyor. İşten çıkarılmalar sürüp gidiyor. Kimseyle göz göze gelmemeye çalışarak döner kapıdan içeri süzülüyorsun. Turnikenin açılmasını sağlayan elektronik kimlik kartını yuvasına götürüyorsun. Vücudun ezberlenmiş bir hareketle ileri doğru atılıyor. Takılıyorsun. Turnike açılmıyor. Bir kez daha deniyorsun ama bunun boşa çaba olduğunun farkındasın. Kovuldun... Kovuldun... Kovuldun... Göz göze gelmemeye çalıştığın o arkadaşlarından birisin artık. Son bir umutla güvenlik görevlilerine doğru yürüyorsun. Alacağın yanıtı bildiğin halde

Tiyatroya merakınız var mıdır?.. Tabii ya, herkes bu soruya aynı cevabı verir. Bu güne kadar, bir Allah'ın kulunun, ben sevmem, dediğini duymadım. Herkes bayılır tiyatroya ama en son ne zaman gittiniz, diye soracak olsan, kem küm, geçiştirirler. Eskiden böyle değildi. Televizyonun gelmesinin tiyatroyu öldürdüğünü söylüyorlar ya, o da yalan. Hiç unutmam, televizyonun ilk yıllarında, ne güzel tiyatro eserlerini seyrettirirdi bize. Klasikler, komediler... Ama işte o günler, son güzel günlerdi.

soruyorsun. Sesin titriyor. Kartınız iptal edilmiş, diyorlar, İnsan Kaynaklarıyla görüşmelisiniz. Bir telefon etmene izin veriyorlar. İnsan Kaynaklarından bir kız, olabildiğince soğuk bir sesle, işine son verildiğini, tazminat yolunun açık olduğunu bildiriyor. Kızın sesini Sinem'in sesine benzetiyorsun. Özel eşyalarını almak istediğini söylüyorsun. Bunu ancak güvenlikten bir görevli eşliğinde yapabileceğini söylüyor. Telefonu güvenlik görevlisine veriyor ve kararı duymasını sağlıyorsun. Şu kenarda biraz bekleyin, diyor. Beklerken turnikeye korkarak yaklaşan, içeri girebildiği için mutlu olan, giremeyince bağrınan, ağlayan, susup sessizce geri dönen arkadaşlarını izliyorsun. Bir anda aklına hiç birikmiş paranın olmadığı geliyor. Korkuyorsun. Güvenlik görevlisi seni içeri sokuyor. Bir daha hiç binemeyeceğin asansörü beklerken, o güne kadar duvarlarda asılı olan resimlere hiç bakmadığını farkediyorsun. Masanın yanına gelirken, bir iki arkadaşın şaşkın gözlerle sana bakıyor. Grafik servisinden Banu, yanında güvenlik görevlisini görünce ağlamaya başlıyor. Gelip sarılıyor. Cem de gitti, diyor. Bir anda yerin ayağının altından kaydığını hissediyorsun. Düşeceksin. Bu söz, karanlıkta uçan bir yarasa gibi beyninin her kıvrımına çarpa çarpa yol alıyor kafanın içinde: *Cem de gitti*. Sersemlemiş bir durumda, not defterlerini, kalemlerini, telefon numaralarını yazdığı kağıtları, kitaplarını toparlıyorsun. Güvenlik görevlisi bilgisayarını açmana ve dosyalarını kaydetmene engel oluyor. Bilgisayar disketlerini alman da yasak. Kesin emir var. Ama bütün yazılarım orada diyecekken, vazgeçiyorsun. Günlerdir üstünde uğraştığın yazı dizisinin bütün çalışmalarının 'burada' kalacak olması sinirlendiriyor seni. Söylenmeye başlayınca, İnsan Kaynaklarını araman gerektiği bildiriliyor. İnsan Kaynakları, insana yaklaşan bütün kaynakları kurutmaya devam ediyor. Kuruyorsun. Hiç bir yeri aramadan, hiç kimseyle vedalaşmadan çıkıp gidiyorsun. Artık işsizsin.

Ne zaman eve geldiğinin farkında değilsin... Sadece yürüdüğünü ve yol boyunca Cem'i aradığını anımsıyorsun. Cep telefonu, ev telefonu, annesinin evinin telefonu hatta ayrıldığı eşinin telefonu yanıt vermeyince, evine gitmeye karar verdin. Ama Cem'i çok iyi tanıyorsun ve yalnız kalmak istediğini anladın. Sen de yalnız kalmak istiyorsun. Cep telefonunu kapatıp, ev telefonunu da fişten çekiyorsun. Bir kağıt kalem alıp, hesap yapmaya başlıyorsun. Durum kötü. Daha da kötü olacağı şimdiden belli. Sabahtan beri bir şey yemedin ama açlık hissetmiyorsun. Buzdolabında bir şişe büyük rakı var. İçip içip sızmaya karar veriyorsun. Hayatında ilk kez bu saatte içmeye başlayacaksın. Aldığın ilk yudum, mideni yakıyor. İkinci yudum canını acıtıyor. Üçüncü yudumdan sonrasını düşünmüyorsun.

Çalışma masanın başındasın. Önünde rakı kadehin, kurşun kalemlerin, kağıtların ve sigaran var. Küçük müzik setinden Hümeysra'nın sesi yükseliyor. "*Kızıl havaları seyret ki akşam almakta...*" Haşim'in dizelerine kulak veriyorsun. Birden içinde yazmak için inanılmaz bir istek uyanıyor. Beyaz kağıdın üstüne, en süslü el yazınla "Kenardakiler" yazıyorsun. Yazacaksın, karar verdin. Hemen mutfağa gidip bir paket lastiği alıyorsun. Kurşun kalemi lastikle orta parmağına tutturuyorsun, çocukluk yıllarından kalma bir alışkanlık. Canın acıyana kadar yazmak için bulduğun bir yöntem. Çalışma masanın başına dönerken, yazı dizin için ilk görüştüğün adamın hikâyesi geliyor aklına. Artık öyle bir yazı dizisi olmayacak. Ama bu insanların hikâyelerini kaldırıp çöpe atmaya için elvermiyor. Bir kitap yazmaya karar veriyorsun... O insanların ağzından yazacağın bir kitap. Şehir hatları vapurunda tanıdığın adamın yüzü, gözlerinin önünde. Beynindeki sözler, kaleminde harflere dönüşüp, kağıda yayılmaya başlıyor. Başlık atıyorsun: "Kahkaha Satan Adam".

Tiyatroya merakınız var mıdır?.. Tabii ya, herkes bu soruya aynı cevabı verir. Bu güne kadar, bir Allah'ın kulunun, ben sevmem, dediğini duymadım. Herkes bayılır tiyatroya ama en son ne zaman gittiniz, diye soracak olsan, kem küm, geçiştirirler. Eskiden böyle değildi. Televizyonun gelmesinin tiyatroyu öldürdüğünü söylüyorlar ya, o da yalan. Hiç unutmam, televizyonun ilk yıllarında, ne güzel tiyatro eserlerini seyrettirirdi bize. Klasikler, komediler... Ama işte o günler, son güzel günlerdi. Sonra ne olduysa oldu, herşey tepetaklak gitmeye başladı. Aslında ne olduğumu biliyorum ama benim anlatmak istediğim o değil. Benim derdim vefasızlıkla... Bak şu elimdeki küçük fotoğraf albümünü görüyor musun? Ben bunun adına "Vefasızlar Müzesi" koydum. Aslında böyle can sıkıcı konulardan konuşmayı sevmem. Neşeli bir mizacım vardır. Yoksa vardı mı demeliyim? Artık gücüm kalmadı. Özellikle bu sıkıntılı günlerde hepinizin bir parça tebessüme ihtiyacı olduğunu gayet iyi biliyorum efendim. İnanın, şu kısa yolculuğumuz müddetinde sizi biraz olsun güldürebilmeyi ben de çok isterdim. Ama bir yandan bu acımasız hayatın gerçekleri var. Az

Çocukluğundan
beri insanları
güldürebilmek için
elimden geleni
yaparım. O
yıllarda,
komşularımız
akşam oturmasına
geldiğinde
rahmetli
anneciğimin
ısrarıyla, taklitler
yapardım. Nur
içinde yatsın Vahi
Öz'ün tavuk gibi
yürümesini ve
"Muallaaa!.." demesini taklit
ettiğimde,
izleyenler
gülmekten yerlere
yatardı.

sonra anlatacağlarımı dinlerseniz, gülmenin bana ne kadar uzak olduğunu göreceksiniz. Şu anda karşınızda güldürmek uğruna gülmekten vazgeçen bir adam var. Dilerim insanları güldürebilmek için kakkahası elinden çalınan bir adamın hikâyesi sizi sıkmaz. Efendim, bendeniz Fahrettin Serimoğlu. Doğma büyüme Kadıköylüyüm. Çocukluğumdan beri insanları güldürebilmek için elimden geleni yaparım. O yıllarda, komşularımız akşam oturmasına geldiğinde rahmetli anneciğimin ısrarıyla, taklitler yapardım. Nur içinde yatsın Vahi Öz'ün tavuk gibi yürümesini ve "Muallaaa!.." demesini taklit ettiğimde, izleyenler gülmekten yerlere yatardı. Ailece gittiğimiz yazlık sinemalarda ne seyrettiysem, aynen yapardım. Hatta kimi zaman koca filmi, taklitlerle süsleyerek anlattığım olurdu. Gerçi babam kadın taklidi yapmama kızardı ama komşuların keyfi kaçmasın diye ses çıkarmazdı. Önceleri sadece hareketleri taklit ederdim, sonra ses üstüne de çalışmaya başladım. Büyüdükçe sinema sanatçılarının yanına, politikacılar da katılmaya başladı. Anlayacağımız, ne görsem, hafızama kaydediyor sonra da evde, okulda, misafirlikte ortaya çıkıp gösterime başlıyordum. Bu yeteneğim ailemin pek hoşuna gidiyordu. Ama ne yazık ki tiyatro okumak istediğimi söylediğimde babam küplere bindi. "Serimoğullarının torunu soytanlık okuluna gidiyor dedirtmem," diye çıktı. Aslında geri kafalı bir adam değildi ama tiyatroculuğun soytanlık demek olmadığını bir türlü kabul ettiremedim. Liseden hemen sonra askere gittim. Babamın benden ne istediğini gayet iyi biliyordum; bir devlet dairesinde çalışmam, evlenip çoluk çocuğa karışmam... Ama babam, hiç bir engelin içimdeki tiyatro sevdasını, taklit yeteneğini öldüremeyeceğini biliyordu.

Kötü bir giriş bölümü yazdın. Konuyu adamın ağzından anlatmaya çalıştığın için, bir sürü önemli noktayı atlamak zorunda kaldın. Adamları vapurda karşılaşman, durup dururken yanına gelip oturması, beyaz takım elbisesinin yakasındaki karanfil, elindeki eski püskü fotoğraf albümü, buram buram nane kokan nefesi... Bütün bu ayrıntılar olmadan, istediğin etkiyi yaratamayacağını düşünüyorsun. Gazeteci kimliğinden sıyrılmam gerekiyor. Yoo, gerekmiyor, çünkü zaten artık gazeteci değilsin. Rakını tazelemek için kalktığında, Cem'i aramak geçiyor içinden. Vazgeçiyorsun. Ne konuşacaksın ki?.. Kovulduğun halde, elindeki konuyu yoketmeye kıyamadığını ve bir kitap yazmaya başladığını ama takılıp kaldığını mı anlatacaksın? Her zaman yaptığın gibi ondan yardım mı isteyeceksin? Bir an önce sarhoş olup, sızabilmek için biraz daha fazlaca koyuyorsun. İçinde dalgalar oynayan sıvının, suyla karıştığı anda beyazlaşmasını seyrederken, bir anda aklına yeni bir fikir geliyor. Artık bir gazeteci olmadığına göre tarafsız olarak gerçeği aktarmak zorunda değilsin; sen de saf malzemeyi sulandırabilirsin. Sana yepyeni bir kapı açtığı için rakıyı daha fazla seviyor, daha büyük bir yudum alıyorsun. Mmm, nefis olmuş... İşte sen de Fahrettin Serimoğlu'nun hayatını böyle nefis bir hayat haline getirebilirsin. Yeni kitabının adını buluyorsun: "Rakı Öyküleri". Bir ölçü gerçek hayat, biraz yazar parmağı ve metinle yazar arasında soğukluk yaratacak kadar buz.

Askerden döndüğümde, ailem hemen bir işe girmem için baskı yapmaya başladı. Ama benim gözüm hâlâ tiyatrocunun olmakta, o sahnenin tozunu yutmaktaydı. Sabah dokuzdan akşam beşe kadar çalışmak fikri bile tüyerimi diken ediyordu. Yine de aileme, özellikle de babama karşı koyamadım ve bir devlet dairesinde çalışmaya başladım. Her işte bir hayır vardır derler ya, bu sözü yabana atmamak lazım. Dairede tanıştığım bir arkadaşım, hayallerimin bir nebze olsun gerçekleşmesini sağladı. Bu arkadaşım sayesinde Kadıköy Halk Eğitim Merkezi'nde açılan bir tiyatro kursuna yazıldım. Evdekilere de haftada iki gece mesaiye kalmam gerektiğini söyledim. Bambaşka bir adam olmuştum. Durmadan okuyor, evde, dairede boş bulduğum her an mimik, temrin, hareket çalışmaları yapıyordum. Hocalarımız o dönemin değerli tiyatrocularıydı. Bendeki tiyatro sevdasını kısa sürede keşfedip, üstümde daha fazla durmaya başladılar. Özellikle Behzat Butak. Şimdi sağda solda komedyenim diye dolaşan bazı isimler var ya, onun eline su dökemezler. Bambaşka bir adamdı. Ne öğrendiysem ondan öğrendim. Ustamdı. Sahne trafiği nedir, antre nasıl alınır, küçük oynamak ne demektir, nerelerde es verilebilir, ne bileyim işte her şeyi ondan öğrendim. Sene sonu için Refik Erduran'ın "Bir Kilo Nğamus" adlı piyesini çalışmaya başladık. Benim de önemli bir rolüm var. Gece gündüz başka şey düşünemez oldum. Daha provaların birinci haftasında ezberim tamamdı. Behzat Bey benden son derece memnun, rol arkadaşlarım her sahne alışımında daha bir şevkle oynuyorlar. Çünkü ukalalık olarak görmeyin ama, tiyatrocuların bir deyişi vardır "sahneyi kaldırmak" diye, işte ben sahne

Bir gün Saadettin
Erbil geldi, hani şu
televizyona çıkan
çocuk var ya, Mehmet
Ali, işte onun babası.
Laflarken, adam
benim hoş sohbetime,
fıkralarıma hayran
kaldı. "Aman
Fahrettin abi, ben
seni buldum,
bırakmam artık,"
demeye başladı.
Bunların Beyoğlu'nda
takıldığı bir kahve
var, Artist Kahvesi
diyorlar. Her gün
orada buluşuyorlar,
yanık, ellibir, çanaklı
filan oynuyorlar.
Arada setten
çağırıldıklarında, rol
çıktığında filan da
kalkıp gidiyorlar. Ben
de oraya takılmaya
başladım. Ama
filmlerde oynamak
için değil. Çok teklif
geldi, kabul etmedim.

aldığımda da öyle oluyor. Kolay değil, yılların özlemini döküyorum ortaya. Temsil günü yaklaştıkça, heyecanım da artmaya başladı. Gerçi kendimden eminim ama sahneye çıkmayan o heyecanı bilemez. Bambaşka bir duygudur... Temsile bir hafta kala, bir sabah babam, ahbablarımızdan birinin kızını pek beğendiğini, benim de evlenme yaşımın geçmeye başladığını söyledi. Ben daha ağzımı açmadan, "Görücü gideceğiz, çarşamba gecesi için haber gönderttim," dedi. Çarşamba gecesi, temsilin gerçekleşeceği gece. O bir haftanın nasıl geçtiğini, kaç kere babamın karşısına dikilip gerçekleri söylemeyi düşündüğümü, olanları anlattığımda Behzat Bey'in omuzumu sıvazlayıp "Sıkma canını, seneye başka bir piyeste çalışırsın," dediği anda nasıl hüngür hüngür ağladığımı sormayın. Hayatımın değiştiği o çarşamba günü benim rolümü Behzat Butak kendisi oynadı. Bense hayatım boyunca benden tiyatroyu çalan kişinin, babamın suç ortağı olarak gördüğüm kadını, Sacide Hanım'la gerçekleştireceğim evliliğin ilk adımını attım. Bir tiyatro sahnesinde sözlerimden, bedenimden çıkıp, seyircilere ulaşacak olan gözyaşlarımı içime gömdüm. Hem de yine o seyircilerle paylaşmadığım kahkahalarımın yanına...

Miden kaynamaya başlıyor. Mutfağa gitmek için ayağa kalktığın anda başın dönüyor. Oturuyorsun. Bir sigara yakıyorsun. Kahramanını duygusal bir adam yapmak için yazdığın bölüm, girişten de kötü oldu. Yazının dışında kalman gerektiğini düşünürken, konuyu iyice kendi dünyana hapsettin. Kendi yaşamını, kahramanının hikâyesine taşıdın. Babanın gazeteci olmak istemene karşı çıkışı, gizli gizli bir muhabir olarak çalışmaya başlaman... Ama daha kötüsü Fahrettin Serimoğlu ile Behzat Butak arasındaki ilişkilerin, birebir Cem ile senin arandaki ilişkiden alınmış olması. "Ustam" kelimesinin üstünü çiziyorsun. Birden için bir tuhaf oluyor. Sanki Cem adının üstünü çizmiş gibi hissediyorsun kendini. Evlendiği kadına Sinem'in annesinin adı olan Sacide adını koyarak yaptığın göndermeden utanıyorsun. Bir an telefonu fişe takıp, Sinem'i aramak için dayanılmaz bir istek duyuyorsun. Kimi zaman yaptığın küçük denemelerin asla öykü olamayacağını, gazetecilikten gelme bir "hikâye etme" yeteneğinin dışında bir yeteneğin olmadığını düşünen Sinem'i arayıp, "İlk kitabımı yazmaya başladım ve sana adamayacağım," demek istiyorsun. Bu zavallı düşünce ürpertiyor her yerini. Hava karardı, saatin kaç olduğunu bilmiyorsun. Kendine gelebilmek için derin bir nefes aldığımda, nikotinin kekremsi kokusu doluyor ciğerlerine. Kendine acıyorsun. İşinden kovulan ilk insan değilsin. Mutsuzluğuna bahane aradığın için utanıyorsun. Belki de gerçekten Sinem'in dediği gibi, hep başkalarının gölgesinde yaşayıp, duygu sömürüsü yaparak ilgi çekmeye çalışan bir adamsın. Oysa çocukken böyle miydi ya? Ne kadar da neşeliydin. İlkokulda "Orman ve Çocuk" rontuna çıktığın gün geliyor aklına. Hiç kıpırdamaması gereken bir ağaç rolü vermişlerdi sana. Ama sen durmadan küçük küçük adımlarla yerini değiştirerek arkadaşlarını şaşırtmış, bütün velilerin gülmesine neden olmuşsun. Gülüyorsun. Yine öyle neşeli olmalısın. Yazdıklarını okuyanların mutlu olmasını, gülmesini sağlamalısın.

O günden sonra tiyatroya küstüm. Tam babamın istediği gibi bir adam oldum. Evlendim, çoluk çocuğa karıştım. Ama yetenek dediğin şey terketmiyor insanı. Ne zaman dairenin yaz kampına gitsek, millet "Fahrettin Bey sahneye," diye tempo tutmaya başladılar. İki duble attıysam, kafam iyi olduysa, çıkar taklitlerden fıkralara, şarkılardan parodilere bir program patlattırdım. Arkadaş çevresindeki şöhretim aldı yürüdü. Bir gün İzmir Fuarında Senar Bahçesinde oturuyoruz. Arkadaşlar yine tutturdular sahneye çık diye. Çıktım bir iki fıkra anlatıp, bir de Demirel'le Ecevit'in taklidini yaptım. Seyirciler yerlere yattı. Patron geldi, "Aman ayağının altını öpeyim, sahneye çık," diye yalvardı. "Ben kapattım o defterleri," dedim. Adam baktı komedyensiz olmayacak, apar topar İstanbul'dan Balarlıları'nı getirtti. Sonra çok ünlü oldular ama o gün orada ben adama "Olur," deseydim, bir halt olamazlardı. Tabii şöhretim sadece arkadaşların arasında kalmadı. Bizim daireye tapu işi filan için bir sürü şöhret gelirdi. Bir gün Saadettin Erbil geldi, hani şu televizyona çıkan çocuk var ya, Mehmet Ali, işte onun babası. Laflarken, adam benim hoş sohbetime, fıkralarıma hayran kaldı. "Aman Fahrettin abi, ben seni buldum, bırakmam artık," demeye başladı. Bunların Beyoğlu'nda takıldığı bir kahve var, Artist Kahvesi diyorlar. Her gün orada buluşuyorlar, yanık, ellibir, çanaklı filan oynuyorlar. Arada setten çağırıldıklarında, rol çıktığında filan da kalkıp gidiyorlar. Ben de oraya takılmaya başladım. Ama filmlerde oynamak için değil. Çok teklif geldi, kabul etmedim. İşten çıktığımda, hafta sonları filan giderdim, oyun oynayıp, sohbet ederdik. Bunların beni oraya çağırmasının asıl nedeni başka tabii. "Abi, söyle bir rol geldi, nasıl oynasam, şu yörenin şivesi nasıl yapılır, falan filan..." Çoğu filmin senaryosu da

Çağırttım bir gün
Ertem'i, koşa koşa
geldi, "Buyur abi,"
dedi, "Beni
çağırmışsın". Çok
başka bir adamdı.
"Geçenlerde bir
oğlanla tanıştım, çok
yetenekli bir çocuk,
al bunu, bir de şöyle
Fernandel gibi
dişlerini göstere
göstere güleceği bir
rol yaz," deyince,
"Aman abi, olur
mu?" filan demeye
başladı. Para
yatıracak ya,
çekiniyor tabii.
"Uzatma ulan,"
dedim, iş bitti.
Kemal Sunal'ın çıkışı
odur işte.

orada yazılırdı. Sıkıştılar mı, bana sorarlar. "Yahu," derdim, "Ben olmasam ne yapacaktınız." Cevat Kurtuluş, Sami Hazinses filan çevremde pervane. Bir gün Ayhan Işık geldi, "Fahrettin Abi," dedi, "Cingöz Recai filme alınacak, ne yapacağımı bilemiyorum." Bu Cingöz Recai, Peyami Safa'nın yarattığı bir kibar hırsız tipi. Fransızların Arsen Lüpen'inden devşirme. "Ulan Ayhan," dedim, "Bunu da mı ben bulacağım?" Baktım çocuk çaresiz, oracıkta bir kahkaha şekli icat ettim. Böyle ağzını açtı açtı, sinir bozucu bir kahkaha. "Bak," dedim, "Böyle gül, gerisini merak etme." Film bomba gibi patladı. Sonra gelip bir kere teşekkür etmedi. Neyse, yine de nur içinde yatsın, kral adamı Ayhan. Emekliliğimin ertesi senesinde Sacide Hanım vefat etti. Çocuklar da çoktan evlenip barklanmışlardı. Ben de bütün gün kahveye gitmeye başladım. O yıllarda Ertem Eğilmez'in Arzu Film şirketi iyi işler yapıyor. Madem böyle iyi şeyler yapmaya çalışıyorlar, şunlara bir el vereyim dedim. Çağırttım bir gün Ertem'i, koşa koşa geldi, "Buyur abi," dedi, "Beni çağırmışsın". Çok başka bir adamdı. "Geçenlerde bir oğlanla tanıştım, çok yetenekli bir çocuk, al bunu, bir de şöyle Fernandel gibi dişlerini göstere göstere güleceği bir rol yaz," deyince, "Aman abi, olur mu?" filan demeye başladı. Para yatıracak ya, çekiniyor tabii. "Uzatma ulan," dedim, iş bitti. Kemal Sunal'ın çıkışı odur işte. Ama çalışkan çocukmuş, yüzümü kara çıkartmadı. Sonra televizyon dönemi başladı. Bir gün İstiklâl Caddesinde yürüyorum, Öztürk pat diye önüme atlayıverdi. "Fahrettin abi, seni gökte ararken yerde buldum, bana bir program fikri söyle," diye yalvarıyor. Bunun Adanalı Tayfur diye bir tiplmesi var, yıllarca ondan ekmekek yemiş. Aslında o tipi de seslendirme sırasında Mücap abi, Oflluoğlu hani, yaratmıştır ya, neyse. "Sen şimdi git, haftaya kahveye gel," dedim. Yetenekli gençlerin çıkıp taklit yapacağı, ünlü komedyenlerin jüri olacağı, eğlenceli bir program düşündüm, ertesi hafta da metni önüne koydum: Gülünüz Güldürünüz. "Abi, bu program tutmaz, böyle 'On-Çok çok iyi', 'Altı-Gıdıkladı' filan diye puanlama yaparsak, halk bizimle dalga geçer," deyince, "Yahu deli etme adamı Öztürk, git programı çekmeye başla," diye azarladım. Program yayına girince yer yerinden oynadı. Öztürk, bir anda komedyenlerin duayeni oldu. Ama bırak beni programa davet etmeyi, bir teşekkür bile etmedi. Yıllar sonra o da vefasızlıktan dem vurarak göçtü gitti. Eee, etme bulma dünyası. Biraz yetenek pırlıtısı gördüğüm herkesi adam ettim yıllarca. Sana şimdi isimlerini saysam şapkan uçar. Neyse, zaten yeterince başını ağrıttım. Kusuruma bakma. Şu elimde gördüğün fotoğraf albümü var ya, o yılların anılarıyla doludur. İstersen gösteririm. Hem de her bir fotoğrafın anısını anlatarak. Ama yanlış anlamazsan, bir şey rica edeceğim. Şuradan bir tost, bir çay filan söylesen diyecektim. Bu kadar konuşunca insanın hem boğazı kuruyor, hem de karnı acıyor. Aslında bir kadeh bir şey içebilsem daha da iyi gelir ya neyse, sana yük olmayayım. Malûmun, boş mideyle ne anı anlatılıyor, ne kahkaha satılıyor...

Aklın bomboş, içtiğin rakılardan ekşiyen miden gibi. Paket lastiğiyle tutturduğun kalemi çıkarıyorsun. Orta parmağın hafifçe şişmiş. Buzdolabını açıp boş boş bakıyorsun. Ağzına bir parça peynir atıp, rakını tazeliyorsun. Şişe boşaldı. Yaşadığın bir sarsıntının seni nasıl bu kadar çabuk yıkabildiğini anlamış değilsin. Bak, Cem de çıkarıldı işten. Onun şu anda böyle zavallı bir halde olmadığından eminsin. Peki seni hayata karşı bu kadar güçsüz kılan ne? Gazeteciliğinin Cem'in, yazarlığının Sinem'in gölgesinde kalmış olmasına izin verdiğin için kendinden nefret ediyorsun. Yazdıklarını okuyorsun. Tutarsızlıklarla dolu. Bölümler birbirinden kopuk. Karakter inandırıcı değil. Kötü, çok kötü... Tuvalete gitmek için ayağa kalktığında, günün ağarmaya başladığını farkediyorsun. Biraz sonra, çalar saatin otomatik olarak ötmeye başlayacak. İşsiz, açsız ve umutsuz bir güne davet edecek seni. İşte yine aynı şeyi yapıyorsun; kendine acıyorsun.

Tuvalete gidiyorsun. Fermuarını açarken duvara tutunman gerekiyor. Başın dönüyor. Yüzünü yıkamalıydın. Aynaya bakıyorsun. Gözlerini tanıyamıyorsun. İçinden bir ses yükseliyor. Hâlâ yaşadığını kanıtlayabilmek için bir şey yapmalısın. İki seçeneğin var: Ya titreye titreye ağlayacak, ya da çilgınca kahkaha atacaksın...

Şu anda senin için ikisi de aynı kapıya çıkıyor...

Gülerken Vücudumuzda Neler Oluyor

Atilla Soykan

karagöründü!

Ağlayan bir bebeği
güldürme, bebeğin
gerilimini, kısa bir
süre de olsa,
azaltan bir
eylemdir. Dahası,
bakım veren kişinin
de, bebek tekrar
ağlayana kadar,
gerilimi azalır.
Bebek gülerken
kazanılan zamanda,
kişi, durum
değerlendirmesi
yaparak, bebeğin
kendisine ne
söylemek istediğini,
neden ağladığını,
nasıl
susturabileceğini,
kendisinin olası
yanlışlarını vb.
düşünür. İşte, şaka
bir yönüyle aynı
eylemin erişkin
yaşama uygun
şekilde
tekrarlanmasıdır.

Tüm canlılar yaşama isteği ile doğarlar. Doğdukları anda hayatta kalabilmeleri için temel gereksinimlerini sağlamaya yönelik davranışlar belleklerine kazanmıştır. Memeliler süt emebilirler, fil ve at yavruları ayağa kalkabilirler, kaplumbağalar denize yönelirler. İnsanlar ise yaşama iletişim kurarak başlarlar ve bu kaplumbağaların denize ulaşmak için çığırca koşuşturmaları kadar hayati bir önem taşır. İlk iletişimimiz ağlamadır. Beynimiz açık, üşüme, gaz gibi sıkıntı veren durumları ve ihtiyaçları ortak bir dille, ağlayarak ifade etmek üzere, doğum öncesinde programlanmıştır. İlk bakışta düşünüldüğünde, örneğin gazı olan çocuğun karında sancı hissetmesine rağmen, buna tamamen farklı bir organından, gözyaşı bezlerinden salgı yaparak tepki vermeye programlanmış olması, yaşamsal açıdan anlamsız gelebilir. Oysa doğa, özellikle yaşamsal olaylarda, pek nadiren "yanlış" yapar. İnsan yavrusu, onu duymaya, beslemeye, büyütmeye programlanmış bir başka kişiden doğar. Bu kişi, insan yavrusunun, ağlama ile verdiği mesajı alabilecek çıkarım gücü ve gelişmiş iletişim yetenekleriyle donatılmış olarak ihtiyacı gidermeye, biraz da hormonların etkisiyle, hazır ve nazır olarak beklemektedir. Sonuçta ağlama ile iletişim kurulur, sorun giderilir, yaşam sürer. Doğumdan itibaren yaşamsal davranışların en önemlilerinin ortaya çıkmasına öncelik verilerek, gelişme ve büyüme devam eder. Bebekler, fil yavruları gibi su üstünde kalabilirler; maymun yavruları gibi, belki de ağaçtan düşmemek için, derinlik algıları çabuk gelişir. Beyinleri biraz geliştiğinde, kendilerini "yiyebilecek" yabancılardan korkma, anneye sarılma (stranger anxiety) davranışı geliştirirler. Gülme de yaşamın ilk aylarında ortaya çıkan davranışlardandır.

Gülme erken ortaya çıkan bir davranış olarak, diğer davranışlara göre öncelik taşır. Neden? Bu sorunun kesin bir cevabı verilemediğine göre ancak tahminde bulunabiliriz. Bebeklikten itibaren insanlar acıdan kaçır, "haz" veren davranışlara yönelirler. Bu duruma Freud "haz prensibi" adını vermektedir. Gülme, işte bu bağlamda bebeğin ne gibi şeylerden hoşlandığını, haz aldığını karşısındakine öğretiyor olabilir. Bebeğin karşısında kafamızı salladığımızda da, göbeğini okşadığımızda da, eğer ihtiyaçları da karşılanmışsa, aynı tepkiyi alırız; bebek güler. Karşısındakine hem keyifli olduğunu, ihtiyaçlarının karşılandığını, onun ilgisinden hoşlandığını anlatmakta, hem de karşısındakine neşelendirerek, mutlu etmektedir. Yani, bir anlamda, ağladığında, bir şeylerin eksik olduğunu anlatırken, güldüğünde bir şeylerden hoşlandığını iletmektedir. Aslında bebek, beyninin ve bedeninin sağlıklı gelişebilmesi için iletişime doğrudan ihtiyaç duyar. Bebeklik döneminde annesi tarafından terk edilen çocuklarda, ihtiyaçları karşılanırsa bile, zihinsel ve fiziksel gelişme geriliği olmakta, uzun süre ilgi alamayan çocuklar ise, kaybedilebilmektedirler. İlgili, iletişim kuran, dokunan birinin varlığında ise aynı çocuklar normal gelişim düzeyine ulaşabilmektedirler.

Ağlayan bir bebeği güldürme, bebeğin gerilimini, kısa bir süre de olsa, azaltan bir eylemdir. Dahası, bakım veren kişinin de, bebek tekrar ağlayana kadar, gerilimi azalır. Bebek gülerken kazanılan zamanda, kişi, durum değerlendirme yaparak, bebeğin kendisine ne söylemek istediğini, neden ağladığını, nasıl susturabileceğini, kendisinin olası yanlışlarını vb. düşünür. İşte, şaka bir yönüyle aynı eylemin erişkin yaşama uygun şekilde tekrarlanmasıdır.

Şaka ile ilgili tüm teoriler, şakanın bir şekilde gerilimi azalttığından söz eder. Gerilim azalması, şakanın yaratılması esnasında var olan gerginliğin, karşıtlıkların, şaka yoluyla boşaltılmasıyla gerçekleşir. Aslında yalnızca psikolojik açıdan değil, fizyolojik açıdan da yararlıdır. Gülme, kahkaha atma ve hatta kıkırdama esnasında vücudumuzda pek çok sistem harekete geçmektedir. Kalp atım hızı ve kan basıncı gülme esnasında yükselmekle birlikte, gülme bittiğinde hızla düşmekte, bir süre düşük kalmakta, vücut bir "gevşeme" durumuna gelmektedir. Yine gülme esnasında ya da neşeli olduğumuzda ağrıya duyarlılık azalmakta, bu etki gülme bittikten sonra da bir süre

Bir şaka yapıldığında önce beynin analitik işlevlerle görevli sol yarısı çalışmaya başlar ve gelen kelimelerin anlamlarını kavrar. Çok kısa bir süre sonra beyin aktivitesi duygusal, kişilik gibi işlevlerden daha fazla sorumlu olan ön kısımda yoğunlaşır. Bu arada sanatsal ve yaratıcılık gibi sentetik yönlerimizle daha ilgili sağ yarım küre de eyleme katılarak şakanın "anlaşılması" işlemi gerçekleştirilir. Gülme başlamadan birkaç milisaniye önce tüm beyin aktive olur ve kahkaha "koyverilir"

devam edebilmektedir. Astım hastası gibi solunum zorluğu olan hastaların yanında bir şaka yapıp hastalar güldürüldüğünde ise, bir nefeste aldıkları ve verdikleri hava miktarı artmaktadır. Bu yolla, yalnızca iyi bir kahkaha ile bir taraftan akciğerde biriken ve fazla karbondioksit taşıyan hava dışarıya atılırken, diğer taraftan öksürük uyarılarak biriken sıvı atıklar boşaltılabilmektedir. Ayrıca, gülme esnasında pek çok büyük kas grupları kasılmakta, hem egzersiz hem de kalori tüketimi anlamında yararlar ortaya çıkmaktadır. Gülmenin bağışıklık sistemi üzerindeki etkileri ise, bağışıklığın artması şeklindedir. Gülme sonucunda dolaşımdaki immünglobulinler ve özellikle de dış ortamdaki zararlı yapılara karşı belirgin etkisi olan immünglobulin A düzeyleri kanda ve tükürük salgılarında artmaktadır. Komik bir video filmi seyreden kişilerde de yine bu artış gösterilmiştir. Ayrıca, bağışıklığın beyni sayılabilecek T lenfositlerin işlevselliğinde ve miktarında artma, kan kolesterol ve kortizol seviyelerinde düşme de saptanmaktadır. Sayısı artan "naturel killer" T hücreleri ise hem virüs gibi yabancı organizmaları, hem de olağan gelişiminin dışına taşan ve kanser oluşturma potansiyeli olan hücreleri yok ederler. Gülmeyi üreten beyin bağışıklık sistemini de kontrol eder; bunu kortizol gibi hormonlarla ve bağışıklık hücrelerinin dış yüzeyinde bulunan reseptörlerde etkili nörotransmitterler salgılayarak yapar. Gülme ve neşeli olma nasıl bağışıklığı arttırıyorsa, karamsar ve neşesiz olma da o oranda bağışıklığı zayıflatmaktadır. Şaka teorilerinin diğer bir ortak yönü de, şakanın, şakayı ortaya çıkartan durum hakkında yeniden düşünmemizi sağlamasıdır. Şaka ile mesaj iletme acı veren bir işneyi ağrı kesici ile birlikte yapmak gibidir.

Bir şaka yapıldığında önce beynin analitik işlevlerle görevli sol yarısı çalışmaya başlar ve gelen kelimelerin anlamlarını kavrar. Çok kısa bir süre sonra beyin aktivitesi duygusal, kişilik gibi işlevlerden daha fazla sorumlu olan ön kısımda yoğunlaşır. Bu arada sanatsal ve yaratıcılık gibi sentetik yönlerimizle daha ilgili sağ yarım küre de eyleme katılarak şakanın "anlaşılması" işlemi gerçekleştirilir. Gülme başlamadan birkaç milisaniye önce tüm beyin aktive olur ve kahkaha "koyverilir". Şaka bir anlamda tüm beyni aktive eden bir işlem olarak, kişinin içindeki rahat, gevrek yönünü ortaya çıkartır. Şaka yapma ya da şakaya gülme pozitif ve umutlu bir duygu durumu oluşturur, geçici de olsa bireyi neşelendirir.

Davranışçı terapistler, 19. yüzyılın başlarında "bir insanın hem gergin-huzursuz, hem de gevşek-rahatsız olamayacağını" saptayarak bugün stresle baş etmede sık kullanılan gevşeme (relaxation) egzersizlerini geliştirmiştir. Bu yaklaşımla tüm kasları gevşeyen gergin kişiler gerginliklerini üzerlerinden atabilmektedirler. Meditasyon gibi Doğu tıbbından köken alan yaklaşımlarda da benzer şekilde zihinsel ve bedensel gevşeme sağlanabilmektedir. Mizah, şaka ve bunun sonucunda bireyin gülmesi, kahkaha atması da stresi azaltan bir yöntem olarak son yıllarda bilim dünyasının dikkatini çekmeye başlamıştır. Norman Cousins bir hekim ve ankilozan spondilit hastası olarak, gülmenin hem ruh hem de vücut sağlığında olumlu etkisi olacağını yordamış ve gülmeyi kendi tedavisinde kullanmıştır. İzleyicileri ise davranışçı tedavi gibi temel terapi tekniklerine gülmeyi entegre ederek, etkinliği arttırmaya çalışmışlardır.

Size bir köpeğin saldırdığını düşünün. Ne yaparsınız? Kaçabilirsiniz, saklanabilirsiniz ya da köpeğe elinize aldığınız bir şeyle vurabilirsiniz. Bu savunmadır. Psikolojik olarak bir tehditle karşı karşıya kaldığımızda da, ki bu tehdit dışardan ya da iç dünyamızdan kaynaklanabilir, benzer şekilde tepki veririz: fakat bu sefer zihnimizde bulunan savunmalar harekete geçer. Psikolojik dengenin sağlanması amacı güden savunmalar çocukluk çağından itibaren yerleşerek yaşam boyu kullanılırlar. Savunmalar kimi zaman psikiyatrik hastalıkların temelini oluştursalar da, çoğu kez ruhsal dengeyi sağlarlar. Bazı savunmalar ilkindir ve psikiyatrik bozukluklara daha sık yol açabilirler. Kendini pis, değersiz hisseden birinin ellerini sürekli yıkaması, karısını aldatan bir erkeğin karısının kendisini aldattığına yönelik marazi bir düşünce geliştirmesi birey tarafından rahatsız edici olarak algılanan duygu ve düşüncelerin savunmalar yoluyla dengelenmesine işaret ederken, ortaya çıkan davranışlar ise psikiyatrik bir hastalığın belirtisidir. Öte yandan, psikolojik açıdan sağlıklı bireylerde ilkel savunmalar bebeklikten itibaren gelişim göstererek, yerlerini daha olgun savunmalara bırakırlar. Cinsel ya da saldırganlık dürtülerini bastırmakta zorlanan bir bireyin, bu iki dürtüden aldığı enerjiyi "başarılı olma" ya da "çalışkan olma" gibi amaçlara yönlendirmesi olgun savunmalara örnek olarak verilebilir.

bir hasta mizaha cevap veriyor

Son yirmi senedir, hemşirelik alanında aktif olarak çalışmaktayım. Yirmi yılının çoğunu yoğun bakım ünitelerinde yatak bakımında geçirdim; ayrıca evde, hastanede ve kardiyak rehabilitasyon merkezlerinde çalıştım. Bir hastanın tedaviye verdiği tepkiyi önemli ölçüde etkileyen kahkaha ve mizahın neden olduğu pek çok durum hatırlayabilirim ama anlatacağım hikayedeki kadar belirgin olanına rastlamadım. Fred 60 yaşındadır, mitral kapakçık değişimi tedavisi görmektedir. Ameliyat sonrası tedavisinde, Fred'de hafif seyirli psiko ve depresyon gözlemlenmiştir. Davranışlarında belirgin bir heveslilik vardı. Yemeyi, yürümeyi ve pijamalarından farklı birşeyi giymeyi reddetmekteydi. Doktoru onu bizim kardiyak rehabilitasyon programımıza gönderdi. Bize katıldığında sendeleyerek yürüyor, sorulara birkaç kelimeyle cevap veriyor, göz temasından kaçınıyordu. Karısı tükenmişti ve ümitsizdi. Psikolojik danışmanlık yardımı ve anti-depresan ilaçlara rağmen birkaç hafta boyunca depresyonunda çok az ilerleme kaydetti. Bir gün, rehabilitasyona başlandıktan bir ay sonra, ayak deşimini üzerinde yürüyordu, kaybettiği kilo kalçalarından düşen pantolonundan belli oluyordu. 6 dakikalık yürüyüşten sonra pantolonu bir anda ayak bileklerine düştü e kırmızı boxer şortu gözüktü. Düşmesini engellemek için hemen acil durum düğmesine bastık ona yardım etmeye çalıştık. Düşmüş pantolonuna bakıyor ve kafasını kaldırdığında sırtımıza başladığını görüyorduk. Bu garip duruma gülmemize izin verdiği için minnettardık; biz de güldük ve kahkahasına katıldık. Karşılıklı çekinmemiz ve gerilimimizden kahkahaların yardımıyla sıyrıldık. O andan itibaren Fred'in depresyonu çözülmeye başladı, tedavi sürecine katılmaya ve güçlenmeye başladı ve sonunda kilosedeki ve toplumdaki aktif görevine geri döndü.

* "Laughter as Therapy for Patient and Caregiver" adlı yazı www.jesthealth.com/ch_puim.html sitesinden Bengi Baran, Adnan Yıldız, Alper Açık ve Övül Durmuşoğlu tarafından Türkçeleştirilmiş, Murat Gülsoy tarafından kısaltılarak yayına hazırlanmıştır.

Kahkaha hem hasta hem de hasta bakıcı için iyi bir terapi olabilir. Bu yazı ; tedavi olan hasta ve ona bakan sağlık personeli açısından mizahın vücut , ruh ve zihin üzerindeki yararlı etkisini inceleyecektir. Deneyimli hastabakıcıların çoğu tedavi sırasında dikkatin sadece vücuda yönelmesinin kısmen ya da kısa süreli olarak iyileşme sağlayabileceğini belirtmişlerdir. Hastanın duygusal tepkileri, inanç sistemi, destek ağı tedavinin uygulanmasını ve korku, acı ve kayıpla baş etme yeteneğini etkileyebilir.

Bin yıllardır, insanoğlu kahkahanın sağlık verici yanlarını övmüştür. Psikoloji, fizyoloji ve psikonöroimmunoloji alanında Lefcourt, Guillemin ve Fry tarafından yapılan son araştırmalar özellikle neşeli kahkahaların deneyiminden kaynaklanan değişiklikleri gösterir. Terapi ; istenmeyen bir durumu yatıştıran faaliyet ya da tedavi olarak tanımlanabilir.

Norman Cousins, "Saturday Review" in bir önceki editörü, kahkahanın önemli bir potansiyeli olduğuna tıp dünyasının dikkatini çekti. 1964' te Cousins'e kolajen dokunun hızla dejenere olduğu bir çeşit hastalık olan " ankylosing spondylitis" teşhisi kondu. Doktorlar hastalığının olası nedeninin ağır metal zehirlenmesi olduğunu belirterek ona az da olsa ümit verdiler. Semptomların ortaya çıkmasından bir ay önceki aktiviteleri araştırıldığında Rusya seyahati boyunca dizel egzoz dumanına maruz kaldığı ortaya çıktı. Bu adrenal durum toksik solunmayı tolere etme bağışıklığını zayıflattı. Hans Selye'nin 1956 tarihli strese verilen tepkiler hakkındaki kitabını okuduğunda Cousins araştırmanın olumsuz duyguların sonunda adrenal yorgunluğa yol açacak kimyasal değişimler yaratabileceğini gösterdiğini belirtti. Olumlu (inanç, güven, neşe, ümit gibi) duyguların bedeninde tedaviyi kolaylaştıracak değişimleri yaratabileceği kanısındaydı. Kahkaha davranışının bu olumlu duyguları uyandıracak fikriyle gülmek için eğlenceli filmler izlemeye başladı. Her güldürü bölümünden sonra analjezi ya da sakinleştiricilere gerek kalmadan rahatlıkla uyuyabildiğini gördü. Tedaviden sonra Cousins hayatının son on yılını UCLA' da tıp okulunda yardımcı profesör olarak yaşadı ve orada klinik araştırmayı koordine etmek ve desteklemek için "mizah hizmet gücü" adlı bir grup kurdu. Bugün, Cousins'in deneyiminden 25 yıl sonra, onun anektodunun anlattığı belirli fizyolojik değişimleri açıklamak için yapılmış bilimsel araştırmalara sahibiz. Kahkahanın beden, ruh ve zihin üzerinde gerçekten de etkisi vardır.

Kahkaha davranışsal bir tepki iken, mizah ağısal bir süreçtir. Davranış beceriler öngörülebilir fizyolojik değişimlere yol açar. Burada bedeninde iki aşamalı tepkisini görmekteyiz: fizyolojik parametreler arttığında görülen canlandırma evresi ve bu parametreler düştüğünde görülen sonuç evresi. Etkin kahkahalarla, kalp atışları (nabız 120' ye çıkabilecek şekilde) uyanır hatta normal solunum şekli kaotikleşir, solunum hızı ve derinliği artar. Frenik sinir iritasyonu ve tıkanmış balgam bezleri öksürük ve hicinkıklar baş gösterir. Kahkaha atarken içeri aldığımız hava miktarının yükselmesi sırasında merkezi kardiyasyonun oksijene doyması özellikle değişmez. Astım veya bronşit gibi koşullar güçlü kahkahalar tarafından harekete geçirilebilir. Merkezi damar akışı vasodilatasyona bağlı olarak hızlanır. Kahkaha sırasında bir takım kas sistemleri aktif hale gelir. (diyafram, abdominal, interkostal, yüz, solunum yolları ve kol, bacak, sırt kasları)

Kahkahanın iyileştirici etkisini inceleyen heyecan verici bir çok araştırma psikonöroimmunoloji (nöroendokrinoloji ya da nöroimmunoloji de denilmektedir.) alanındadır. Bu bilim sinir sistemi (düşünce, hafıza ve duyu merkezli), endokrin sistemi (güçlü hormonlar salgılayan) ve bağışıklık sistemi (vücudu mikrobik saldırılardan koruyan)

Stresli yaşam koşullarının, depresyonun yoğunluğunun, başetme stillerinin hepsi bağışıklık sistemini etkiler. Harvard' dan Steven Locke, katil hücrelerin aktivitelerinin, bazı duygusal rahatsızlıklarla birlikte yaşanan değişim dönemlerinde azaldığını, buna rağmen benzer dönemleri daha az rahatsız edici duygularla yaşayanların katil hücre aktiviteleri normaldir.

arasındaki bağlantıları inceleyen araştırma alanındadır. Lomo Linda Üniversitesi Tıp Merkezi geçenlerde nöroendokrin sistemin neşeli kakhahalarından etkilendiğini gösteren araştırmasını tamamladı. Lee Berk ve Stanley Tan tarafından yapılan bu çalışma sıvı kandaki kortisol seviyesinin kakhahayla birlikte düştüğünü gösteriyor. Aynı zamanda deney yapılan grubun kontrol grubuna oranla daha (kakhaha deneyinin öngördüklerinden daha rahat oldukları olasılığıyla) az seviyede epineprin salgıladıkları gözlemlendi. Stres tepkisi sırasında kortisol ve epineprin yükselir. Bu nedenle Berk ve Tan bunların seviyelerini düşürerek her biri diğerinden farklı olan bağışıklık unsurlarının baskısının düşürülebileceği kanısına varmıştır. Diğer araştırmalar da neşeli kakhahaların doğal ve kendiliğinden, "lymphocyte blastogenesis" ve katil hücrelerinin sayılarında artışa neden olduğunu gösterir. Katil hücreler, tümörlü hücrelere karşı, "cyctolytic" aktivitesine sahip olan bir çeşit "lymphocyte" dir.

Stresli yaşam koşullarının, depresyonun yoğunluğunun, başetme stillerinin hepsi bağışıklık sistemini etkiler. Harvard' dan Steven Locke, katil hücrelerin aktivitelerinin, bazı duygusal rahatsızlıklarla birlikte yaşanan değişim dönemlerinde azaldığını, buna rağmen benzer dönemleri daha az rahatsız edici duygularla yaşayanların katil hücre aktiviteleri normaldir. Benzer bulgular 1987'de, San Diego' daki V.A. Tıp Okulu' ndan Michael Irwin tarafından, yaşam koşullarının değişimine depresif tepki verildiğinde katil hücre sayılarının azaldığı belirtilerek doğrulanmıştır. Janice ve Ronald Glaser (Ohio State University School of Medicine) tıp öğrencilerinin, sınav öncesi hücrese bağışıklık tepkilerini incelemişler. Bu çalışma, sınav öncesi dönemde, yardımcı T hücrelerinin sayılarının ve katil hücrelerin de aktivite seviyelerin düştüğünü gösterir. 1985 yılında, Marvin Stein (Mt. Sinai School of Medicine- New York) eşleri ileri derece göğüs kanseri olan yetişkin erkeklerin yaşadığı cinsel ilişkiden mahrumiyetin etkisini araştırmış. Çalışması, eşlerini kaybettikleri bir hafta içerisinde, deneklerin "lymphocyte" tepki seviyelerinde önemli bir düşüş görülmüştür. Bu sonuçlar, Robert Bartrop ve Steven Schleifer tarafından da onaylanmıştır. S.U.N.Y 'den Arthur Stone' un araştırması tükrükteki bağışıklık enziminin, igA (immunoglobulin A) -solunum yoluyla vücuda giren enfektüs organizmalarına karşı ilk savunma hattı- olumsuz ruh halinde olduğumuzda azaldığını açıklar. Bu bulgu, Kathleen Dillon (Western New England College) tarafından, bir komedi filminden sonra igA 'nin konsantresinin yükseldiği belirtilerek doğrulanır. Bu alandaki çalışmalar, zihnin (duygular) ve bedenin (bağışıklık sistemi) birbirine bağımlı olduğunu kanıtlama yönünde devam eder. Olumlu duygular, bağışıklık sistemimizi güçlendirirken, olumsuz duygular da zayıflatır. Son araştırmalar, modern tıbbın kurucularından, ünlü fizikçi Sir William Osler'ı doğrular.

O halde, kakhaha davranışının hastanın ve bakıcısının bedenine tedavi edici etkisi ne olabilir? Kakhaha eğlenceli bir deneyimdir; korku ve kızgınlık duygularını hemen zihinden kovar. Kakhaha attığımız anlarda bize güç ve kontrol duygusu verir, kaygısız, endişeden uzak, hafifleşmiş, umutlu hissetmemizi sağlar. Bu duyguların, hastanede kaldığımız dönemde, tedavi sırasında sık sık yaşadığımız yalnızlık, korku, kızgınlık gibi duyguların bağışıklık sistemini bozan etkilerini tersine çeviren terapötik faydaları vardır.

Bir hastalığın akut haline gelmesi ya da kronikleşmesi, şiddetlenmesi başlıbaşına stres yaratan bir olaydır. Hastanede bakım, aileden uzak kalmak, yoğun prosedürler, karmaşık (gözükken) teknoloji, tanımadığımız hastabakıcılar bütün olarak hastalarda endişe, yalnızlık, rahatsızlık, panik, depresyon duygularını yaratır. Bu olumsuz duyguların, bedene zararlı fizyolojik değişikliklere neden olduğu bilinmektedir ve bu değişimleri mizah ve kakhaha yokedebilir. Paylaştığımız kakhaha biricik insan bağıdır, dengeleyicidir ve sosyal birleştirici bir unsurdur.

Mizahın kullanılmasıyla, bakıcıları hastalarının mücadelesini anladıklarını ve desteklediklerini ifade edebilirler. Örnek olarak, bir hasta ameliyat önlüğünün kısa olmasından, yetersizliğinden şikayet ettiğinde ona " ... tamam, şimdi doktorunuzun sizi gözetlemek için müsade ettiğini biliyorsunuz..." ya da "Seymor Butt'un dizaynlarından..."

Ama son derece önemli olan hastanın, sağlık profesyonelinin uzman klinik bakım sunma konusundaki yetenek ve yeterliliği hakkında ikna edilmiş olmasıdır. Kaygısız şakacı davranışlar yetersiz marifetleri örtmek ya da hastanın duygularının önemini saptırıp görmezden gelmek için kullanılabilir. Mizahın takdiri önemli ölçüde bireyseldir ve çabalarınızın başarıya ulaşacağına garanti yoktur, bu yüzden hastanın tepkilerine dikkat etmek gerekir. Bazen bu tepki gözlerde bir parıldama ya da yanakların kızarması olabilir.

diye cevap verebilirsiniz. Bu tür cümleler, durumun bakıcının kontrolünde olduğu ve bakıcının güvenilir biri olduğu mesajını vererek, bakıcının rahat ve yumuşak kalpli tutumunu ifade eder, hastanın probleminin farkında olduğunu kibarca anlatır. Mizah daha memnun edici bir ortam sağlayarak bir durumu yeniden şekillendirebilir.

Ama son derece önemli olan hastanın, sağlık profesyonelinin uzman klinik bakım sunma konusundaki yetenek ve yeterliliği hakkında ikna edilmiş olmasıdır. Kaygısız şakacı davranışlar yetersiz marifetleri örtmek ya da hastanın duygularının önemini saptırıp görmezden gelmek için kullanılabilir. Mizahın takdiri önemli ölçüde bireyseldir ve çabalarınızın başarıya ulaşacağına garanti yoktur, bu yüzden hastanın tepkilerine dikkat etmek gerekir. Bazen bu tepki gözlerde bir parıldama ya da yanakların kızarması olabilir. Elbette hepimiz koca bir gülümseme, kıkırdama ya da şen bir karşılık umarız, ama eğer hastanızın aşığılanmış hissettiğinden ya da maksadınızı yanlış anlamış olmasından şüpheleniyorsanız; şöyle bir şeyler söylemek işe yarayabilir: "Hey, umarım buna alınmamışsındır. Sadece durumumuzu düzeltmeye ve sana rahatlamanda yardım etmeye çalışıyordum. Keyfini kaçırmak istememiştim, üzgünüm." Eğer mizahi girişimler bu hastada işe yaramıyorsa; bırakın. Hep aklınızda tutun; hastalarınız ve aileleri hakkında asla seksüel, etnik veya ırkçı içerik kullanmayın. Profesyonelce olmaz ve onları gücendirip, aranızdaki uyum ve saygıya riske atar.

Mizah ve gülme, değişimi nasıl anladığımızı ve ona nasıl yanıt verdiğimizizi etkiler. Herbert Lefeourt; Kanada'daki Waterloo Üniversitesi'nden ünlü bir psikolog; mizah anlayışının ve bunun kullanımının strese verilen duygusal tepkiyi değiştirme ihtimalini inceledi. Araştırmada kişilere son altı ay içinde başlarından geçen stresli yaşam değişikliklerinin sıklık ve şiddetlerinin yeniden gözden geçirilmeleri istendi; ve şu anki ruh hali rahatsızlıkları değerlendirildi. Bunun ardından Lefeourt; mizah anlayışı ve algılayışı, gülüşün değerlendirilmesi ve kişilerin mizah ile gülüşü yaşam tarzlarına sokma çabaları üzerine testler hazırladı. Bu araştırmanın sonuçları gösterdi ki; mizah anlayışı ve mizahi değerlendirilme yeteneği olumsuz olaylar sonucu ortaya çıkan ruh hali bozukluklarını hafifletebilir. Mizah sorunlarınıza farklı bir bakış sağlar ve biz bir ayrılık tutumu ile kendimizi koruma ve çevremiz üzerinde kontrol hissederiz. Freud mizahın güçlü psikolojik etkisini: "Nükte ve komedi gibi; mizahın da kurtarıcı bir yönü vardır. Narsisizmin galibiyeti, ego'nun kendi incinemezliği üzerindeki muzaffer iddiasıdır. Gerçekliğin silahları yüzünden acı çekmeyi reddeder." diyerek belirtir.

Hastabakıcılar, stres dolu ortamlarda çalışırlar ve profesyonel tükenişe eğilimlidirler. Tükenişe yol açan başlıca etkenlerden biri kuvvetsizliktir. Hans Selye (doktor, fizyolog ve stres araştırmaları alanında öncü) 1954'te belirtmiştir ki: "Stres olayın kendisi değil, algılanışıdır." Susan Kobassa bu kavramı kişisel dayanıklılık etkeni hakkındaki araştırması ile aydınlatır. Bulgularına göre; bazı kişilik tipleri stresin zararlı etkilerine karşı üç özelliğine sahip oldukları için esnekler:

Kendine ve işine kesin bağlılık

Çevre üzerinde kontrol sahibi olma hissi

Durumlar değişince gerilim yerine mücadele etme hissi.

Kobassa "bilişsel kontrol"ün öneminden bahseder. Dış dünyanızdaki olayları kontrol etmeniz olanaksız olabilir, ama bu olaylara nasıl bakacağımız ve ne tür duygusal tepkiler vereceğimiz hepimizin elindedir.

Mizahın bize kattığı anlayış esnekliği bilişsel kontrolünüzü arttırabilir. Bir hemşire anlayış esnekliğini dolu programını sürekli ufak şikayet ve taleplerle bozan bir hasta ile başa çıkmak için kullanmıştı. Hemşirenin sabır ve toleransı son noktaya gelmişti. Tekrar bu hastanın odasına çağırıldığında öğle vaktiydi ve tüm hasta ve hemşireler yemek yiyordu. Hemşire

Hastabakıcının mizah kullanımını içeren her düzgün araştırma "darağacı mizahı" diye adlandırılan tarzı da içermelidir. Freud bunu darağacında asılmak üzere olan bir adamın şakasını bildirirken adlandırmıştır. Harika bir şeymiş gibi doğrudan ölüm veya trajediye gülen mizahı kastetmektedir. Darağacı mizahı tamamı ile 'hastabakıcılara ve doğrudan acının ve ölümün korkunç gerçekliği ile uğraşan alanlarda çalışanlara özgüdür.

odaya girdiği anda, hasta kızgın tepisini gösterip "Bu kötü bir patates!" dedi. Bunun üzerine hemşire patatesi alıp "Kötü patates! Kötü patates!" diye azarladı. Hasta da hemşire de güldü ve odadaki tüm gerilim uçup gitti.

Hastabakıcının mizah kullanımını içeren her düzgün araştırma "darağacı mizahı" diye adlandırılan tarzı da içermelidir. Freud bunu darağacında asılmak üzere olan bir adamın şakasını bildirirken adlandırmıştır. Harika bir şeymiş gibi doğrudan ölüm veya trajediye gülen mizahı kastetmektedir. Darağacı mizahı tamamı ile 'hastabakıcılara ve doğrudan acının ve ölümün korkunç gerçekliği ile uğraşan alanlarda çalışanlara özgüdür. Polisler, sosyal hizmet görevlileri, haber muhabirleri, psikologlar ve her türlü sağlık uzmanı bu tarz mizahı acı çekenlerle uğraştıkları zaman hissettikleri sempatik eğilimler ile başa çıkmak için kullanırlar.

Bu tarz mizah, alana yeni girenler ya da acılı hastalarla çalışmayanlar tarafından yanlış anlaşılır veya hoş karşılanmaz. Bu mizah için takdir, gerilimin öyle arttığı anlarda geliştirilir ki; ya bundan kurtulunur ya da baskı altında ezilmeye başlanır. Freud bu mizahın kullanımını hastabakıcının hoş olmayan duyguları hoş olanlara çevirmeye çalışan "kendini-tedavi" tekniği olarak tarif eder. Sağlık uzmanlığında "darağacı mizahı"nın en güzel koleksiyonları "A Chance to Cut is a Change To Cure" ve "Journal of Nursing Jocularly" de bulunabilir.

Ruh kökenindeki kutsallık düşünüldüğünde bir canlı organizma için zaruri öz, itici güç olarak tanımlanabilir. Ruh aynı zamanda enerji ya da canlılık olarak düşünülebilir. Karaktere, huya ya da eğilime de gönderme yapar. Kelime olarak mizahın kendisi birçok anlamlara sahip bir kelimedir. Kelimenin kökeni olan "umor" sıvı, akıcı anlamına gelir. Orta Çağ'da ve Rönesans'ta insan sağlığını ve eğitimlerini belirleyen dört temel vücut sıvısından biriydi (melankolik, kızgınlık, neşeli, serinkanlı). Bir sözlük mizahı "esprili ve komik olma özelliği" ve "zihnin, ruhun, ruh halinin durumu" olarak tanımlar. Mizah bütün seviyelerde, bu yüzden bireyin ruhunda ruh halinde, duygunun özelliklerinde, duygusal tepkilerinde, bedende kendini ifade eden temel özelliklerini kapsayarak akan bir şeydir.

Ruhun ve mizahın özellikleri birbirine yakındır ve bence birbirine bağımlıdır. Hastabakıcılar olarak bedenle birlikte iyileşme sürecini hızlandıran terapiyi öneriyoruz. En etkin olması için, gayretlerimizi bedene, ruha ve zihne yönlendirmeliyiz. "İyileşmek" (heal- haelen) kelimesinin kökü tamamlamak demektir. Zamanının tıp teorilerinin ışığında, Sokrat "... başsız gözleri tedavi etmek nasıl mümkün değilse, vücütsüz kafayı da tedavi edemeyiz; ruhsuz bedeni tedavi edemeyeceğimiz gibi..." der.

Ortaçağ'da cerrahi profesörü Henri de Mandeville şöyle yazmıştı:

"Cerrah hastasının tüm hayatını neşe ve mutlulukla düzenlemesi için uğraşmalıdır, arkadaşlarıyla, akrabalarının onu neşelendirmesine izin vermeli, ona fıkra anlatacak birilerini etrafında tutmalıdır. Hastanın öfkelenmesini, nefret duymasını ve üzülmelerini yasaklamalı, ona bedenini neşeyle şişmanladığını, üzüntüyle zayıfladığını hatırlatmalıdır."

Tıp tarihi boyunca bedenle, zihinle, ruhla ilgilenmenin önemi üzerine konuştuk. Mizah hayatın en önemli zevklerinden biridir. Etrafa kahkaha saçmak hayatın ve yaşama isteğinin nitelikliliğini doğrudan artıracaktır, bu da belki en önemli sonuçlarından biri olacaktır. Yaşama isteğinin tanımlanması çok zor bir güçtür ama hastanın iyileşme sürecinde güçlü bir rol oynar. Birçoğumuz, normal muayene ve tahlil sonuçlarına rağmen öleceğini iddia eden hastalarla karşılaşmışızdır, bu hastalar uzmanları hayretler içinde bırakıp gerçekten ölürlürl. Durum tersi de olabilir. Hastaya doktorları ciddi bir öntanı koyarlar ama o durumun üstesinden geleceğini söyler ve tahmin edilen yaşam süresinin de çok üstünde yaşar. Yaşama isteğini canlandırmak bazen bir insanın değerine sunacağı en güçlü etkidir. Mizah ve kahkaha umudun doğacağı bir ortam yaratabilir çünkü neşeyi getirir, aile ve arkadaşlarımızla bağlantı kurmamıza yardım eder ve içimizi hayata karşı çoşku ve minnettarlıkla doldurur.

↓

Bir intibak
dehasıyım ya ben;
bunu da yaptım
işte (öyle
zannettim). Kerrat
cetvelini, benim
çocukluğumdaki
performansına
nazaran hayret
verici bir hızla
ezberleyip
bitirdiler. 'Kaz
kanadı' diye bir
usul varmış; onu
kullanıyorlarmış.
Büyük sınıflardan
öğrenmişler. Ben
de onlardan
öğrendim. Bir ara
anlatırım sana,
anlatabilirim,
buna sıra gelirse,
görüşebilirsek...

Ah canımın içi,

Biraz önce eve geldim. Senle konuşmamızdan sonra babamla beraber yola çıktık. Bizim memleketin yakınlarına kadar gittik, bu sayede uzun zamandır görmediğim akrabalarımı gördüm. Hem sıkıldım onlardan, hem de özlediğimi ye galiba fena halde orta yaşa geldiğimi farkettim. Altına yaptığı günlerini hatırladığım yeğenim, kız arkadaşıyla cep telefonundan konuşuyordu. Onları öyle aile halinde görünce kıskandım biraz. Dedeler, anneler, torunlar... Hafif gevezelikler... Kalabalık akşam yemekleri... Keyif de aldım, canım da yandı. Bir de tabii oralar çok güzel. Bazı kasabaların içinden geçerken zeytin fabrikalarının kokusu genzini yakıyor. İnsanlar durduk yerde selam veriyorlar sana, çay ısmarlıyorlar, sokulup sohbet ediyorlar. Onların ömürleri daha uzundur herhalde.

Eve gelince mektubunu buldum. Seni tuvalette neyin kusma noktasına getirdiğini bilmiyorum. Gene de buna sebep olduğum için kendimden hiç hoşlanmıyorum elbette. Mektubu okuduktan sonra evde keşfe çıktım; ne görmüş ve kusma noktasına gelmiş olabilirsin, diye. Dedektiflik yaptım; 'tuvalet' kelimesinden hareket ettim ve galiba bir şey buldum. Eğer bulduğum şey seni kusturacak noktaya getiren şeyse elbette -senin de mektubunda söylediğin gibi- mantıklı bir açıklaması var, ama boş ver. Çünkü sen artık inanmıyorsun söylediklerime. O gün, telefonda, bana hiç inanmadığını, güvenmediğini söyledin. Bundan başka bir şey söylemene de katiyen gerek yok. Ben, bana güvenmeyen bir insanın yanında olmak istemiyorum...

Sıkı bitirmişim. Gerçi pişman oldum sonra, ama göndermiş bulundum ve galiba başka çare de yoktu.

Geçen gün, tekrar tekrar okurken kuşburnu çayı damladı bu sana yazdığım mektubun kopyasının üzerine. Eskidiğini düşündüm; başka lekeler de var üzerinde.

Canım da sıkıldı bir taraftan; bir daha yenisi yazılmayacak. Çünkü o -maalesef- gerçek.

Tam 1 sene oldu bugün.

Gün boyunca her şey iyi gidiyor ya da böyle olduğuna kendimi inandırmak konusunda muazzam bir manevra kabiliyeti geliştirdim. Çocuklar iyi, yani kabiliyetli, yani ben onlarda böyle bir özellik olduğuna ikna oldum. İkna ettim kendimi. Bir intibak dehasıyım ya ben; bunu da yaptım işte (öyle zannettim). Kerrat cetvelini, benim çocukluğumdaki performansına nazaran hayret verici bir hızla ezberleyip bitirdiler. 'Kaz kanadı' diye bir usul varmış; onu kullanıyorlarmış. Büyük sınıflardan öğrenmişler. Ben de onlardan öğrendim. Bir ara anlatırım sana, anlatabilirim, buna sıra gelirse, görüşebilirsek... Off, sana anlatmak istediğim, anlatırken yüzünün alacağı biçimi merak ettiğim o kadar çok konu birikti ki... Niye böyle?.. Neyse dağıtmayayım; bilhassa akşamları ve hafta sonlarında, bir zamanlar çok alışık olduğum bir ses yekûnu, sadece bize ait olduğuna keyifle ve arzuyla inandığım bir ev içi trafiği, kafamın arkalarından bir yerden gelip bağırma başlıyor. Eskiden sadece hatırlatırlardı kendilerini; şimdi bağırıyorlar. O zaman ne yapacağımı sahiden şaşırıyorum

Gündüzleri çok gülüyorum.

Bir gülüşmedir, neşeli bir haldir, gidiyor. Talebelerim de, öğretmenler odasındaki meslektaşlarım da beni güleryüzlü, latif bir insan olarak tanıyorlar. Akşam misafirligi için aldığım pek çok davetin sebebinin de bununla alakalı olduğunu sanıyorum. Burada insanlar somurtuyorlar galiba evlerinde ve asıl durumun bundan ibaret olduğuna bir türlü inanmak istemiyorlar. Gülecek bir şey yok yani; durum fevkalade ciddi

İşte. Vaktiyle hiç seyretmediğim kanalları saatlerce seyrediyorum (ne çok vj, ne çok sohbet; aman ya rabbi), yatmadan evvel makarna haşlıyorum ve sonra ertesi sabah lavaboda biriken bulaşıktan öğreniyorum, ezberimde kalan şiirleri yüksek sesle okuyorum (hani sen de severdin: "bu şehir arkandan gelecektir..."), yarım kilo günebakan çekirdeğini bir defada bitirdiğim oluyor, bir de -bu söylenmez ya- telefon her an çalacak ve sen hatırımı soracaksın zannediyorum. Telefonu kaçıracağım, diye uykuya dalmadığım geceler var.

Gündüzleri çok gülüyorum. Bir gülüşmedir, neşeli bir haldir, gidiyor. Talebelerim de, öğretmenler odasındaki meslektaşlarım da beni güleryüzlü, latif bir insan olarak tanıyorlar. Akşam misafirligi için aldığım pek çok davetin sebebinin de bununla alakalı olduğunu sanıyorum. Burada insanlar somurtuyorlar galiba evlerinde ve asıl durumun bundan ibaret olduğuna bir türlü inanmak istemiyorlar. Gülecek bir şey yok yani; durum fevkalade ciddi (bunu okuyunca da sen gülmüşsündür şimdi. Gözlerini mutlaka kısmışsındır gülerken. Ön dişlerinin üzerinden diş etlerin de görünmüştür ki bunu hiç sevmezsin). Allah muhafaza, bir akşam misafirliginde, neden bu kadar güleryüzlü olduğumu kimseye anlatamazsam, esasında beşşeti falan pek hazzetmediğimi yeterince izah edemezsem buranın sihri bozulacak, diye korkuyorum.

Akşamları, yani akşam dediğim zaman dilimine mecburen geçmeden hemen önce, genellikle bir esnaf lokantasına oturuyor ve kendime güzel bir yemek söylüyorum. Tencere yemeklerinin müsekkin yerine geçebileceği hiç aklına gelir miydi? Musakka, orman kebabı, tereyağlı beyaz pilav... Pilavı sona bırakırım ya, bilirsin. İşte tam o sırada, tabağımdaki son piriç tanelerini çatalımın tersiyle toplamaya çalışırken olan oluyor. Ağlamaya başlıyorum. Bunla kalsa iyi. Sanki sen de bunu hissedecekmışsin ve gözümün yaşına kıyamayacakmışsin gibi geliyor bana. Esnaf lokantasında, dişlerimin arasında zavallı bir piriç tanesi öylece kalıyor. Hatta, niye bu kadar çok yedim, diye pişman bile oluyorum...

Bakma, ben bunlara, bu hallerime gülüp geçiyorum. Alışacağız elbette. Bunu derken bile alışıyoruz. Biraz daha eksiliyoruz alışırken, ama ne yapalım? Mektuplaştık bir kere.

↓

Hayalet Gemi'nin
her seferine zamanında
katılabilmek için bir
telefonla ABONE
olabilirsiniz:

ABONET
(212) 222 83 32

Ve biz de patlayıverdik. Tıpkı yokuş aşağı yuvarlanan cam bir şişe gibi giderek hızlanıp tuhaf tuhaf sesler çıkartarak, birbirimizin hallerine bakıp kurbanlarımızın taklidini yaparak güldük, güldük, güldük. Nihayet sakinleşebildiğimizde, arkadaşımın büyük ablasının yüzü aniden asılıverdi. "Tüh! Çok güldük, demek ki bundan sonra çok ağlayacağız" dedi. Ortanca kızkardeş de hemen ciddileşerek başıyla onayladı; arkadaşşıma gelince o çoktan ağlamaklı bir ifade takınmıştı.

Üç kızkardeşiler. Henüz onbirindeki en küçükleri benimle yaşitti ve belki de, Madrid'deki tek arkadaşım. Annemin geç saatlere kadar çalışmak zorunda kaldığı kimi günler onlara gider, onlarla birlikte yemek yiyip televizyon seyredirdim. Böyle bir akşam yemekten sonra, ellerimizde zeytin dolu kaselerle balkona çıktık. Dördümüz birden pusuya yatıp, aşağıdan gelip geçen İspanyolların kafalarına zeytin çekirdekleri atmaya başladık. Çekirdeklerden herhangi biri hedefe isabet ettiğinde, kurbanımız dönüp şüpheyle içinde bulunduğumuz apartmanı süzerken, biz de kıkır kıkır gülerken kendimizi balkon zeminine atıyorduk. Yaptığımız işten aldığımız keyif öylesine büyüktü ki, aradan bir saatten fazla vakit geçmiş olmasına rağmen biz hâlâ aynı muzip ısrarcılıkla çekirdek fırlatmayı sürdürüyorduk. Bu esnada kurbanlarımıza yakalanmamak, yerimizi belli etmemek için kahkahalarımızı tutmaya çalışıyorduk. Sonunda, önce kâselerdeki, sonra mutfaktaki zeytinler tükendi. Ve biz de patlayıverdik. Tıpkı yokuş aşağı yuvarlanan cam bir şişe gibi giderek hızlanıp tuhaf tuhaf sesler çıkartarak, birbirimizin hallerine bakıp kurbanlarımızın taklidini yaparak güldük, güldük, güldük. Nihayet sakinleşebildiğimizde, arkadaşımın büyük ablasının yüzü aniden asılıverdi. "Tüh! Çok güldük, demek ki bundan sonra çok ağlayacağız" dedi. Ortanca kızkardeş de hemen ciddileşerek başıyla onayladı; arkadaşşıma gelince o çoktan ağlamaklı bir ifade takınmıştı.

Korktuğumu, tedirgin olduğumu hatırlıyorum. Kötü bir şeyler olacaktı çünkü çok mutlu olmuş, çok eğlenmiş, çok gülmüştük. Kendimi çaresiz hissettiğimi hatırlıyorum. Çok gülmüş olmaktan dolayı öyle çok utanıyordum ki zamanı geri alabilmek, hiç gülmemiş olmak isterdim. Ama kahkahaların geri dönüşü yoktu ve şimdi her biri bir bedel istiyordu.

* * *

Edebiyat, felsefe ve siyaset felsefesinin öndegelen pekçok ismini inceleyen Jean Starobinski kendisiyle yapılan bir söyleşide, Fransızca *alienation* kelimesinden yola çıkarak, gülmek ve güldürmekle ilişkilendirebileceğimiz ilginç bir çözümleme yapıyor. *Alienation* kelimesi aklını yitirme, delirme anlamına gelmektedir. Buna yakın *alterite* kelimesi ise "bir başkası olma"yı ifade eder. Starobinski, bunların altını çizdikten sonra, Batı kültüründe soytarının oynadığı role yakından bakar. Tiyatro oyunlarında soytarının sahneye çıkış anı ve şekli büyük önem taşımaktadır. Soyтары adeta bir öte dünyadan, sahne dışındaki bir hayattan, ölümler aleminde ya da tuhaflikler diyarından gelen biri, bir "başkası"dır. Amacı insanları güldürmek ve güldürürken onların da bir "başkası" olmasını sağlamaktır. Starobinski tespitini şu sözlerle noktalar: "insan kendi varlığından sıyrılmayı, en kaba kılığa bürünerek yok olmayı, bu yok oluşu neşe içinde gerçekleştirmeyi, böylelikle yeni bir varlık olarak bir kez daha doğmayı başarmalıdır."(dipnot: Starobinskiyle doğaçlama söyleşi, Münir Göle, Sanat Dünyamız, sayı 74, kış 1999)

Soyтары sadece tiyatro oyunlarında kalabalıklar karşısında değil, kral ve kraliçenin karşısında da aynı işlevi yerine getirmekteydi. Böyle yaparak, iktidarın zirvesinde bulunan bu insanların kendi kendilerine yabancılaşmasını, hatta izledikleri soytarlıklara gülerken açık açık kendilerine de gülmelerini sağlamaktaydı.

Ancak kendi taklidine gülen kral ile tebdil gezen padişahın ortak noktaları kendi kimliklerden sıyrılabilimleri olsa da, sonuçları çok farklıydı. Padişah tebdil gezerken saray dışındaki hayatı teftiş etme amacı güdüyor; ve kendi gözünde değil, sadece başkalarının gözünde bir başkası oluyordu. Oysa soytarının soytarılıklarına gülen ve sahnede kendi "gülünç" yanıyla yüzleşen kral, bizzat kendi gözünde kendisi olmaktan çıkıyordu. Daha açık bir ifadeyle, Osmanlı yöneticisi kendine gülmeyi bilmiyordu.

Soytari "kralın soytarısı" idi ve bu haliyle, Osmanlı toplumsal yaşamından çok uzakta, bambaşka bir varoluşun simgesiydi. Osmanlı'da soytarının işlevine başka bir açıdan da olsa en yakın duran uygulama "tebdil gezmek" idi. Ancak tebdil gezdiklerinde padişahlar bir geceliğine de olsa kendi kendilerine yabancılaşmak, bir başkası olmak fırsatını buluyorlardı. Ancak kendi taklidine gülen kral ile tebdil gezen padişahın ortak noktaları kendi kimliklerden sıyrılabilimleri olsa da, sonuçları çok farklıydı. Padişah tebdil gezerken saray dışındaki hayatı teftiş etme amacı güdüyor; ve kendi gözünde değil, sadece başkalarının gözünde bir başkası oluyordu. Oysa soytarının soytarılıklarına gülen ve sahnede kendi "gülünç" yanıyla yüzleşen kral, bizzat kendi gözünde kendisi olmaktan çıkıyordu. Daha açık bir ifadeyle, Osmanlı yöneticisi kendine gülmeyi bilmiyordu.

Aynı söyleşide Starobinski günümüz toplumlarında sıkça gündeme gelen manik-depresif çift kutupluluğa da değinerek, melankoli ile manik hallerin kişinin yaratıcılığını nasıl etkilediğine bakar. "O durumda kendini hala çözümlenebilecek yetenekte olanlar, melankolinin tekdüze ve az üretici özelliğinin farkına varır. İnsan melankolik tekdüzelikten belki onun karşıt evresinde kurtulabilir: mani evresinde düşünceler hızlanır, kaotik hale gelir. Sürekli bir neşe, coşku durumu sözkonusudur. Düzen artık yitirilmiştir." Meseleye bu açıdan baktığımızda, neşe ve manik haller entelektüel ve sanatsal faaliyetler içinde de önemli bir dinamik olarak karşımıza çıkar.

Tekrar bizim kültürümüze dönecek olursak, bizde bu dinamiğin mümkün olduğunca bastırıldığını, dizginlendiğini, susturulduğunu görürüz. Bizde geçer akçe, her daim ağır olmak ağır görünmektir. Bilhassa edebiyat sözkonusu olduğunda, yaratıcılık süreciyle mani evresini değil, melankoliyi özdeşleştiririz. Bir yazar ne kadar melankolik ve "bunalım" görünürse, o kadar ciddiye alınır, saygı uyandırır. Manik halleri tasvip etmez, beğenmeyiz. İçten içe hâlâ gülmeyi bir utanç, cezalandırılması gereken bir taşkınlık olarak gördüğümüz için, gülmeye de gülene de şüpheyi yaklaşıyoruz. Ne kendimizle dalga geçer, ne de geçilmesinden hoşlanırsınız. Belki de hâlâ zihnimizin derinlerinde bir yerlerde, çocukluktan kalma bir ses yankılanır. Çok gülersek çok ağlayacağımızı söyleyen bir ses.

.L.

Hayalet Gemi Seferleri

Temmuz-Ağustos, Amerika

Eylül-Ekim, Işık

Kasım-Aralık, Eşik

Yazışma Adresi:

TEKNOFIL Ltd. Şti. BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ KOSGEB-TEKMER RumeliHisarüstü İstanbul

www.locusnovus.com/hayaletgemi

www.hayaletgemi.com

e-posta: gulsoy@boun.edu.tr Faks: 212 263 12 67 Tel : 212/287 45 86

Yazılarınızı mümkünse e-posta (attached Word document) ile göndermenizi rica ederiz. Yazıların ilgili seferden BİR AY önce elimize ulaşması gerekmektedir. Yazınız ile birlikte tam adınızı ve soyadınızı dosya adı olarak seçerseniz postada karışıklık yaşanmaz...

Lütfen dosya adı olarak yapılacak seferin adını kullanmayın.

Bedenin Kahkahası Grotesk Gülünç

Ahmet Bozkurt

ahbozkurt@yahoo.com

dejavu

Bir "animal finges" olarak görür insanı Zeynep Sayın. Ona göre; insan kurmacalar yaratan bir hayvandır ve görüngüler nezdinde kurgulanan ideler de imge kurmacalarından başka bir şey değildir. Bu yüzden insan, kendi imgelerinin ve temsillerinin ötesine geçemeyecektir¹. Hiçbir aidiyet duygusunun olmadığı bir kendiliğin (entity) biçimlendirdiği görüngüler dünyasında insan hem simgesel olarak hem de kurmacaya dayalı zihinsel anlatım biçimlerine sahiptir. Böylece varlığa içkin bir ara-uzamda yerlemlendirilen beden, içerisi ile dışarı arasında sınırların imgesel farklılığında soluk alan bir kurgusalığa yaslanır. Dile getirdiği şeyi kendi içerisinde tüketen bir imge tarafından kalıcılığını onaylatan beden gerçekte görülen nesne içerisinde bir "seçilmişlik" edimine denk düşer. Zira beden sürekli olarak yeniden yaratılan ve üretilen bir düzlemde hep kendisine bakılan nesnenin içkinliğinde dokunsal olanın tacizkarlığından da güç alan fenomenolojik bir sürece sahiptir. Her imgede bir görme biçiminin yattığını dillendiren John Berger'i² haklı çıkartan sanat nesnesi (objects d'art) de budur zaten. "Öteki'nin "aynı"lığı içerisinde suskunluğa uğratılmış tüm bedenler, kimliğin akışkanlığı içerisinde harekete geçen dilsel bir özdenliğe sahiptir. Şimdiki anın bilinç akışında dolaysız bir farkındalık biçimine sahiptir beden. Bu yüzden görmenin fenomenolojisine abanan dilsel bir süreç olarak beden, bu dünyada bizi akışkan bir zaman içerisinde verili bir mekana bağlar. Anlamdan yoksun bir dünya, dilden yoksun bir dünyadır. Dolayısıyla bakışın ve görmenin fenomenolojik dolayımı her zaman düşsel bir imgelem içerisinde dile gelir.

Bu bağlamda bedeni yazmak edimi de, benliğin kendi varoluşuna kapandığı döngüsel bir zaman içerisinde dile gelen bir söylemselliğe sahiptir. Şeylerin edimselliği üzerinden hareket ederek, eylemselliğini ancak iç-içe geçmiş imgelerin toplamında bulan dünya da her şeyden önce bir beden olarak beliren dilin içerisinde varlığını haber verir bizlere. O halde, zamanda ve mekanda sabit bir aralığı olmayan bir varlık nosyonu, dünyanın bednlerden oluştuğunu söyleyen Bergson'u³ ne kadar haklı çıkartabilir? Nesnelere söylemsel üretimi sayesinde bir dil gibi varolmaktadır beden. Mekana bağımlı olan bir bedenin örttüğü tinsellik biçimi olarak dil her zaman için böylesi bir aralığa sahip çıkmıştır. Bu anlamda bedenin, tam da yapısalcı anlamda, "yazı" tarafından kodlanan anlamın ve yorumun üst düzeyde geçerliliğini koruduğu kültürel bir metin ile sabitleştirilmiş bir "aralık" (spacing) içerisinde vücut bulduğunu söyleyebiliriz. Zira dil, kendisine "kapalı" bir anlam kümesi oluşturduğu gibi, bedeni yazma düşüncesinin doğurduğu metinselci bir yapı da aynı kapalılığı sabitleştirilmiş bir aralıkta, toplumsal muhayyilede açığa çıkartmaktadır. Heidegger'in önerdiği bir "yaşayan beden" tasavvuru da ancak bu düzlemde ele alınabilir. Gerek bilinç dışının yıkıcılığından bahseden Luce Irigaray'ın dekonstruktif çabası gerekse de iktidarın bedenlerde ve bedenler aracılığıyla işlediğini dile getiren Foucault'nun beden merkezli genealojik (soykütüksel) yorumlarında hep söylemsel üretimin yazı dolayımında dile geldiği libidinal bir akışkanlık egemendir. Freud'da bir nevi tutunumlu (chorent), bilinçli özneyi söken bilinç dışının yapı taşı olan beden Merlau-Ponty'nin, katıksız, fenomenolojisinde ise şeylerin algılanmasıyla eş-zamanlı bir algılanma sonrasında ortaya çıkmaktadır. Aynı durum Edmund Husserl'in yönelimsel (intentionalite) düşüncesinin bir devamı olarak görülebilecek olan J.P. Sartre'in bilinci kendinin dışına çıkma eylemi olarak betimlediği varlık sorununa "öteki" ile olan karşılıklı bir bakışmıllık ve dokunma duyumsallığı içerisinde değişen düşünsel serüveninde de rastlamak mümkün. Psikik olanın kendi başına bir dünya oluşturmadığını; "ben" olarak ya da "ben yaşantısı" olarak verilen böylesi şeylerin, deneysel bedenler denen belli fizik şeylere bağlı

¹SAYIN, Zeynep (2000): Noli me Tangere: Bedenyazısı II, İstanbul: Kaknüs, s.32.

²BERGER, John (1995): Görme Biçimleri, (çev. Yurdanur Salman), İstanbul: Metis.

³BERGSON, Henry (1950): Matter and Memory, (çev. N. M. Paul - W. S. Palmer), Londra: G. Allen & Unwin.

olarak göründüğünü dillendiren Husserl'de bu süreç daha da etkindir. Bakışın "öteki"nin bedenini cisimleştirdiğini söyleyen Sartre beden in okşanması ile varlığın oluşumuna edimsel bir boyut katar. Onun için Sartre: "ötekini okşarken benim okşamam ile onun bedenini doğuruyordum" diyerek bedeni okşama ile varlığa sunmaktadır. Dünyanın eylemselliğinde anlamını bulan bir bakış ise, tıpkı Merlau-Ponty'nin imlenen varlık (être signifié) dediği bir adanmışlığın bu dünyaya bir armağan olarak sunulmasından başka bir şey değildir. Gülmeyi "el değmemişliğin kirletilmesi ve fahişe aşkı" (stupra virginum et amores meretricum) olarak gören Sevilla'lı İsdor'dan bu yana hep şeytansı bir öze hitap eden bir bayağılık biçimi olarak görülmüştür gülme edimi? Bedene özgü bir olabirliğin sınırsal tasarımı içerisinde dile gelen gülme, ortodoksiye göre tüm törel alçalmaların ve günahın dölyatağıdır. Delilere ve deliliğe özgü bir imgelem gücüne sahiptir. Hele sıradan gülünç (comique ordinaire)ün daha da abartılmış hali olan kakhaha ise şeytana kölelikle bir tutulmuştur neredeyse. Tarih boyunca yalvaçlığın tamamen karşısında bir durum olarak görülmüştür gülme. O yüzden tüm bilge kişiler ve peygamberlerden azade bir farkındalık biçimi olarak düşünölmüştür. Bu nedenle, insanı bir animal ridens (gülen hayvan) olarak niteleyen Aristo'dan farklı olarak gülmeyi ve kakhahayı bedenin güçsüzlüğü ve yozlaşması olarak algılayan Ortaçağ düşüncesinin gülmeye ve gülünç olana koyduğu sınırların estetik duygulanımın önemli bir parçasını oluşturan insanın imgelem gücünü nasıl köreltiğini görmek de önemli bir tanıklık sağlayacaktır. Gülmeyi; şeytansı, hınzırca bir şey; yani alabildiğine insansal bir durum olarak ele alan Charles Baudelaire'e göre gülme insandaki kendini yüksek görme düşüncesinin bir sonucu olarak vardır. Gülme, öz olarak insansal olduğu içindir ki, öz olarak çelişkilidir de. Dolayısıyla gülme, sonsuz bir yüceliğin ve aynı zamanda sonsuz bir düşünlüğün imidir. Kakhahada ise abartı vardır; o yüzden Baudelaire'in grotesk dediği gülüncün mutlaklığına sahiptir kakhaha. Baudelaire'e göre gülünç, sanatsal açıdan, bir öykünme; groteskse bir yaratmadır. Gülünç, içinde belli bir yaratıcı özellik, yani sanatsal bir düşünce özü bulunan bir öykünmedir. Özcesi, insanın karşısındaki değil, insanın doğa karşısındaki yükseklik düşüncesinin dışavurumudur⁴. Bedene özgü bir imgelem gücünün kurgusalılığı içerisinde dile gelir kakhaha. O yüzden gülme Jean Baudillard'ın, "sıklıkla, bir iç içe girme ya da korkunç izdiham durumunun bizde uyandırdığı tiksintiye yönelik yaşamsal ve ani tepki"⁵ durumu olarak betimlendiği bir farkındalık halidir. Bu farkındalık durumu Mikhail Bakhtin'in Rabelais'i ele aldığı eserinde adına grotesk gerçeklik dediği karnaval dilini vücudun getiren ucube ve grotesk bedenlerin, aynı zamanda, birer tiksinti içerisinde varolduğundan da özel bir ikrarıdır⁶. Bakhtin'in, Rabelais'in Gargantua ve Pantagruel adlı romanlarından hareket ederek açığa çıkarttığı karnaval düşüncesindeki özgürleşim Bataille felsefesinde de "ortak kakhahaya yol açan (bir) yere düşüş" olarak belirir. Bataille'de esrimerin en üst noktası olan şenlikte kendini gösteren gülme edimi sırasında ağız boşluğundaki kasların yaptığı hareketler anüs'e benzetilerek olaya dışkısal bir görünüm kazandırılmıştır. O nedenle beden in hareketlerindeki groteskliği ve tiksinciliği kakhaha ve dışkılama edimiyle bağlantılıdır bir yorum da olsa olsa bu tür bir varlık düşüncesi içerisinde hareket edecektir.

⁴ BAUDELAIRE, Charles (1997): *Gülmenin Özü*, (çev. İrfan Yalçın), İstanbul: İris, s.11,15.

⁵ BAUDILLARD, Jean (1998): *Kötülüğün Şeffaflığı*, (çev. Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı, s.80.

⁶ BAKHTIN, Mikhail (1984): *Rabelais and his World*, (çev. H. Iswolsky), Indiana University Press: Blomington.

Kahkaha atamam,
genellikle
melodram
kuşağına
öykündüm ben.
Kışlalarla dip dibe
inşa edilmiş
ortaokulların,
müfredat
programlarında
şiddetle
yasaklanmıştı,
dokuz yaşında
karşı ihtilale
yakalanan
çocuklara gülmek.
İhtilal sanki, sıra
arkadaşlarımızı
öldüren menenjitin
halk arasındaki
adıydı.

Kahkaha sarmal bir bilmededir, etbeni yoğunluğundan çehreleri değişmiş, haberlere ajans diyen titrek adamların okuduğu pazar dergilerinde sorulan. Geçmiş her geçen gün biraz daha güzelleşir. Cebelleşir uskurla şaft, orjinalle dublaj, anfetaminle MDMA cebelleşir. Bunca denge gibi gözükken çelişki içerisinde, mutlulukla anılan günleri kolaşan eden, ayazda kalmış, yakaları kalkık bir dış dünyalar yolcusudur belleğim; cismimin yerine teklik kaygısı çeken. Nasıl dayanırım kış boyu aylarca, beyaz mobilyalı soğuk misafir odalarında yemek masasının altında uyumaya, ayakları tarifsiz narin ağustoslar uğruna? Dedem, Bitlis'li iskele ustası, DNA zincirimi boğazın üzerine germiş; karadan yürütülür, uzaktan sisli düdüklarını duyduğum yıllık bakımları ihmal edilmiş şilepler. Yeteneksiz bir heykeltraşın hep acemi yontusuyum, kaza eseri soyut, orantsız gövdemin koca kafası, kible karışık esen lekeli poyrazlarda genç aşıkların üzerlerine devriliyor. Bulvarda yaşayan, egzozla müptezel çınar fidanlarının kulak zarlarını aşarak, sıvı prozak zerkediyor temizlik işçileri. Asfaltilarda beygirle dolaşan Karya'lı efeler, içtenlikli bir iyi niyetle ve karşılıklı ötenazi telkiniyle kesiyorlar ağaçları, eskimiş ve zaruri bir palamut ormanı katliamının buruk bilinciyle. Önce, kömürlü semaver alıyorlar cumartesi pazarından, ardından dağda tahtadan bir ev yapıyorlar Pirosmeni için. Ejderha güvercinli apartman boşluğundan, keser sesleri sızıyor.

Eğer doğru yoldaysam, şu çift sıralı okalıptüslerde neden hiç koala yok? Niçin geçmişimi düzlemek istiyor, tozlu fotoğraf stüdyolarının ölü rötuş işçileri? Başlarında elham okuduğum biçimli mermerlerin altlarında hep fare ölüleri. Üzerlerine vapur kamufleji yapılmış oda saatleri, lime lime yaşantımı çalıyor. Kahkahalayamam kubbeleri, azmış aygır kışnemeleri gibi gönlümce makaraları bırakamam. Tikanırım, hüvviyetimin mahalle hanesinde Şenlikdede yazar. Bu yüzden annem, yemek vakti geldiğinde jandarmaları yollar peşimden. Limanda demirli denizaltının üzerinden, kırmızı duman kandiliyle aydınlanmış astsubaylar acıyarak gülerler, ben dövüle dövüle kaynar banyolara götürülürken. Sırtlarını döner kadınlar. Usulca süzülürler kertenkele yumurtalarının yanına. Silikon kulaç tıkaçları takıp, gerdan buruşukluklarında biriken geleceği dinlerler. Gayr,-i Müslim mezarlıklarından muşmula çaldığım için, sevmez beni cemiyet. Bir kere tescillidir çünkü serkeşliğim, saf evcimen adamların özenilmiş nikah davetiyelerinde. Yalnızca çürümek istersem eğer, besilli larvalarıyla omuzlarıma abanır kara sinekler. Ölgün ellerim anneminkilere çekmiştir, kavrayamam böceğin kıllı bileklerinden. O ellerle mesut olur annem, badanası taze bitmiş boş evlerin kornişlerine, çiçek aranjmanı desenli perdeler takarken. Bezginim karaborsacılıktan, hapisane işi kuyruklarda kan şekerimin düşmesinden. Seneler geçip sıra tam bana geldiğinde dinginlik hep tüketiyor. Dükkancı hokkabazın teki. Araya birazda sünnet öncesi tüluatı katıyor, kepenkleri ucu kanca demiriyle indirirken. Elindeki eski plakla beni kandırıyor. Plajın üzerinde, içlerinde Zümrüdüanka kuşu kadar güzel ceylanlar uyuyan derin çizikler. Çizikler elmas iğneyi atlattıkça, ceylan tek başınalıkla inliyor: "Ben yemedim, bahçende yetişmiş dişi tropik krizantemferi. Anımsa, düne kadar Hektor isminde, silindir şapkalı, doymak bilmez bir çekirgeydin. Köy yaşamı meraklısı çocukları korkutan, yaygın böğürtlenliklerin diplerindeydin."

Kahkaha atamam, genellikle melodram kuşağına öykündüm ben. Kışlalarla dip dibe inşa edilmiş ortaokulların, müfredat programlarında şiddetle yasaklanmıştı, dokuz yaşında karşı ihtilale yakalanan çocuklara gülmek. İhtilal sanki, sıra arkadaşlarımızı öldüren menenjitin halk arasındaki adıydı. O elim ve vahim salgının hatırasıydı, sürekli tutuk, hıçkırarak

Gülemem
kalkahalarla,
dünyanın en çirkin
yeşiline boyalı cenaze
aracının şöförüyüm
ben. Delikanlı yaban
domuzlarına azizlerin
isimlerinin takıldığı
ülkelerde, ay ışığına
aldanıp artık
olmayan
manastırların
peşinden giderim. Bu
yüzdendir ki, adım
kurşunkalemle
yazılıdır babaları
neşter tutan kızların
telefon fihristlerinde.
Ah! Betçe dağlarında
domuz olaydım, sen
beni balon patlatır
gibi vuraydın. Bükte,
ılgınların altında
yumuşak karnımı
yarıp, bayat kanımı
akdenize akıtaydın.
Tütsülenmiş
butlarımı dilim dilim
kesip yeselerdi,
dişleri bakımlı emekli
turistler.

düşünmek. Şimdi, yabancı incir reçeliyle büyütülmüş adamlar anlıyor yalnızca, mavi aynalı gökdelenlerin nedenlerini. İhlamur deresinden, asabi zebra sürüleri gibi geçen kurmay otomobilleri, dut meyvesini klorlu suyla yıkayarak yemeye zorladılar bizi. Geleceği dalga çatlaklarına, cehennemin merkezine akıttı cemseler. Pembe yunuslar son derin nefesleriyle dalıp, bir semt büyüklüğündeki galaksimizi terkettiler.

Herşeye rağmen otobüs biletçilerinin, hala baş parmaklarını tükürüklü olarak bileti koçanından ayırmalarıdır insanı derbeder eden. Esas sıkıntı, balıkçıların arasına da olsa dülger tutabilmeleri ve çımacıların iskele vermezden hemen önceki mesleki ustalıklarıdır. Tahrip edilememişlik, değişmemişlik, kederin yakın arkadaşlarıdır nedense? Bir babanın, çocuğuna yüzmeyi öğretişini izlemek, ağlatır çocuk felcinden araz duyma cihazı taşıyan, güneşe çıkamayan adamları. Alnımda, seksenyedi yazından beri saklanmış çürük yumurta gibi patlar, denize oltadan bırakılmış yavru kırlangıcın, can havliyle derinlerde kayboluşunun anımsanması. Ürkerim, üç kurşuluk ruhum çökmesin, babamın hayta gençliğiyle karşılaşmayayım diye gidemem, kış geceleri Vefa'ya boza içmeye. Altı yeni söndürülmüş, ılık zeytinyağlıların lezzetini damağıma anımsatamam, önünde sonunda aklıma yazlık ramazanlar gelir. Çok enderdir, eski bohçalara kurulanmak zorunda kalır aşıklar. Karanlıkta, şaşılacak bir uyumla, daha hemen o gün ezberledikleri birbirlerini soğuk kuyu suları ile yıkarlar. Şafakta, kalamar iskeletlerinden yapılmış bir gökyüzünün altında yaşadıklarını düşleyen gelişimsiz kuşlar öterken, yanmayan taş ocaklar ısıtır, duvarları sivrisinek cesedi motifli evleri. Çekiniş dünyadan, göbek deliklerinde kısa soluklu rüyalar uyurlar. Bense, çadırlara sığdıramadığım kızların, nemli saç kokusu sinmiş kelebek tokalarına sokulamam. Ödüm kopar, uyanıp "Anne!" diye haykırabilecekleri ihtimalinden.

Çeşme meydanında her gece sahne alıp, girginlikle gerdan kıran, saçları acele topuzlu kadınlar gibi ağız dolusu gülemem. Birdenbire geliveren neşeleri, algı yanılması zannedirim hep. Küstahlıkla raconu, birbirine karıştırırım. Güneş yanıklarımın gizli, ilahiler mırıldanırım, geceleri incir yaprağı gölgeli zifiri yollardan, çocuk avuçlarına sığdıramadığım granit parçalarıyla geçerken. Cin korkusu, köpüklerinden arındırılmış sara nöbeti gibidir; dehşet evle arama serilir. Tufan kopar yaz ortasında. Milyonlarca vatansız kurbağa, yıkılan dikenli akasyaların altında ezilir. Birileri okeyde balya çalar. Bütün piknik tüplü lüksleri emrederek yaktırır, kocaları üreyememekle cezalandırılmış konkenci kadınlar. Rüzgarlı geceler öğütler yüreğe ihaneti, kişisel ihmali tapınma biçimi haline getirir. Kazmayla belimden içre doğru derin kuyular kazmayı, yeni yıkanmış masum çarşafındaki lekelerin nedenlerini merak eden, o kadınlar öğretir. Ah! bir türlü rahat bırakmamış ki kulaklarımız yaz gecelerini. Pencereleri sinek telli odalarda, tavuskuşu desenli türbe yeşili pikelerde yatarken, balkon ampulleriyle çarpışan Donkişot pervaneleri, gelecekte çocukluğumuzu çalmaya dönen yaşlı ruhlarımız zannetmişiz. Geçmiş, politik filmlerdeki acımasız patron tiplerinin ceplerinde pul olmuş, kahredici bir iş birliğiyle tedavülden kaldırılmayı bekliyor. Neden bir türlü, öksürmediğim gecelere denk düşmez, ilham perisi denen güzel gözlünün sokağıma gelişi? Niçin vitaminsiz yakalar beni, kömürlüklerden gürgen kızakları çağıran pamuk kar. Panzerler fazlaca boyalı su sıktı, ısrarcı hayranlıklarla takip ettiğim ayak bileklerin, yok olmaya yüz tuttu şehrin sesinde. İzler göz oldu, sırta kadem bastı, jilet gibi öpücükler besleyen ela düşüncelerin.

Gülemem kalkahalarla, dünyanın en çirkin yeşiline boyalı cenaze aracının şöförüyüm ben. Delikanlı yaban domuzlarına azizlerin isimlerinin takıldığı ülkelerde, ay ışığına aldandıp artık olmayan manastırların peşinden giderim. Bu yüzdendir ki, adım kurşunkalemle yazılıdır babaları neşter tutan kızların telefon fihristlerinde. Ah! Betçe dağlarında domuz olaydım, sen beni balon patlatır gibi vuraydın. Bükte, ılgınların altında yumuşak karnımı yarıp, bayat kanımı akdenize akıtaydın. Tütsülenmiş butlarımı dilim dilim kesip yeselerdi, dişleri bakımlı emekli turistler. Aslında tek ve kesin çözüm, kurşuni mavi bir olta balığı olduklarını düşlemeleridir, ölümsüz olduklarını sanan tuzlu su manyakları için. Ruhunu aç, sert burunlu,

Nasıl kahkaha
atayım ben?
Komşu
çocuklarıyla;
rutubetli apartman
bodrumunda
çırılçıplak
yakalanmış ve aile
meclisi dayağıyla
ağzı burnu
patlatılmış bir
oğlanın, zorla
maçolaştırılmış
büyümüşlük
psikolojisi gibi,
doymak bilmez bir
aşk ve vajina
özlemi
tükürüğümde.
Yaşamaya alan
açmak için, uğruna
zümrüt ormanlar
yakılmış
sevdalardan,
mermer yemek
zorunda bırakılmış
bir masal
kahramanının
sertliğiyle bir
gecede sıkılırim.
Bunca semazen
kanter içersinde
neden döner?

nızlı ve çevik bir balık. Varolduğunu anlayıp anlayıp hemén unutan. Çakıllar üzerinde, çikolata kısmetiyle bulunan banknotları unutturan o hafızadır. İşte budur, otuzuna gelmiş subay çocuklarına burun karıştırmayı ve tırnak yemeyi bırakmalarını engelleyen korku. Kadın matinelerinde ayran şişelerine iştelen çocukların, sakince ses tesisatlarını izlemeleridir bilinç. Bunun diyetidir, annelerle triko kostümlü fotoğraflar çekirmek. İçli adamlar tarafından, çokça gündemde tutulmak suretiyle istenilmeye doymuş kadınlar için, genç kadınlık mertebesinden emekli olmanın ikramiyesidir fotoğraf. Onunla kurulur buhran okyanuslu gelecek, o küflendirir oğlan çocuklarındaki kaşiflik duygusunu. Bilinenin tam tersidir, kalyon yolcusu olmayı engeller, razı olmayı öğretir aşk; has kubar gibidir. Birdenbire, korsan kasetçiler sonbaharı algılayamadan bastırır kiş. Evlerde, akşam yemeği saatleri erkene çekildikçe her yere sığar yalnızlık. Vitamin yoksunu babalar, açık kalmış makasları kapatırlar kavga çıkmasın diye, öğle üzeri teğellenmiş cinsel şiddet hayalleriyle birlikte. Anneleriyle kadınlar hamamına gitme yaşını çok uzaklarda bırakmış, artık delikanlı olmuş çocuklara, kabul günlerinde zorla giydirilen altın tokalı yapay rugan terliklerin içersinde, nasıl zoraki turistik ve cılız bir sığıkla durur ayaklar? O manzaranın felciyle sürekli ayaklarına bakar çocuklar. Bu durumu bir nevi efendilik ya da ağırbaşlılık zannederken, karışmasınlar diye çay bardaklarının kenarlarına renkli minik mandallar ilişitir, nefesleri zeytinli kek kokan kadınlar.

Nasıl kahkaha atayım ben? Komşu çocuklarıyla, rutubetli apartman bodrumunda çırılçıplak yakalanmış ve aile meclisi dayağıyla ağzı burnu patlatılmış bir oğlanın, zorla maçolaştırılmış büyümişlük psikolojisi gibi, doymak bilmez bir aşk ve vajina özlemi tükürüğümde. Yaşamaya alan açmak için, uğruna zümrüt ormanlar yakılmış sevdalardan, mermer yemek zorunda bırakılmış bir masal kahramanının sertliğiyle bir gecede sıkılırim. Bunca semazen kanter içersinde neden döner? Niçin gönlüm sarhoştur yıldızların altında? Sonuna kadar inkar edenin, ömür boyu yanar mumu, kusursuzca. Müzikal bir gecenin sonunda, karanlıkta koltukta tek başına oturup düşünürsen, bir kaç albümlük bir seksenli yıllar toplamadır ömrümüz. Ruhu delen şarkılardan bezeli bir bütün. Çok manalı ama fazla dinledikçe yabancılaşan. Aynaya bakıp, iki kaşımın arasına gülemem ben. Çünkü kanlı bayramlarda, alnımın ortasına bir parça ılık kan sürüle sürüle, orada üçüncü bir göz yerine hep ihanet dolu, hain bir sivilce. Rita, nedense hep bir Justine betimlemesi paragrafına denk düşer dörtlüde. Oysa Clea, kumsallarında sandallı hayaller kurulan, banyo duvarlarındaki haritalara çizilmiş, uzaklarda bir yerlerde varolduğunu bildiğim ülke. Kahkaha, yeni taşlanmış sapsarı bir uskur olduğunu kabullenmektir, o ülkeye giden gemilerde.

Başkalarının yanında
atılmayan
kahkahalar kendini
korumaya çalışan bir
akla ve yalnız başına
yaşanan bir cinnete
delâlet eder; içle
dışın birliği
bozulduğu ölçüde
artan gerilim, bedeni
sonunda sinirli
kahkahalardan
kaçayacak kadar zayıf
düşürecektir.
Başkalarının yanında
olanca doluluğuyla
bir kahkaha
atabilmek için deli,
densiz ve saygısız
olarak nitelenmeyi,
herşeyi, yani özellikle
işini, toplumsal
iktidar ilişkileri
içindeki konumunu
kaybetmeyi, hatta
ölümü bile göze
almayı gerektirir.
Kendini olduğu gibi,
denetimsiz ve sınırsız
ortaya koyan
komedinin trajedisi
işte budur...

Gülmenin meydan okuyanına, başkasının denetimine girmeyenine, toplumsal olanı hiçe sayanına "kahkaha" diyelim burada. Bu kahkaha bütün kahkahaları içermiyor elbette; burada eleştirel düşüncenin fazlaca kendine özgü bir bedensel ifadesinden söz ediyoruz yalnızca. Zaten kahkahayı genel bir yaşantı olarak incelemek, onun indirgenemez çeşitliliğini tüketemeyeceğinden beyhude bir çaba olurdu. İnsan böyle bir şeye kalkışsaydı, saf bir sevinç ifadesi olan çocuk kahkahalarından söz ederek işe başlaması gerekirdi, yaşamı tüm dertlerinden ve tedirginliklerinden sıyarak kucaklayan kahkahalar bunlardır. Bedenimizin artık çok seyrek olarak hatırladığı çocuk kahkahalarını köşemizden izlemek bile büyük bir mutluluktur. Toplumsal olandaki iktidar mücadelesi içinde kahkaha sinir boşalması, saçma duygusuna eşlik eden gizli ya da açık bir red, farklı bir görüşün ifadesi, kendi ayrılığının ortaya koyulması, gülünenin aşağılanması, alay halini alabilir ve bu hal belli bir tehlikeliliği içinde taşımaya başlar. Şu ya da bu iktidarı sarsmak için zihinsel olarak verilmiş bir karar olmasa bile, bir iç itilim, neredeyse tüm kişisellikten bağımsız bir kendini tutamama hali içinde komiklik yapan, önüne ne gelirse onun dalga geçilecek bir tarafını gören, başkalarının da ister istemez tehlikeli olabilecek kahkahalar atmalarına sebep olan kişiler vardır. Bu kahkahalar geri dönülmez bir bilinç hali yarattıkları, iz bıraktıkları, raydan çıkarıcı bir kileşmeye, tavır değişikliğine yol açabildikleri için tehlikelidirler. Bu durumda, kahkahanın tehdit ettiği şey toplumsal hiyerarşinin ta kendisidir. O hiyerarşiyi somut bazı şartlar meydana getirerek yıkma gücü olduğundan değil, insana duygusal düzlemde bir tür eşik atlattığı için... Örneğin, 12 Eylül'ün mimarı Kenan Evren'e duyduğumuz çaresiz nefreti bitiren şey "Netekim" karikatürleri ile karşılaşıp bu tipi farklı bir gözle görerek ona gülebilmeyi öğrenmemiz olmuştur. Doğrusu, bizim kuşağı Kenan Evren'den, komik karakter Mustafa Kamil Zorti kurtarmıştır. Haksız ve gayri meşru bir otorite, yarattığı korkunun ve şiddetin üstünde temellenir. Kahkaha, korkuyu yoketmenin nesnel zeminini sağlamaz ama korkulanla psikolojik düzlemde bir başa çıkma olanağı yaratır ve her türlü yeni ve üretici düşünce de bu psikolojik eşğin aşılması sayesinde ifade edilebilme olanağına kavuşur. Bu yüzden kahkaha korkunun aşılması ihtimalini yaratır, korkulanı komik duruma düşürerek onun dokunulmazlığını kaldırır, onu insanlaştırır. Bu anlamda iktidarı sarsan bir muhalefet aracı, bir tür direnç, korkuya karşı bir mesafe alma olabilir kahkaha. Ne kadar çok korkuyorsanız, boş bulunup o kadar kahkahalarla güldürülebilirsiniz. Bu kahkahaları atar atmaz o kadar daha az korkma ihtimali belirir önünüzde, çünkü kahkaha korkulanın içselleşme sürecinde bir şeyleri sekteye uğratmıştır. Bu kahkahaları yalnız başına atmakla başkalarının yanında atmak arasında içselleşme sürecinde olan bitenler açısından bir fark bulunmaz ama davranış açısından önemli bir fark olduğu görmezden gelinemez. Başkalarının yanında atılmayan kahkahalar kendini korumaya çalışan bir akla ve yalnız başına yaşanan bir cinnete delâlet eder; içle dışın birliği bozulduğu ölçüde artan gerilim, bedeni sonunda sinirli kahkahalardan kaçayacak kadar zayıf düşürecektir. Başkalarının yanında olanca doluluğuyla bir kahkaha atabilmek için deli, densiz ve saygısız olarak nitelenmeyi, herşeyi, yani özellikle işini, toplumsal iktidar ilişkileri içindeki konumunu kaybetmeyi, hatta ölümü bile göze almayı gerektirir. Kendini olduğu gibi, denetimsiz ve sınırsız ortaya koyan komedinin trajedisi işte budur... Kahkahanın insanın dürüstüğünü ve bağımsızlığını ele veren bir yanı vardır, şöyle ki: önemli olan kimle dalga geçildiği, kimle geçilemediğidir. Gerçek kahkaha, kutsal tanımadığı

Medyanın, izleyicilerine karşı saldırgan bir tavır takınma ayrıcalığını kendisine tanıdığı ve bu tavrıyla eğlence sektöründe bir ilke imza atan komedyenimiz Okan Bayülgen ile çalıştığı gazetede köşe yazıları yazmaktan nefret ettiğini, işinden atılsa memnun olacağını açıkça ve defalarca yazan, zaman zaman yıkıcı eleştirilerini, şen ve sinirli kahkahalarını bizden esirgemeyen yazarımız Perihan Mağden aslında önce sınır dışı, yasa dışı edilmiş sonra tekrar içeri alınarak sınırları çizilmiş, yüceltilmiş bir yerde sıkıştırılmışlardır.

için yıkıcıdır. Onun için ne halk kutsaldır ne de devlet. Kahkaha, hiçbir şeyi idealize edilmiş, dokunulmazlaştırılmış ve kendisine sunulmuş haliyle sevip benimsemeyen. Bu yüzden hiçbir yerde istihdam edilemez. Buna karşın, hazır, üretilmiş, sorgulanmadan içselleştirilmiş değerlere karşı komedi yoluyla yapılan eleştiri, didaktik bir biçimde dile getirmekten kaçındığı bir idealden bütünüyle yoksun değildir. Bu kahkaha, sanki olanı olması gerekenin açısından görmüş olduğu için tahammülsüzdür. Dünyaya ve toplumsala her zaman angaje olmuştur ve bunlar tarafından sürekli olarak sınırdışı edilir. Bu sınırdışı edilmiş bir görünümü ona eğlence sektörü içinde bir yer ve bol para verilmiş olmasında bulunur. Medyanın, izleyicilerine karşı saldırgan bir tavır takınma ayrıcalığını kendisine tanıdığı ve bu tavrıyla eğlence sektöründe bir ilke imza atan komedyenimiz Okan Bayülgen ile çalıştığı gazetede köşe yazıları yazmaktan nefret ettiğini, işinden atılsa memnun olacağını açıkça ve defalarca yazan, zaman zaman yıkıcı eleştirilerini, şen ve sinirli kahkahalarını bizden esirgemeyen yazarımız Perihan Mağden aslında önce sınır dışı, yasa dışı edilmiş sonra tekrar içeri alınarak sınırları çizilmiş, yüceltilmiş bir yerde sıkıştırılmışlardır. Eğlence sektörü içinde faaliyetlerini sürdürmekte olan, şovlarını izlemeye gittiğimiz, dergilerini alıp okuduğumuz komedyenler de var elbette. Her an ince bir çizgide yürüyen, esprinin dozunu kaçırınca dışarda dayak yeme tehlikesiyle yaşayan, ama öte yandan paparrazzi basınının zoruyla mankenlerle aşk yaşatılacak kadar imrenilecek bir hayat sürdürdükleri halka gösterilen ünlülerimizdir bunlar. Bunlardan birisini alıp hayatınızın içinde bir yere koyun, örneğin onunla aynı iş yerinde bulunduğunuzu düşünün, oradaki toleransın sınırları çok çabuk zorlanmaya başlayacak, sonuç olarak ya o akıllanacak ya da işten atılacaktır. Kahkaha üretim ve tasarruf ekonomisine değil, bu tür bir ekonomiye çomak sokan sürekli bir geciktirme ve israf ekonomisine aittir. Ne var ki, toplum kendisinden dışladığına bir şekilde ayrıcalıklı bir yer vermekte, kahkahanın sınırlarını çizmektedir. Karagöz ve Hacivat, belki dalga geçmedik merci bırakmadıkları ve inşaat işçisi olarak çalıştıkları yerde üretimi geciktirdikleri için öldürülmüşlerdir ama boş zamanlarda eğlenmek için seyredilen hayal perdesine aksetmişlerdir.

↓

Simgesel Düzlemde Beden:

Hayalet Gemi'nin Simgeler Sözlüğü

Nazlı Ökten Ergun Kocabıyık Murat Gülsoy

Hayal Edilmiş Bedenlerin İzini Sürüyor

12 Mayıs Cumartesi 18:00

Atatürk Kitaplığı

Mete Caddesi No 45 TAKSİM Tel: (212) 249 09 45

I- Bir otobiyografiden: İlk gençliğimden beri içime işlemiş aptalca bir zorunluluk bu, dünyaya karşı hep rol yapmak... Sanki her şey yolunda gidiyormuş gibi davranmak, enerjimin çoğunu tüketen bu.

Hannah Arendth

II- Pembe dizilerden:

Dramatik Effect Kuralı: Kadın her 9-10 dakikada bir dedikodulara inanır. İsterik bir şekilde ağlar.

Evlenme ve Boşanma Kuralları: Evlilik altı bölüm devam eder. Kadın hamile kalırsa iki bölüme iner.

Mutluluk Kuralı: Hiç kimse beş sahneden veya üç bölümden daha uzun süre mutlu olamaz.

Yaşlanma Kuralı: Kadın veya erkek dört günde yaşlanır. Eğer gayri meşru bir çocuğun annesiye yaşlanmasına üç gün yeter.

Seyirciyi Bağlama Kuralı: Dizi cuma günleri dramatik bir sahnede kesilir.

Merak edip soru sorma (kuralı): Ashley'in iki bölüm önce giydiği süeter ne renkti?

III- İstanbul Tarihi'nden: Bu şehirde en gevrek kahkahaları martıların attığı bilinen bir gerçektir. Onunla ilgili şaibeli durumları belki de en iyi Sait Faik bilir. Bu eşsiz kentin üstüne ne zaman kondukları ve neden bir türlü gitmedikleri ise bilinmemektedir. Bir tarihi belgeye göre İstanbul'a en büyük martı sürüsü Fatih Sultan Mehmed'in şehri aldığı zaman akın etmiştir. Theodoros Metokhitis'in sözlerini hatırlatmak için sanki bu şehre inmişlerdir ve de zaman onu göstermiştir ki onlardan başka hiçbir şey kalıcı değildir. Şöyle demiştir Metokhitis: İlişkilerde hiçbir şey ne sonsuza dek değişmeden kalır ne de süreklidir. Her yaratık doğar, büyür, yaşlanır, ölür.

İstanbul'un tarihini sarsan yüce olay fetih de fetihtir hani. Rum papazı Kostantinopolis'in alınacağına aldırılmaz ve uskumrularını kızartmaya devam ederken zafer Fatih'in olmuştur ve sultan atıyla şehir içersinde ağır ağır ilerlemektedir. "Ne mutlu Konstantinopolis'i alan hükümdara" sözü II. Mehmed'in ta kendisi için, o doğmadan kaderine yazılmış, ona ithaf edilmiş bir sözdür ve kader ağlarını hakikaten örmüştür.

Metokhitis'in kar suyunu kulaklarına akıttığı martılar lodos zamanı iyice azıtır ve şehri talan ederken hep şunu mırıldanırlar: Hükümetler ve sülaleler sürekli bir değişim içindedir ve asla sürekli değildir. Ortaya çıkarlar, gelişirler ve yavaş yavaş zayıflar, sonra tam tersi bir evreden geçerek sonlarına ulaşırlar ve yok olurlar.

IV- Bir Kutlama: Mayıs 1953, yani Demokrat Parti'nin CHP'yi bozguna uğrattığı yılın üstünden sadece üç yıl geçmiş. Yunanistan'la NATO'ya gireli bir yıl olmuş, Balkan paktı çok kısa bir süre önce imzalanmıştır. İstanbul'un fethinin 500. Yıldönümü törenlerle kutlanır. Ancak o dönemlerde çok iyi durumda olan Türk-Yunan ilişkilerini zedelememek için törenler pek parlak geçmez. 1954 yılında Demokrat Parti büyük bir zafer daha kazanacak, 1955'de ise nüfusu bir milyonu aşan İstanbul'da ilk gecekondu semtleri oluşacaktır. Sonrasında seçim başarılarından güç alan parti memurlara, üniversite öğretim üyelerine, yargıçlara yönelik baskılarını geliştirecek, kimi gazeteciler tutuklanacaktır.

Geriye ise kala kala şöyle kabataslak bir hayat pratiği kalacaktır:

Pembe diziler dışındaki hiçbir şeyin gerçekliğine inanma. İnanırsan namertsin. İlla bir ses ararsan şu hoş kubbenin üzerinde gezinip duran martıları dinle. Onlar kahkahası bol , dilsiz kuşlardır. Olur ya onların anlattıklarını duyup anlarsan sadece rol yap, sadece rol. İ.

Not: III ve IV bölümlerdeki alıntılar için bkz. İstanbul Tarihi, Robert Mantran, çev. Teoman Tunçdoğan, İstanbul, 2001.

MÜGE İPLİKÇİ

Can Yayınları'nda

Edebiyat dünyasına *Perende* adlı öykü kitabıyla giren, *Columbus'un Kadınları* adlı ikinci kitabıyla yerini pekiştiren *Müge İplikçi*, yazdıklarında kadın kimliğini öne çıkarmasıyla, yaşama farklı bir açıdan bakmasıyla dikkatleri çekmişti. Feminist duruşun savunucularından olan *Müge İplikçi*, *Arkası Yarın*'daki öykülerin temeline yine kadını koyuyor.

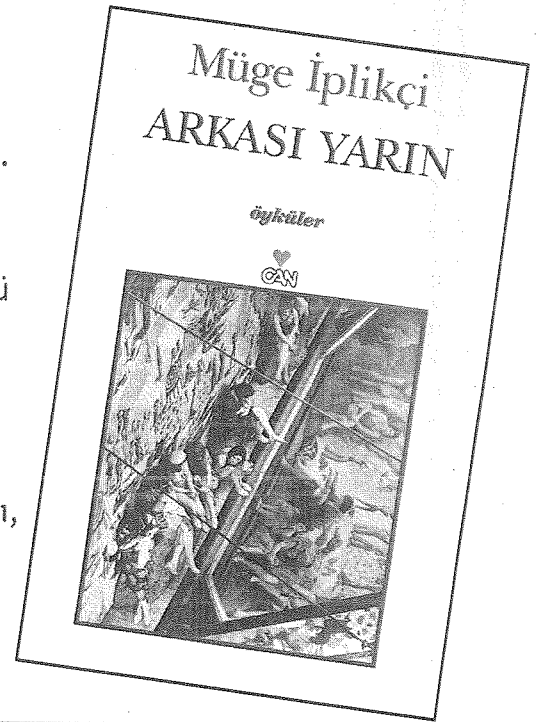
♥ CAN
YAYINLARI

<http://www.canyayinlari.com>
e-posta: yayinevi@canyayinlari.com
internet satış: <http://www.ideefixe.com>

"Bir kadının yazı yazması, iç dünyasını yabancılara açması, çok ciddi bir cesaret gerektiriyor. Ben cesur olmayı seviyorum. Ama suskunluk beni çileden çıkarıyor. Dolayısıyla konuşmaktan ve yazmaktan yanayım. Kadın bakış açısıyla yazıyorum, kadınları bir biçimde azınlık olarak görüyorum ve aslında kendi yaptığımın da bir azınlık edebiyatı olduğuna inanıyorum."

Arkası Yarın

Arkası Yarın'daki öyküler, yaşamı ve gerçeği irdeliyor. Yalnız kendi yaşamlarımızı mı yaşıyoruz, yoksa aynı zamanda başkalarının yaşamlarını da mı? Yaşamlarımızın ne kadarı gerçek, ne kadarı görüldüğü gibi? Gerçek hep bize sunulduğu gibi midir, biricik midir, yoksa herkesin kendi gerçeği mi vardır? Günümüz Türkiye'sinde önemli bir yeri olan kimliksizlik sorunu da öykülere sıkça yansıyor. *Müge İplikçi*, *Arkası Yarın*'da birbirine ve yaşama karşı, habersizce, benzer durumları yaşayan, benzer umutları ya da yargıları besleyen insanları ve çözümsüzlükleri anlatıyor.

Pan ve Şeytan Kahkaha Atarken Pınar Türen

pturen@yahoo.com

yanlışpusula

Doğuştan Pan
ruhuna sahip az
sayıda şanslı insan
için bile dünyevi
dertler topu, kelle
koparacak iri kıyım
bir topuz gibi
havada asılıdır.
Hüznün hazzını
almaktan ve neşeyi
akıtmak için hazzı
koyvermekten
korktuğu gibi
Tanrılardan da
korkan insanlar
onları öldürmek için
yanıp tutuşmaya
başladıklarında,
Tanrılar çoktan
yeryüzündeki
yaşamdan ellerini
çekmeye ve
görünmez olmaya
başlamışlardı.

*Bazı şeyler öyle komiktir ki insan ya ölmeli ya da gülmeli.
Ölerek gülmek, görkemli ölümlerin en görkemlisi olsa gerek!*

Edgar Allan Poe

Pan keçi ayaklı, keçi boynuzlu Orman Tanrısıydı. Sonsuz huzur ormanlarında su perilerine cilveler yaptığı pan flütüyle dilediğince müzik yapar ve hep yalnız yaşardı. O, kutsal ormanlarda yalnızlığa tahammül edip, tüm hazlarını doya doya yaşayarak neşesini asla kaybetmeyen Tanrıydı. Pan Tanrılardan insanlara akmaya çalışan hazzın belki de geçiş noktasıydı. Neşesini hazzın kendisinden alıyor ve hesaplara girmeden boşaltıveriyordu. Bunun için bazen müziğini, bazen alaycılığını bazen de muzip şakalarını kullanıyordu. Aslında mitolojik bir "Gönül Adamı"ydı Pan. Neşeli olmayı seçmiş, Tanrılar ve insanlar arasındaki anlamsız çekişmenin ortasında gittikçe çirkinleşen dünyaya doğru fırlatılmış alaycı bir kahkahaydı O. Ve gene kuşkusuz tanrılar arasında, tanrı olarak kalmak, toplumsal ve insani yargılara boyun eğmeksizin sadece neşe ve hüznün güdümünde yaşamak için gerekli cesaret yalnızca birinde vardı çünkü hazzın bedeli büyük yalnızlık, hatta asosyallik, soğukluk ve hatta hüznüdü. Ve bu bedeli yaşayabilen tek cesur tanrı Pan' dı: Çocuk ruhlu dev inatçı keçi Pan, diğerlerini hiçe sayan ama onlara bulaşmadan neşesini, hüznünü, sihirli müziğini ve kendisini alıp dağlarına çekiliveren tek tanrıydı...Pan hepimizin bir parçası, asi, coşkulu, tutkulu, anarşist, özgürlükçü, uçuşan, kayıp parçası...

Pan yargılamak veya düzeltmeye çabalamaksızın alay edebilen, kendince değerlendiren, kendince seven, uzun ince hesaplar yapmaksızın hazzı ve onun getirdiği taşkın neşeyi kovalayan, diğerlerinden uzak durup avlanmadan avlayan, pusular kuran, neşeli ve haylaz bir çocuk, öte yandan yalnızlığı ve soğuğu ve hüznü ve acıyı da tıpkı gündüzü ve geceyi, doğumu ve ölümü, yeri ve gözü olabildiğince doğal, derin ve samimi yaşayabilecek tecrübeye sahip tek ruhtur.

Ama gıptayla baktıkları bu yalnız, fütursuz ve ne yapacağı belli olmayan "şakacı" Tanrı' dan hep çekindiler insanlar. Onun pan flütünden çıkan müziği duyunca, hep 'ne yapacak acaba?' diye korktular; böylece neşesi bol alayı çok bir Tanrı'dan onlara kalan ne yazık ki PANik oldu. Aslında insanların işi de zor elbette. Pan hem neşesini hem hüznünü alırdı yalnızlığından, ama insanlar için hüznü, kaynağını bilemedikleri neşe kadar korkutucudur. Varın Pan'ın neşesinin insana geçebilmesinin ne kadar zor olduğunu düşünün. Öyle ya zavallı insanlar ekin derdinde; ısınma, barınma derdinde; hastalık, yaşlılık derdinde; kurallara uyma ve hayatta kalma derdinde... Tüm bu yaşamsal mücadelenin arasına sıkıştırılmaya çalışılan neşeli dakikalar alkol ve türevlerinin de körüklemesiyle, eğlenceyle karışık boşalmalarda yaşanabilirdi en iyi. İçkinin beyni neşeli bulutlara sürüklediğini ve müziğin kötülüğü saf dışı bırakıp ruhu doğallıkla doldurduğunu öğrenen insanlar tüm bu koşuşturma içinde ne kadar saf neşeye ulaşabilirlerse neşelerinin doruğunda fırlatıverdikleri kahkahaları da o kadar içten olur. Ama kısa zamanlara zorla sıkıştırılmış bu boşalma saatlerinde, insan eğlencelerinde, yeraltı mekanlarında, panayır meydanlarında, arkadaş sohbetlerinde, içki alemlerinde dolaşan Pan elbette bu yaratılmış ve sığırılmış kahkahadaki eksikliği ayırt edebilecek tek yaratıktır. Doğuştan Pan ruhuna sahip az sayıda şanslı insan için bile dünyevi dertler topu, kelle koparacak iri kıyım bir topuz gibi havada asılıdır. Hüznün hazzını almaktan ve neşeyi akıtmak için hazzı koyvermekten korktuğu gibi Tanrılardan da korkan insanlar onları öldürmek için yanıp tutuşmaya başladıklarında, Tanrılar çoktan yeryüzündeki yaşamdan ellerini çekmeye ve görünmez olmaya başlamışlardı. Ama izleri dünyevi hayatın içine yerleşmişti ve insanlar aslında hala onların izlerine muhtaç. Tanrılarının izi olmadan insanın yolunu bulması çok zor, kendisini bulmamsı ise neredeyse imkansız.

Pan'dan neşeyi ve Pan kakhahasını öğrenen insanlar Şeytan'dan da kötülüğü ve kötülüğün kakhahasını öğrendiler. İyi öğrencidir insanoğlu, çabuk kavrar, iyi taklit eder, hatta öğreticisini bile geçer, bu nedenle varlığı asırları aşar ve evrene yayılma cüretini barındırabilir içinde. Şeytan, Pan'ın tam tersi sadece kalabalıklarda var olabilir. Bir'de Şeytan yoktur ama bir'den çokta Şeytan bitiverir. Kalabalıklar çoğaltır Şeytani ve Şeytan kakhahasını. Şeytani kakhahaların en çok kadınlara yakıştığı rivayet edilir. Çünkü kadınlar akıllarından veya düşmanlarının akılsızlıklarından alırlar kakhahalarının enerjilerini. Türün devamlılığı da birincil olarak onların alınyazısı olduğu için savaşta da aşta da Şeytanla iş birliği yapmayı anaçlıkla açıklamayı başarırlar. Yarattığı sırasında ikinci olmalarının da bu yakınlıkta bir anlamı olabilir elbette. Eğer kadın olmasaydı erkek hep bir kalacaktı ve Şeytan ortalıklara atamayacaktı kendisini.

Zalim kakhahalar ise katillere yakışır; tüm güzel duyguları ve saf olan ne varsa yok etmekten veya süründürmekten sonsuz haz alan katillere. Onlar da alay ederler ama kendileriyle ve kendi eğreti varoluşlarıyla alay edebilme cesareti ve alçak gönüllüğü asla yoktur onlarda. Onlar sistem denen şeyin hem parçası hem de yöneticileridir. Onların zalim kakhahaları çocukların açlığını, anaların göz yaşını, savaşın soğukluğunu, köleliğin hükmünü barındırır içinde. Aslında daha da acı olan bu kadar tepedekilere çıkmadan da, şehirlerin kalabalık caddelerinde, kuytu köşelerinde, kasaba ve köylerin sakin evlerinde, kısaca insanın var olduğu her yerde Şeytan kakhahasının duyulabilmesi. Şeytan kakhası kalabalıklarda hüznün ve neşeden uzak düşmüş sıradan insanın da ister istemez hayatının bir yerinde fırlatıverdiği bir kakhahadır. Küçük çocuklar bile atabilir onu, hiç farkında olmasalar da.

Pan kakhası ve Şeytani kakhaha sarmaş dolaş olabilir mi? Aynı bedende var olabilir, bir madalyonun iki yüzü olabilir mi? Yani bir sonuç olarak aynı şey olduklarına göre neşe ve kötülük aynı olabilir mi?

Hadi bana isterik bir kakhahanızı verin. İçine ihtiraslarınızın enerjisini, hayali cinayetlerinizin heyecanını, saflığınızın duru neşesini ve varsa sizi güldüren ne varsa katın. Hepsini de içimizde değil mi: İyilik ve kötülük, bilgelik ve cahillik, aptallık ve akıl, neşe ve keder, Şeytan ve Pan.... Tek ortak noktaları bize kakhaha atılabilmeleri değil mi?

***

Şeytani kakhahanın
gölgesinde, Pan
kakhahasını
yeniden
bulacağımız günün
hayalini çizmek
isterdim ama
nereden
başlayacağımı
gerçekten de
bilemiyorum.
Şeytan kovma
sahnelerine hiç
gerek yok , yani
sorun Şeytanın bize
öğrettiklerinden çok
bizim onu algılayış
biçimimiz aslında.
Daha vahim olan
ise Pan'ın değerini
bilemememiz.

Eskiden Pan'ın keçi inadi neşesine karışan şen ve alaycı kakhahalarının her tarafta çınladağı topraklarda yaşıyorum ben. Ama artık Pan'ın gölgesi bile değmiyor bu topraklara; neşe kapımızı çalmıyor, çalsa da içeri alamıyoruz , çünkü içerisi çok kalabalık. Neşeye yer vermeyi ayıp sayıyoruz. Her şeyi satın almaya alıştığımız kendi küçük dünyamızda, kakhahayı da para verip alıyoruz. Pan'ın ince zekasından çıkan alaycı esprilerini bizim yerimize başkasının yapmasına izin verip bir de üstüne para ödüyüz: Toplaştığımız salonlarda bize kakhaha atılabilsin ve bu sosyal olay ayıp sayılmasın diye. Gülmenin ne çok derde deva olduğunu bilemediğimiz gibi uluorta kakhaha atan insanları gözlerimizle susturmayı, onlara terbiyesiz hatta hoppa, kimi zaman da deli demeyi görev biliyoruz. Böyle böyle içimizdeki son iyi şeyleri de kaybediyoruz. Kimin umurunda?

Öyle çok şey kaybettik ki, kakhaha da onlardan sadece biri aslında. Belki ayrıntıda en alt sıralara düşüyor ama biliyorum ki Pan kakhahasını atabilmek için gereken tüm hoş özellikleri kaybettiğimizi gösterdiği için belki de en sembolik kaybımız kakhahasızlığımız. Ama Şeytani kakhaha hep aramızda. Yüksek sesle duymasakta varlığını hep hissediyoruz. Birileri kesinlikle çok fazla Şeytani kakhaha atıyor bu ülkede.

Şeytani kakhahanın gölgesinde, Pan kakhahasını yeniden bulacağımız günün hayalini çizmek isterdim ama nereden başlayacağımı gerçekten de bilemiyorum. Şeytan kovma sahnelerine hiç gerek yok , yani sorun Şeytanın bize öğrettiklerinden çok bizim onu algılayış biçimimiz aslında. Daha vahim olan ise Pan'ın değerini bilemememiz.

Hayat, doğum ve ölüm arasına sıkıştırılmış bir an olsaydı sadece bir kakhaha atmak isterdim, kocaman ve çağlayan bir Pan kakhahası ve sonra gülerek ölmek isterdim. Bir an bile olsa her şeyin gerçekten de çok komik olduğunu ve hayatta gülmekten daha güzel hiçbir şey olmadığını içimde hissederek ölmek, ölmenin en görkemlisiyle... ↓

Hatta çoğu zaman
bu değişmenin en
ön saflardaki
öncülüğünü yapma
işlevini
yüklenmekteydiler.
Bu anlamda sanatın
yeryüzündeki
konumlanışı da
kayda değer
dönüşümlere mâruz
kalmakta, var olanın
kutsanmasından,
onun eleştirisine
yöneliyordu. Kurulu
düzenin eleştirisi,
doğal olarak yepyeni
ifadeleri ve temsil
düzlemlerini de
mümkün
kılmaktaydı. Artık
mevcut kuralların
içinde çeşitlemeler
yapan sanat, yeni
kurallar koyan ya da
onları yalnızca
yıkamakla yetinen
sanata
evrilmekteydi.

Yirminci yüzyılı terk etmek ne denli güç bir süreçse, ona geçiş de öyle olmuştur. Taşınabileceğinden çok daha fazlasını vaad ettiği düşünülen büyük dönüşümler çağı, geçmişe yazılırken, gelirken haddinden fazla yüklendiği ve gerçekleştiremediği umutların çoğunu bir sonraki yüzyıla devretmiş görünüyor. Zaten, gerek kronolojik anlamda (1901-2000), gerek tarihsel kavramsallaştırma (1914-1989) açılarından yirminci yüzyıl, yaşanırken de büyük oranda yarına ertelenmiş ya da belki tam tersine yarını öncelemiş bir dönem olmuştur. Bütün bir "yarının dünyası" izleği, her tür alt uzanımlarıyla bilim-kurgu yazınının tamamı bile buna kanıt sayılabilir. Üstelik, yarını önceleme arzusu yalnızca fantezi dünyasıyla sınırlı kalmıyordu. Toplumsal yaşamın fonundan akıp giden tüm bir politika söylemi, bu, yarını bugünde yaşama şehvetini körükleyen ruh halinin gelişmesini sağlıyordu. Yirminci yüzyıl insanı tüm başka özelliklerinden öte belirgin olarak sabırsızdı. Çoğu toplumsal olgu, değişme süreci, sonu uç konumlanmalara varabilen, hatta yer yer sapkın arzunun açığa çıkarılmasını meşru kılan bir serbestleşme yönelimiyle sonlanabilmekteydi; bu sınırsız kayganlığı besleyen en önemli etkenlerden birisi yine sabırsızlık olmuştur. Yarını bugünde yaşama isteği, elbette, kaçınılmaz bir şekilde, yarını da bugünü de kendi ruhuyla yaşayamamanın hazin ve acıklı kapanışını getirmiştir. Oysa önceki çağların, iyi ya da kötü, az ya da çok karakteristik üslupları, belirgin zeitgeist'leri vardı. Yirminci yüzyılın böyle bir özgüllük zemininin var olmadığı söylenemese de, önceki dönemlere oranla çok daha karmaşık, çoklu ve geçişken bir yapıdaydı. Bu farklılaşma, kuşkusuz birdenbire ortaya çıkmadı; sancıları bir önceki yüzyılın ortalarından itibaren hissedilmeye başlanan bir kabuk değiştirme sürecinin kaçınılmaz sonucuydu.

Sanayileşme ve kentleşme olguları toplumsal yaşamın geleneksel köklerini kapsamlı bir şekilde dönüştürmeye başladığından beri, tarımsal üretimin izdüşümü kültürel ifadeler de yerlerini makine uygarlığının temsillerine terk etmekteydiler. Bütün sanat dalları, uyum, denge, doğalcı ifade gibi özelliklerini yitirmekteydiler. İnsanın evrendeki konumu, bir had bilme ve Tanrı'nın görkemini yansıtmaya işleviyle sınırlı olduğu bir dünyadan, bireyin özgün varoluş alanlarını kendisine oluşturmaya hakkı olduğu bir başkasına doğru değişirken, ona, sanatın yeni yönelimleri eşlik etmekteydiler. Hatta çoğu zaman bu değişmenin en ön saflardaki öncülüğünü yapma işlevini yüklenmekteydiler. Bu anlamda sanatın yeryüzündeki konumlanışı da kayda değer dönüşümlere mâruz kalmakta, var olanın kutsanmasından, onun eleştirisine yöneliyordu. Kurulu düzenin eleştirisi, doğal olarak yepyeni ifadeleri ve temsil düzlemlerini de mümkün kılmaktaydı. Artık mevcut kuralların içinde çeşitlemeler yapan sanat, yeni kurallar koyan ya da onları yalnızca yıkmakla yetinen sanata evrilmekteydi.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına yaklaştığında, bütün sanat dalları, kendi yol ayrımlarında, o güne dek geçerliliği kabul edilmiş estetik çerçevelerin dışında başka ifade yöntemleri aramaya doğru yönelmekteydiler. Müzikteki dönüşüm, kuşkusuz, onun alışıldık biçimlerini farklılaştıran değişikliklerle sağlanmaktaydı; armoni ve kontrpuanın (dikey ve yatay yapılar) kuralları, mutasyon geçirerek yavaş yavaş değişiyordu. Söz konusu değişme tam anlamıyla mutasyondur; çünkü köktenci ve ani karşı çıkışlardan çok, var olan sistemin küçük başkalaşımalarıyla dönüşmesini sağlıyordu. Francis Poulenc'in Cocteau metinleriyle buluşan parçalı, keskin yazısına, Olivier Messiaen'in dingin ama huzursuz katolik kompozisyonuna, dahası, sonu Philip Glass'a varan elektronik duyarlılığa varılması elbette birdenbire

Çatlamanın sesini duyuranlar, farklı bir yere doğru yeni bir rota belirlenmekte olduğunun farkındaydılar; bu denli bozunmuş bir kompozisyon ortaya çıkacağını belki çoğu tahmin bile edememişlerdi; ancak mevcuttan bir hoşnutsuzluk vardı; ve bu, yine mevcut kalıplar içindeki olanakların zorlanması yoluyla değiştirilebilirdi; özgünlük arayışının, çağının sesini yansıtmaya isteğinin ötesinde ideolojik bir işlevi de vardı bunun.

olmamıştır. Çatlamanın sesini duyuranlar, farklı bir yere doğru yeni bir rota belirlenmekte olduğunun farkındaydılar; bu denli bozunmuş bir kompozisyon ortaya çıkacağını belki çoğu tahmin bile edememişlerdi; ancak mevcuttan bir hoşnutsuzluk vardı; ve bu, yine mevcut kalıplar içindeki olanakların zorlanması yoluyla değiştirilebilirdi; özgünlük arayışının, çağının sesini yansıtmaya isteğinin ötesinde ideolojik bir işlevi de vardı bunun.

Öncü dönüştürücü besteciler, her şeyin hastalıklı bir melankoli ya da anlamsız bir mutluluk dekoru içinde müziğe dönüştüğü romantizmin ateşi sönerken, ama onun ilkeleriyle yetişmiş olarak varlık göstermeye başlamışlardı. Almanya birliğini sağladığı dönemde, Richard Wagner, tanrı lanus gibi, geçmişe ve geleceğe bakan iki yüze sahip bir anıt-efsane olarak yükselmekteydi. Tamperemanın sağlanması ve müzik öğelerinin ilişki kurallarının kodifiye edilmesinden bu yana süregiden armoni yasalarını sonuna kadar genişleten Wagner, bir yandan romantizmin Excalibur'unu bilinen en yüksek tepenin zirvesine saplıyor, diğer yandan bu beklenmedik görkem gösterisinin kaçınılmaz bir şekilde yol açtığı dağılma sürecini de başlatmış oluyordu. Tonal armoninin sınırlarına varılmıştı; bakır üfleme çalgıların parlattığı kalabalık Wagner akorlarının, içerdikleri kromatik öğelere ayrışmaları kaçınılmaz görünüyordu. Wagner'in açtığı yeni damardan Toton ruhunun kutsanması kadar, onun, bir süre sonra, en yoz ve saldırgan halini oluşturacak ideolojik zemin de türeyecekti; yine Wagner armonisinin uzantısı olan özgürleşme müzik eğilimlerinin ardından cadı avı başlatacak olan da aynı ideolojik zemindi. Romantik dönem sonrasında çiçeklenen yeni müzik duyarlılığı artık yeni bir manevra sahasına gereksinim duymaktaydı. Kimi besteciler bu sahayı görece sezgisel eğilimlerle belirlerlerken, kimileri yalnızca müziğin kendisini değil onun hakkında da yazdılar. İtalyan olmasına karşın, Almanca opera besteleyen Feruccio Busoni bunların başında gelmekteydi.

İtalyan bir baba, Alman bir anneden doğan Feruccio Benvenuto Busoni, besteci olarak ününü, daha çok entelektüel üstünlüğü ve müzik malzemesini işlemedeki ustalığına borçludur¹. Çağının en büyük piano virtüozları arasında anılan Busoni'nin besteciliği, eleştirmen ya da tarihçilerce pek de coşkuyla anılmaz. Aynı dönemde, kariyerini kompozisyona hasretmiş başka birçok besteci bulunmasından da kaynaklanan bir gizli burun bükmedir bu. Gerçekten de, beste verimi kısıtlı bir dönüştürücüdür Busoni; ancak bu, mevcut yapıtlarının küçümsenmelerini haklı çıkaracak bir neden değildir. Zira Busoni'nin müziğinden yansıyan genel tını, yirminci yüzyıl kompozisyonunun karmaşık yapısını hayli erken duyurmaya başlayan bir özellik taşır. Aynı zamanda romantik geleneğin önkabullerinden de çok fazla uzaklaşmamıştı; Busoni, mutasyonun ilk bestecilerinden biriydi. Ezgi akışı, genellikle yerel cümleler içinde, bildik klasik kalıpları yineler, ancak bu modüller arasında alışılmışın dışındaki sıklıkta modülasyonlar, ton değiştirmeler gözlemlenir. Aynı özelliği ritm kalıplarına da yaymak mümkündür. Aslında ezginin kuruluşunu da tamamen klasik ölçülerle değerlendirmek mümkün değildir; kısmen sık yinelenen modülasyonlar nedeniyle, ama kendi kurgulanış mantığından da kaynaklanan sapmalar, Busoni'de neredeyse genel bir özellik olmuştur. Ezgi, hiç beklenmedik bir şekilde, klasik kulağın beklentilerine yanıt verecek derecelerden farklı basamaklarda da gezinebilir. Tonikten başlayan bir çıkıcı dizinin, beşinci, altıncı, sekizinci derecelere doğru 'mâkul' bir gezinti yapması yerine, ikinci dereceye geri dönüp kapanması, üstelik eksik ikiliye sığınıp toniğe de dominantaya da meydan okuması pek geleneksel bir yürüyüş sayılamazdı. Romantizme karşı gelişen yeni üslûbun özelliklerine (dissonant armoni ve kontrpuan, ezginin bozunması, düzensiz ritimler, yeni bir çalgı ve ses kullanımı, kaba, nörotik, mekanik temalara yaslanan metinler, yeni biçimler²) geçişi sağlayan bestecilerden birisi olarak, Busoni'nin müziğinde sürekli bir ılımlı kromatizm sezilir; bunun, geleneksel kulakların palamarlarını fark ettirmeden çözerek, onların sıkı sıkıya bağlı oldukları limandan açılmalarını sağlayan bir strateji olduğunu söyleyebiliriz; çünkü Busoni, müziğini

¹Percy M. YOUNG (1954). A Critical Dictionary of Composers and Their Music, Dennis Dobson Ltd., Londra, s.68

²David D. BOYDEN (1956). An Introduction to Music, Alfred A. Knopf, New York, ss.387-388

Bir tonu üçe bölmenin,
dörde bölünerek elde
edilecek nüanslardan
daha fazla fark
edilebilir olduğunu
düşünmekteydi⁴. Bu
yenilikçi düşüncelerini
beslediği düşünsel
kaynak, teknik
açıklamalar olduğu
kadar iyi ve kötü
üzerine en kışkırtıcı
satırları yazan çağdaş
bir filozoftan,
Nietzsche'den yaptığı
alıntılardı.
Yaklaşmakta olan
yüzyılın en uslanmaz
çocuklarından birisi
olan John Cage'in
'hazırlanmış piano'
düşüncesi henüz
uzaktı, ama kökeni
Busoni'nin
önerilerindeydi.

³Feruccio BUSONI (1967). "From
'Sketch of a New Esthetic of Music'" in
Elliott SCHWARTZ & Barney CHILDS.
Contemporary Composers on
Contemporary Music, Holt, Rinehart
and Winston, New York, Chicago, San
Francisco, s.9

⁴Adolfo SLAZAR (1946). Music in Our
Time, W. W. Norton & Company Inc.,
New York, s.272

⁵Feruccio BUSONI (1967). A. g. e., s.15

kurgularken sezgilerinden çok düşünsel donanımından hareket etmekteydi. Nitekim "Yeni Bir Müzik Estetiğinden Parça" adlı kitabında, müzikal eyleminin hiç de temelsiz olmadığını çok açık olarak saptayabiliriz. Gerek üslûbunda gerek düşünsel içeriğinde, müziğin evrendeki yerini tartışan derinlikte bir yetkinlik gözlemlenir. "Alman Tiranı" diye tanımladığı Wagner'de şahikasına varan 'program müziği'nin kıyasıya bir eleştirisini yapan Busoni, böyle bir temsil anlayışının duyguların, karakterlerin, insanî hallerin gidiş-gelişlerini yansıttığını, ama aslında aktarılan şeyin o kavramın, ruhsal etkilenimlerinin devriminin nedenini değil, dışsal oluşumların içsel yansımaları gibi derinliksiz bir görüntüsü olduğunu kaydeder. Fırtına'yı örnek vererek, aşağı yukarı her bestecinin, bu doğa olayını bilinen tonlar içinde (tonal armoniyi de uygun) resmettiğini belirtir. Oysa Busoni'ye göre müzik, fırtına gibi işitilebileni ve görülebileni değil, görülmeyeni, işitilmeyeni, tanıtılan kişiliğin ruhsal süreçlerini anlaşılır kılmalıdır. Dolayısıyla müziğin yaratıcısı, mevcut yasaları takip eden değildir; yasaları takip ettiği zaman yaratıcı olmaya son vermiş demektir³.

Busoni'nin eleştirisi salt eleştiri olmakla kalmaz; yeni arayışlara açılacak önermelerde bulunur. Ancak bundan önce, tamperemanın, on iki sese hapsolmek anlamına geldiğini, böylece Batı müziğinin son derece stereotipleşmiş bir ifade alanına sıkıştığını belirtir. Majör-minör, konsonant-disonant ayrılığı, hep evreni iyi ile kötü arasında paylaşımına saplantısından kaynaklanır; oysa doğada böyle kesin ayrımlar yoktur; doğadaki uyum tonal armoninin ayrıştırılmalarından çok daha bütünleşik, dinamik ve şaşırtıcıdır. Bunun için, Busoni, önerdiği alternatif dizilerde anarmonikleri birlikte kullanır; bunu da, tampere sistemin aynılaştırdığı bu iki sesin aslında dikkatle ve ardışık sesler olarak bir dizi içinde birlikte dinleme olanağımız olduğu zaman, hiç de aynı duyguyu yaratmadıkları savıyla pekiştirir. Böylece Busoni'ye göre, bir do diyez, do, do diyez ve re bemol olarak bölünüp diziye dahil olabilmelidir. Yarı-tonları devreye sokarak hem yeni bir ses evreni yaratmayı hem yeni bir yazı tekniği geliştirmeyi öneriyordu. Bir tonu üçe bölmenin, dörde bölünerek elde edilecek nüanslardan daha fazla fark edilebilir olduğunu düşünmekteydi⁴. Bu yenilikçi düşüncelerini beslediği düşünsel kaynak, teknik açıklamalar olduğu kadar iyi ve kötü üzerine en kışkırtıcı satırları yazan çağdaş bir filozoftan, Nietzsche'den yaptığı alıntılardı. Yaklaşmakta olan yüzyılın en uslanmaz çocuklarından birisi olan John Cage'in 'hazırlanmış piano' düşüncesi henüz uzaktı, ama kökeni Busoni'nin önerilerindeydi.

Busoni, düşünsel anlamda müzikal yaratı alanında olduğundan çok daha fazla ileri görüşlü ve devrimci bir bestecidir. Yarım tonların kullanıma sokularak, olanaklarının sonuna dayanmış ses sisteminin özgürce genişlemesini savunuyordu. Düşüncesi, bir çok sanatçı, düşünür, bilim adamına olduğu gibi, çağının mevcut teknolojik olanaklarından önde gidiyordu. Yeni kıpırdanışlar olduğunda ise, bunların, gelecek için düşlediği özgürleşme stratejisi yolunda olanaklar yaratabileceklerini bildiğinden, yenilikler ve icatları yakından takip ediyordu; Dr. Thaddeus Cahill'in 'Dynamophon'unu, bu nedenle heyecanla anıyordu. Elektronik müziğe ilham veren öncülerden olan Cahill, titreşimleri sabit tutabilen ve istenilen tondaki sesi üretebilen bir aygıt geliştirmişti⁵. Busoni bu tür donanımın yepyeni bir müzik düşüncesine yol açabileceğini sezmiş, ancak bu yeni duyarlılığın çağını yaşayacak kadar uzun ömürlü olamamıştı; 1924'te, yaşıtı ve Fransa'daki eşdeğeri Satie'den bir yıl önce öldüğünde, yirminci yüzyılın aykırı ses okyanusunu dalgalandıracak olanlar ya yeni doğuyorlar ya çocukluk devresini yaşıyorlardı; o, yeni bir dönemi başlatanlar arasına değil eskimiş bir diğeri sona erdirenler arasına yazılıyordu.

Busoni'nin çalgı müziğine yaptığı katkılar dışında, genel verimiyle oranlandığında önemli yer tutan yapıtları operalarıdır (Die Bautwahl, 1912; Arlecchino, 1918; Turandot, 1921). Bunlara bitiremediği Dr. Faust'u da ekleyebiliriz. Yeryüzünün tanık olduğu en büyük ve vahşi insan kırılmalarından biri sona ererken kaleme alınan Arlecchino başlıklı eserine tam olarak opera da demez Busoni; ona göre, bu "Tek perdelik bir teatral Capriccio"dur ("Ein theatralisches

Burjuva estetiğinin mutlak egemenliğinin kırılmasında Arlecchino'nun kurnazlıkları işe yaramıştı; ama yaklaşmakta olan yüzyılın çokuluslu kapitalizminin tuzaklarına direnecek gücü yoktu. Zira yaşanan yaygın şiddet, hicvedilemeyecek kadar yoğun ama bir o kadar görünmez olmaktaydı. Bugünün her yeri kuşatan sanallıklar kurgusu içinde, Arlecchino, olsa olsa bir reklâm yıldızı, borsa spekülâtörü ya da televizyon yorumcusu olabilirdi.

Capriccio in einem Aufzug"). Bu yapıt, Commedia dell'arte'nin, kaba saba şakalar yapan, ahlâksız kaypaklıklara sahip⁶ başkahramanı hinoğluhin Arlecchino'nun, karısına kur yaptığı yaşlı terzi Matteo'ya oynadığı bir oyun üzerine gelişen tipik bir fars öyküsünü anlatır. Özellikle Almanya'da dışavurumculuğun, absürdün, savaş sonrasının anlamsızlık hali içinde hızla yaygınlık kazandığı bir dönemde böyle bir abartılar ve karikatürler geçidi hiç de boş bir eğlencelik anlamını taşııyordu. Oyun boyunca yaklaşmakta olan barbarların tehlikesinden dem vurarak Matteo'yu korkutup kaçıran, asker alma dairesinden gelen bir subay kılığında onu "göreve" yollayan Arlecchino, amacına ulaşmak için her türlü kurnazlığı yapabilecek kıvraklığıyla, aslında yaşanan çağın pragmatist-liberal bireyini hicvetmekteydi. Hiçbir zaman var olmayan "barbar istilası" tehlikesi, savaşın ekonomi politiğine olduğu kadar sürekli beklenen, bir türlü gelmeyen (bütün gizemi ve iktidarı, gelmemesinde olan) Godot'nun bir öncülü sayılabilir. Yapıt, içerdiği karikatüral tip ve durumlara uygun olarak, Batı müziğinin de çoğu yerde karikatürünü çizer; ilk tabloda, Matteo'nun evinin önünde Mozart'ın Don Giovanni'sinden küçük bir alıntı, Matteo askerlik şubesine doğru yol alırken Donizetti'nin bir marşı, grotesk sahnelerde Wagner akorlarını andıran bol bakır üfleme emperyal vurgular, Colombina'nın aşığı Leonardo'nun kötü bir tenor olarak söylediği Napoliten aryanın bayağılığı (çökmekte olan opera sanatına ya da en azından çağı kapanmış bir opera üslubuna bir gönderme). bir çok yerde işitilen Verdi etkileri, hep bu büyük karikatürün ayrıntılarını oluşturmaktadırlar. Bir görkem gösterisi olarak opera sanatı sona ermekteydi; burjuvazinin en süslü aynası kırılıyordu. Opera, daha sonraki yıllarda bütün sınıfsal özelliklerinden uzaklaşacak, kimi zaman muhalif ifadelerin dolaşımına girmesine bile yarayabilecek bir kimliğe bürünecekti. Bu aynı zamanda, operada en üst düzeyine ulaşan burjuva sanatının, boş kahkahalar üretmeye yönelik stratejisinin bundan böyle pek işe yaramayacağını işaret etmekteydi. On dokuzuncu yüzyılın vahşi kapitalizmi, yerini daha görünmez bir kapitalizme terk etmekteydi. Operanın yıkılan dünyası, sınıf farklılıklarının belirginleştirilmesine yönelik bir tasavvurdu; oysa yeni yüzyıla gelen, kitleselleşmiş, buna uygun olarak sanatsal dozu iyice seyreltilmiş bir kültürel üretim evreniydi.

Burjuva estetiğinin mutlak egemenliğinin kırılmasında Arlecchino'nun kurnazlıkları işe yaramıştı; ama yaklaşmakta olan yüzyılın çokuluslu kapitalizminin tuzaklarına direnecek gücü yoktu. Zira yaşanan yaygın şiddet, hicvedilemeyecek kadar yoğun ama bir o kadar görünmez olmaktaydı. Bugünün her yeri kuşatan sanallıklar kurgusu içinde, Arlecchino, olsa olsa bir reklâm yıldızı, borsa spekülâtörü ya da televizyon yorumcusu olabilirdi.

Barbar istilası tehlikesiyle terorize olmuş küçük adamın, sahnedeki benzerine seyirci koltuğundan attığı kahkahayı yüzünde donduran Arlecchino, yine aynı küçük adamın, çok değil, on beş yıl sonra terörün istilasında barbar rolü oynayacağını bilmesede, maskesinin altından sahici bir kahkaha patlatıyordu.

.1.

⁶Joseph Spencer KENNARD (1964). The Italian Theater, II, Benjamin Bloom Inc., New York, s.65

İsa ,bisikletini duvara dayayarak yavaşça kapıyı araladı ,tahta kapı akşamın sessizliğinde gıcırdadı .Yüzünü buruşturarak ayak uçlarında ilerledi ,avlunun taş serinliğinde kadife çiçeklerinin kokusunu içine çekti .Pencereye gerili çarşaftan bozma kalın ketenden dışarıya ışık sızıyordu .Camlar aralanmıştı .Dantelli tül perdeler ,esintiyle hafifçe savruluyor ,camdan dışarı kollarını uzatan hayaletlere benziyorlardı .Pencereye yaklaştı ,içeriye gözetledi.Küçük salonda masa kurulmuştu .Beyaz örtü üzerinde üç kişilik tabak ,çatal duruyordu .Uzun raki bardakları konulmuştu .Masanın ortasındaki kalın cam vazoda pembeli kırmızılı yapma güller vardı .Mutfaktan hazırlık sesleri geliyordu ,kızarmış balık kokusu avluyu doldurmuştu .İsa midesinin kazındığını hissetti .Yavaşça pencereden içeriye süzüldü ,masaya yanaştı .Böldüğü ekmeğin arasını açarak çoban salata doldurdu içine .İştahla ısırdı .Ağzına bir parça beyaz peynir attı .Dilimlenmiş kavuna doğru uzanırken aniden yükselen sesle irkildi :

- Sana bu gece gelme demedim mi ben ?

- Acıktım .

- Para verdim ya dışarda ye diye .Dokunma sofraya .Allah cezanı versin !

- Ağlamışsın .Boyan akmış .

- Sana ne ,hesap mı vereceğim ? Çek git hadi .

- Ben ...Sana kaset aldım .Seversin diye ...Güz Güllerini .

- Bırak oraya .Severim ya .Deli çocuk sen de .

- Niko'ya gideyim mi?

- Beni rahat bırak da nereye gidersen git .Yalnız o Rum piçi iyice bulandırdı seni .Olmayan aklını da aldı götürdü .Hadi gelecekler diyorum sana .

- Bana ne ? gelsinler .Öldürücem itleri bigün .Rüyamda babamı gördüm ,benimle konuşmadı .

- Hangi babanı salak ? Tanıyor musun ki ?

- Yüzünü seçemedim de ...Karanlıktı .Babamdı o eminim .

- Uzattın yine .Hadi hadi çık git .

- Pişirdiğin balıklardan verirsene dünyanın öbür ucuna giderim Güz Gülü .

- Allah seni bildiği gibi yapsın e mi ? Al al da sıvış bakalım .

İsa balık ekmeğini ısıarak pencereden avluya atladı .Tam kapıyı açmıştı ki ,iki adamla karşılaştı .Birini tanıyordu zaten ,Bekir .Evlerinin vazgeçilmez konuğu ...Öbür adamın kim olduğunu bilmiyordu .Uzun boylu ,bıyıklı ve esmer .Çekingene bir duruşu vardı .Bekir kolunun altındaki şişeyi sıkı sıkı tutuyordu ,İsa'nın ensesine bir şaplak attı gülerken .

- Vay aslanım dedi .Görmeyeli semirmişsin .Bize de balık var mı ?

- Var dedi İsa gönülsüzce .

Kaçamak bakışlarla diğer adamı süzdü .Adam gözlerini başka tarafa çevirdi .Elindeki tespihi sallıyordu .İsa sırtını dönüp hızla kapıdan çıktı ,Bisikletine atladı ,deli gibi çevirdi pedalları .

Midesinde bir bulantı hissediyordu .Ağzında çevirdiği lokmayı tükürdü.Niko'nun evine geldiğinde ıslık çaldı .Biraz sonra Niko aşağıdaydı ...

* * *

Birlikte fenerin oraya gittiler .Kayalara çıkıp oturdular .Rüzgar kıyadaki aile gazinolarının ve çay bahçelerinin sesini taşıyordu .Bütün aileler çekirdek çitliyordu .Kasaba ,yüzlerce çeneden çıkan çit çit sesinden ibaretti sanki :

- Yarın sabah babamla balığa çıkıyorum dedi Niko .Gelsene .

- Yok .Sevmiyorum .Sen git .

- Keyfin bilir .Kiskanma da sonra .

- Aman kalsın... Hangi okula gideceğini düşündün mü ?

- Gazetecilik istiyorum .Babama kalsa göndermez ya .Annenin misafirleri mi var gene ?

- Hıı...Bi sigara versene .

Cebindeki ezilmiş Samsun paketinden iki sigara çıkardı Niko .Parmaklarının yamru yumruluğu ayışığında kalın ağaç köklerini andırıyordu .Elleri yaşlıydı Niko'nun ,titriyordu .

- Çok altını var mı annenin ?

- Bilmem . Var biraz .Yeterince biriktirince gidicez buradan .

- Nereye ?

- Bizi tanımayacakları kalabalık bir yere .

İsa içinde tuhaf bir sıkıntı duyuyordu .Her zaman birlikte olmaya can attığı arkadaşından kurtulmak ,kaçıp gitmek istiyordu .Elleri traşlı başının üzerinde gidip geliyordu sürekli .Annesini düşünüyordu .Gördüğü en güzel kadını o .Bembeyaz tenini ,etin dolgun gerginliğini ,koyu yeşil gözlerini düşündü .Yalnız gülerken sevmiyordu onu .Ağzını her açışında ,ön dişlerinin kusursuz dizilişinin ardında karanlık birer çukur olan çürük azıları sırtıyordu .O adamları yanında gülerdi hep .Gülüştü sahte ve eğretiydi .İsa ,seyrettiği bir korku filmindeki gibi ,her seferinde annesinin ağzından soğuk bir buhar yada yeşil bir safra olarak şeytanın çıkacağını sanırdı .Ama hayır ,hiçbirşey çıkmazdı , annesi şeytanını soluduğu gibi geri yutar ve altın bileziklerini sayardı .Sarı ışıltılı kolları başını döndürür ,şehvetle tekrar bakardı .İsa altından tiksiniyordu .Bazı geceler karabasanlarında annesi kestiremediği kadar uzak bir yerden kollarını şingirdatarak gülerdi .Kahkahası pis ve acımasızdı .'İsa ' diye bağırırdı .'Vakti değil ,Şimdi gelme .'Ne zaman alırsın beni ? 'diye fısıldardı İsa .Korkardı ürperirdi .Şingirtı ve kahkaha ...'Daha kollarım dolmadı ...'

İsa gözlerini daldırdığı karanlık denizden Niko'nun sorusuyla çıktı .

- Sana soruyorum diyordu Niko .Annen niye altını o kadar çok seviyor ?

- Anlatmıştı bi keresinde Sarhoştı .Gelin olduğunda çok altın takmışlar .Ama ilk kocası bir ay sonra kapının önüne koymuş .Kocasıyla ailesi altınlarını zorla kolundan çıkarmış ,dövmüşler .Direndiği için sıyrılmış ,kanamış kolları .Hiç unutamam demişti .Hepsini geri alacağıma yemin ettim .

- Nasıl dayanıyorsun buna ?

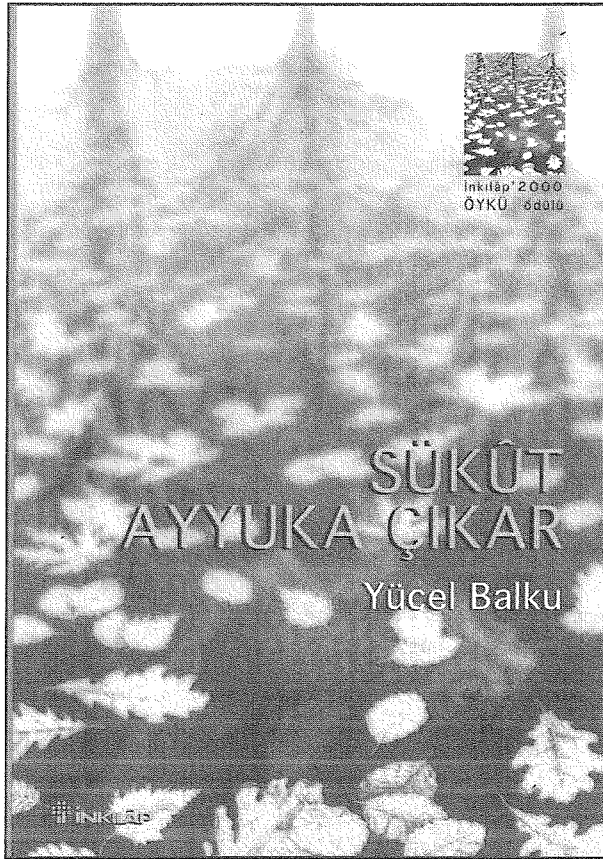
- Hiç ....

İsa ,daha küçük bir çocukken gece ansızın uyandığını hatırladı .Altını ıslatmıştı .Beline kadar

2000 Yılı İnkılâp Kitabevi Öykü Ödülü

Sükût Ayyuka Çıkar

Yücel Balku

Bilinen bir şehrin bilinmeyen haritasını çizmeye çalışan bir adam, yangınla çevrili bir şehzadenin akrep gibi kendini zehirleyişi, zamanın bile silmeyi başaramadığı bir manastırın hayaleti, bir çengelli iğne ile esir alınmış bir aşkın hikayesi, yerel bir efsanenin içinde kaybolan astsubay, bir gölün yuttuğu sadece minaresi görünen batık köyün kıyısında yaşanan gizemlerle dolu çocukluk hikayesi, münevver katiller cemiyeti, su kayası yontan ustaların kapışması...

Yücel Balku, *Sükût Ayyuka Çıkar*'da bir çizgi roman gibi maceralı, dokunaklı bir destan gibi içe işleyici, insanı aşk ve gizemlerle saran, sarsan öyküler anlatıyor.

İnkılâp

Ankara cad. No:95 Sirkeci 34410 İstanbul

Tel: (0212) 514 06 10-11 Faks: (0212) 514 06 12

Web Sayfası: <http://www.inkilap.com> e-posta: posta@inkilap.com

Yaşarken çok arzu ederdim öldüğüm günün gecesini görebilmeyi. Oldu işte; bedenim salondaki büyük divanın üstünde yatıyor: Çenemi bağlamışlar, göğsümün üstünde kocaman bir bıçak var. Ama bıçak bile engelleyemeyecek bedenimin şişmesini. Yılan sokmasından ölenlerin bedeni önce mosmor kesilir, sonra alabildiğine şişer çünkü. Evet, yılan soktu beni. Onu suçlamıyorum, doğasına uygun davrandı. Ben onun eşini öldürmüştüm, üç gün sonra o da beni öldürdü. Bir tür kan davası. Ölmüş olmama rağmen batıl inançlarımdan sıyrılamamış olmam ne tuhaf! Öldürülen yılanın eşinin eninde sonunda onun intikamını alacağı yolundaki batıl inanca dayanarak söylüyorum beni hangi yılanın soktuğunu. Yoksa öldürdüğümü sandığım ve pişirip yediğim yılan da yapmış olabilir bunu. Bir yılanın, paramparça edilmiş olsa bile , üzerine kırk kere güneş doğmadan sahiden ölmediği söylenir.

Yaşarken çok arzu ederdim öldüğüm günün gecesini görebilmeyi. Oldu işte; bedenim salondaki büyük divanın üstünde yatıyor: Çenemi bağlamışlar, göğsümün üstünde kocaman bir bıçak var. Ama bıçak bile engelleyemeyecek bedenimin şişmesini. Yılan sokmasından ölenlerin bedeni önce mosmor kesilir, sonra alabildiğine şişer çünkü. Evet, yılan soktu beni. Onu suçlamıyorum, doğasına uygun davrandı. Ben onun eşini öldürmüştüm, üç gün sonra o da beni öldürdü. Bir tür kan davası. Ölmüş olmama rağmen batıl inançlarımdan sıyrılamamış olmam ne tuhaf! Öldürülen yılanın eşinin eninde sonunda onun intikamını alacağı yolundaki batıl inanca dayanarak söylüyorum beni hangi yılanın soktuğunu. Yoksa öldürdüğümü sandığım ve pişirip yediğim yılan da yapmış olabilir bunu. Bir yılanın, paramparça edilmiş olsa bile , üzerine kırk kere güneş doğmadan sahiden ölmediği söylenir.

Dışarıda hafif bir rüzgar esiyor ve salkımsöğüdün evin saçağına sürünen yapraklarının hışırtısı karımın çıkırıklarına karışıyor. İki çocuğum annelerinin ağlamasına bakarak yeşil gözlerini büyüte büyüte susuyor. Karımın iç çekerek ağlaması da olmasa kendimi pişirik oynamaya kahveye gitmiş gibi hissedeceğim. Ben kahveye gitmişim, karımla çocuklarım sabir ve sükunla evin babasının dönmesini bekliyorlar. Hiç ölmüş gibi değilim. Merak ediyorum: Hayaletlerin gözyaşları var mıdır?

Burada yaşıyordum işte; kayısı ve şeftali ağaçlarıyla dolu geniş bir bahçenin ortasında, devasa bir salkımsöğüdün gölgesine sığınmış iki katlı ahşap evde. Kendi ellerimle yaptım bu evi, onunla birlikte yaşadım. Karım bu eve gelin geldi, çocuklarım bu evde doğdu. Her tahtasına ellerimle dokunduğum; gıcırtilarını , tavan arasındaki tozun kokusunu bile tanıdığım evimi şimdi o melun yılanın peşi sıra , onun sırtına binerek dolaşıyorum: Tavan arasına giriyoruz; tozlara bulana bulana sürünüyoruz, bir fındık faresinin peşine düşüp ödünü patlatıyoruz. Kirişlere sarılıp karanlığı kokluyoruz. Oradan kilere süzülüp tavana asılı armut hevenlerinin kokusundan sarhoş olarak çuvaların, denkerin arasında dolaşıyoruz. Gece boyunca karanlıkta kalan her köşeyi tavaf ediyoruz. Ama dönüp dolaşıp gittiğimiz yer, yılan derisinden cüzdanimın , kabzası yılan derisiyle kaplı av bıçağımın , yine yılan derisi kaplı tütün tabakamın ve karımın bulunduğu yatak odası. Karım ağlamaktan yorgun düşmüş, uyuyor. Belki düşünde beni görüyor. Öldürdüğüm yılanın derisiyle kapladığım üç beş parça eşya yatağın yanındaki sehpanın üstünde karanlığa rağmen ışılıyor. Durup onlara bakıyoruz. Anlamıyorum; katil mi cinayet yerine dönüyor, yoksa maktulün akrabası mezarlığa yas tutmaya mı geliyor? O da ağlıyor mudur acaba? Ağlıyorsa o da karım gibi yorgun düşüp uyusa ya, yok, gün doğana kadar evin içinde dönüp duruyoruz.

2.

Sorsanız, yılan derisine olan tuhaf merakım yüzünden evin yılanını öldürdüğümü, onun eşinin de beni öldürdüğünü söyleyecektir, karım. Başsağılığına gelen her komşuya öyle söyledi çünkü. Olup bitenleri böyle özetleyebilir miyiz, bilmiyorum. Bu evi yıllar önce kendi ellerimle inşa ettim. Evi yaptıktan birkaç ay sonra çatı katında bir gün önce yağın yağmurun hangi işbirlikçi delikten içeri damladığını araştırırken bir köşede sekiz adet küçücük yumurtanın zamkla yapıştırılmış gibi bitişik halde ve halka biçiminde durduklarını görmüş, bunların yılan yumurtası olduklarını anlamış, ama kırk yıldan sonra bir ev sahibi olmanın sevinci ile evimizde geçici olarak konaklamış bu misafirlere zarar vermekten kaçınmışım. Nasılsa, o yumurtalar çatlayıp minik yavrular dünyaya merhaba deyince anneleri onları toplayıp yeşil çayırflara, ağaç kovuklarına, ne bileyim, kerpiç duvarların çatlaklarına götürürdü. Umduğumun olmadığını, baharda çatıdan gelen tuhaf hışırtılardan ve bir gün kahveden döndüğümde canım karımı salonun ortasında baygın halde bulunca anladım: Duvarda kör bir kuyu gibi duran baca deliğinden kocaman bir yılanın başını çıkararak evin içini izlediğini görmüştü. Mecburen, evde yaşayan ikinci aileden bahsettim. Korkacağını, o yılan ailesini

O günden sonra
karım durmaksızın
evin bereketinin
nasıl arttığını
anlatıp durdu:
Ocağa koyduğu süt
tencerede
kendiliğinden
çoğalıyormuş;
ambardaki buğday
ve mısırlar
kendiliklerinden
artmasalar bile
farelerin birdenbire
ortadan
kaybolmaları
dolayısıyla en
azından
azalmıyorlarmış...
Yılanlarla birlikte,
aynı çatının altında
iki aile olarak
yaşamaya böyle
başladık.

çatıdan atmamı isteyeceğini sanıyordum. Tersine, çok memnun oldu; yılanların yaşamayı seçtiği evin beti bereketi yerinde olmuş, onlara zarar verirse başımıza olmadık bela açılmış, sadece çatıdan evin içine inmelerini engellemek için baca deliklerini filan tıkamamız yeterliymiş. Çaresiz dediğini yaptım.

O günden sonra karım durmaksızın evin bereketinin nasıl arttığını anlatıp durdu: Ocağa koyduğu süt tencerede kendiliğinden çoğalıyormuş; ambardaki buğday ve mısırlar kendiliklerinden artmasalar bile farelerin birdenbire ortadan kaybolmaları dolayısıyla en azından azalmıyorlarmış... Yılanlarla birlikte, aynı çatının altında iki aile olarak yaşamaya böyle başladık. Yılan ailesi çatı katımızda nüfusunu arttırmaya devam etti. Derken yıllar sonra bizim de iki çocuğumuz oldu.

Karım önceleri çatıya çıkan merdivenlerin en üst basamağına kadar çıkıp oraya bir kase süt ya da pirinç lapası bırakmakla yetiniyordu. Bunu ilk yaptığında ben, kurabiye de bıraksaydın bari diye, eğlendim onunla. Ama ertesi gün geri getirdiği kase bomboştü. Çatı katına inip çıkan kaselerin sayısı arttıkça karımın yılanlarla samimiyeti de iyice arttı. Artık gündelik ev temizliğine çatı katını da eklemişti; yıllardır el değmemiş çatıda çok zaman geçiriyordu. Yılanlar küsüp giderlermiş sonra! Oysa ben evin o lanetli kısmından ölesiye korkuyordum. Evi yakıp onlardan kurtulmayı ya da çekip gitmeyi düşünürken yakalıyordum kendimi sık sık. Geceleri onların tahtalara sürünmesinden çıkan o iğrenç sesi duymaktan, acaba şimdi ne yöne gidiyorlar, yoksa aşağı mı iniyorlar diye takip etmekten sabaha kadar uyuyamıyordum.

Çekip gidemedim ama çaresizlik bana evden bir süreliğine de olsa uzaklaşmanın yolunu öğretti. Ava merak salmıştım, karıma ve komşulara göre. Tüfeğimi alarak sabah karanlığında evden çıkıyor, akşama mecburen dönüyordum. Dönerken, zavallı bir tavşan ya da bir kınalı keklik şahitlik ediyordu ava merak saldığım. Aslında yaptığım öğlene kadar bir ağacın altında uyumak, sonra da akşama ava çıktığımı kanıtlayacak zavallı bir hayvan aramaktan ibaretti. Merak saldığim av değil, o mahluklardan uzakta rahatça uyumaktı.

Karım rahatımı kaçırmakta gecikmedi: Madem akşama kadar dağ tepe dolanıp duruyordum, deri değiştirmiş yılanların çalı diplerinde, ağaç kovuklarında terk ettikleri derileri toplayıp getirebilirdim değil mi, süt tenceresinin altında yakmak için? Çatıdaki yılanlar derilerini çok nadir olarak çatıda bırakıyorlardı. Elbette, getirirdim. O zaman hatırladım çatıdaki mahluklardan kıvrılıp yattığım ağaç altlarında, kurumuş dere yataklarında da bolca olabileceğini ve bütün rahatım kaçtı. Karıma istediği eski derilerden bolca taşıdım ama o günden sonra eve her döndüğümde elimde yakalayıp öldürdükten sonra soyduğum bir kaç yılanın taze derisi de vardı. Karımın pek hoşuna gitmedi bu durum ama itiraz da edemedi. İlk öldürdüğüm iki yılanın derisiyle kendi tütün tabakamı, çakmağımı vs. kapladım, etlerini pişirip keyifle yedim. Daha sonra tütün tabakamın kapkara bir yılan derisiyle kaplı olduğunu görüp çok beğenen kahve arkadaşlarımın da isteğiyle parasıyla başkalarının tabakalarını, çakmaklarını kaplamaya başladım. Avcılığım, giderek yılan avcılığına dönüştü. Karası, kızılı, benekli, torak renkli ve tüylü olanı, inanmazsınız ama boynuzlusu, bir kaç lira karşılığında köylünün eşyalarını, cebini süslemeye başladı. Bu konudaki ustalığımı yayıldıkça benim aklıma gelmeyen eşyalar da dahil oldu işe: Posbiyik Halil, meşin kemerini almalı; askeriyeden çaldığı kasaturası ile meşhur Kasatura Hilmi, kasaturasının kabzasını kanı hatırlatsın diye kan kırmızı bir yılanın derisiyle kaplamamı istedi. Ben de yaptım. Nasılsa öldürüyordum, derilerini neden kullanmayacaktım ki? Beni bu işleri yaparken her gördüğünde karım, göreceksin, diyordu, evdeki yılanlar zavallı hemcinslerinin intikamını alacaklar.

Öldüğüm günün gecesini hiç görmemiş olmak için neler vermezdim! Oysa şimdi her hangi bir durumda bedel olsun diye verebileceğim bir canım bile yok. Daha bir kaç gün önce çocuklarım için feda edebileceğimden emin olduğum canım... Ah biz insanlar yaşarken ne çok yalan söyleriz! Çocuklarım için canımı feda edebilseydim sabahtan akşama kadar dağda bayırda dolaşmaz, yılanlara duyduğum korkuyu yener ek evde, onların yanında oturdum. Belki o zaman yılanlardan benden daha çok korkmazlar, arkalarında onları koruyup kollayacak bir babaları olduğunu; babalarının isterse çatıya çıkıp o yılanların hepsini bir çırpıda bertaraf edebileceğini bilerek korkusuz bir hayat sürerlerdi. Ama yapamadım, yılanlardan çok korkuyordum; ben korkup

İnsanın öldükten sonra bir kaç cümle söylemeye hakkı olmalı. Konuşabilseydim onlara evdeki o kırmızı yılanı artık gerçek bir baba olmaya karar verdiğim için, onları korumak istediğim için öldürdüğümü söyleyebilirdim. Oysa şimdi babalarının derisinden kemer yapmak ve afiyetle yemek için yılanı öldürdüğünü sanıyorlar. Hala merak içindeyim: Hayaletlerin gözyaşları var mıdır?

evdeki yerimi boş tuttukça onlar yılanlardan biraz daha korkuyorlardı.

Aslında, çocuklarımın yılanlardan bunca korkmalarının en önemli nedeni anneleriydi; kırlarda yılan peşindeyken bile görebildiğim gerçeği şimdi yılanın sırtında görünmezliğin göze görünmez zırhına bürünmüşken apaçık görüyorum: Çocuklar herhangi bir hata yapsa, oğlan kızın saçlarını çekse, dere kıyısından çamurlu paçalarla dönseler, derslerini boşlasalar, her ne kusur işleseler aynı tehditle yüz yüze kalıyorlar: "Yılanlara söylerim!" . Bu ürpertici tehdit karşısında pusuyor çocuklarım, bir kenara büzülüp kendi dizlerine sarılıyorlar. Belki yılanlara değil babalarına şikayet edildikleri ama babanın merhametinin ve sevgisinin sadece yalancı bir kızgınlık gösterisine dönüştüğü o eski günleri düşünerek, belki yaşıyor olsaydı bile yılanlardan onlardan daha çok korkan bir babaları olduğunu hatırlayarak kendi içlerine doğru açılıyorlar. Zavallı çocuklarım benim! Şefkati bir baba yerine, her an ölümcül olabilecek bir düzine baba ile korkutuluyorlar şimdi.

Bir gün avdan döndüğümde çocuklarımı salonda yine pusmuş, dizlerine sarılmış olarak buldum. Karım sırtı bana dönük, içeri girdiğimi fark etmeden devam etti çocukları azarlamaya: "Görüyor musunuz şu yılanı, söylerim gece ziyaretinize gelir, anladınız mı?" Gördüm o yılanı; salondaki sedirin orta yerinde çöreklenmiş duruyordu. Daha fazla dayanamadım, tüfeğimi doğrultup ateş ettim.

İnsanın öldükten sonra bir kaç cümle söylemeye hakkı olmalı. Konuşabilseydim onlara evdeki o kırmızı yılanı artık gerçek bir baba olmaya karar verdiğim için, onları korumak istediğim için öldürdüğümü söyleyebilirdim. Oysa şimdi babalarının derisinden kemer yapmak ve afiyetle yemek için yılanı öldürdüğünü sanıyorlar. Hala merak içindeyim: Hayaletlerin gözyaşları var mıdır?

III.

Sabaha kadar yatak odasındaki sehpanın üstünde duran yılan derisi kaplı eşyalarım ile salonda yatan cansız bedenim arasında mekik dokuduk. Yılanın sırtındaydım. Durmak dinlenmek bilmiyordu. Ama anlıyordum onu: Ne de olsa aile reislerinin nâşının bir kısmı sehpanın üstünde, bir kısmı salondaki ölü adamın karnındaydı.

Sabah, gün daha yeni doğmuşken, bir sürü insan doluştu eve. Dualar okundu, ağıtlar yakıldı; karım, gelenlerle birlikte daha da canlanıp saçlarını yolmaya, şiire benzer ağıtlarla beni eleştirmeye başladı: Ah, neden dinlememiştin onu da yakmıştım kendimi de onları da! Ah, o yılanı öldürmeseydin, hadi öldürmüştüm, yemeseydin, şimdi bu çocuklar böyle babasız kalmayacaktı! Vah, nasıl büyütecekti iki yetimi babasız, biraz boylandıca söz dinler miydi bu haylazlar? Dinlerlerdi ne yazık ki. Babanın hükmü yoksa yılanın hükmü geçerdi. "Yılanlara söylerim" diye diye büyütürdü onları.

Ben olup bitenleri izlerken yılanın bir an için yanımdan uzaklaştığını hissettim. Peşinden gittim merakla. Tavan arasında bir aile toplantısı yapılıyordu, bütün yılanlar toplanmış birbirlerine sürünerek tuhaf tslamalar çıkarıyorlardı; sinirli ve telaşlı görünüyorlardı. Ama onlara bakmakla vakit geçiremezdim, aşağı indim, bedenimi tabuta koymuş evden çıkarıyorlardı. Tam zamanında yetiştim, bedenimle bir oldum , eski zamanlardaki gibi. Bedenime kavuşur kavuşmaz midemdeki yılan etini hissettim keyifle. Yılan etinin tadını anımsadım. Keyifle gülümsedim, giderken onlardan birini götürmenin hazzıyla.

Tabutum omuzlardaydı. Öldürdüğüm yılanın derisiyle kapladığım eşyaların tabutun içinde olduğunu görünce şaşırmadım. Karımın yılanlara o acı olayı anımsatacak şeyleri de benimle birlikte uzaklaştırmak istemesi hiç şaşırtıcı değildi. Bedenimden ayrıлып tabutun dışına çıktım, mezarlığa giden yoldaki çayırığı son bir kez görebilmek için. Gördüm, çayırığın bir hayalete bile huzur verebilecek asude yeşilini; tabutun peşinden gelen kalabalığı. Sonra göğe baktım, saçma sapan sona eren ömrüme, öksüz çocuklarıma hayıflandım. Sonra yine çayırılara baktım , gördüm. Kimsenin göremediğini; gördüm başıma geleceği; gördüm yavrularımın insan ya da değil, hiç bir babanın hükmü altında olmadan özgür büyüyeceklerini, karımın onları artık korkutamayacağını. Yolun iki yanındaki çayırılar yara yara ilerliyordu yılanlar. Zoraki misafirler gidiyordu. Aile reislerinin gömüldüğü yere yakın olmak ve düşmanlarını toprağın altında bile rahat bırakmamak için mezarlığa geliyorlardı. Hayalet halime bakmadan bir kahkaha savurdum. Beni korumaktan başka çareleri yoktu. Beni kurda kuşa, yılanı çiyana karşı korumak, kollamak zorundaydılar. Babalarının tabutuydum ben.

↑

Kalpdeki arter yardımıyla sağ kalp kapakcığından pompalanan kan, ciğerlerde ani ve sürekli bir hava akımına neden olur. Ciğerlere dolan hava bir kasılma ile dışarı verilir ve tekrar alınır. Bu yolla göğüsten boyuna kadar olan tüm kaslar ve yüz kasları hareket eder. Kahkaha adı verilen bu sürecin meydana getirdiği zincirleme etki, gürültülü ve alışılmışın dışında bir ses olarak kulağımıza ulaşır.

Böylesi bir dizi karmaşık etkileşim dizgesi ardından kulaklarımıza ulaşan yalnızca hoş bir ses ve görsel belleğimize yerleşen gülen bir yüzdür. Kahkahanın kolayca birinden diğerine bulaştığı yolundaki inaç, küçük bir bebeğe gülen bir yüzle baktığımızda aldığımız yanıtla bize kendini ispat eder. İnsanları birbirine yaklaştırma konusunda üstlendiği rol kadar, oluştuğu yer ve durumla ilintili olarak bunu tam aksi bir sonuca da neden olabilir. İzleyenleri güldürmek üzere sahnedeki yerini alan kişiye performansı boyunca gülmemiz kadar doğal ne olabilir? Çünkü, bu deneyimin salondaki herkesi mutlu eden bir yanı vardır. Bir amacına uygunluk hali sözkonusudur. Öte yanda, bir konuşmacının ardı ardınca dilinin sürçmesi ve bunu düzeltmek isterken her defasında yinelediği bir hata üzerine salondan gelen gülüşmelerin kişi üzerindeki utandırıcı etkisi de tartışma götürmez. Bu anlamda kahkaha insanın elinde tuttuğu iki yanı keskin bir kılıç gibidir. Yeri, zamanı ve ifade biçimi, bu suç ortaklığını deneyimleyen kişiler üzerindeki duygulanımın türünü belirler.

Tümüyle insana özgü olan dışında komik yoktur der Henri Bergson, Gülme adlı eserinde. Bizi güldüren her ne ise özde, insana dair bir iz taşır, başarılı ya da başarısız bir insana ait olma durumunu taklit eder. Sözelimi, bir şempanzenin genel olarak insanı taklit eder görünmesi ve bundaki başarısının yanısıra, insanın kötü bir kopyası olmasıdır, ona gülmemize yol açan. Kendi başına bir canlı ya da bir durum onu tanımlayacağımız sıfat ne olursa olsun gülme eylemini başlatmaz. Gülmemize yol açan nedenlerden biri, insan olmaya öykünmek ama tam olarak da başarılı olamama halidir. Bunun yanısıra, insana ait otomatikleşen edimlerde meydana gelen tesadüfi ya da dikkatsiz kaymalar da gülmeye yol açabilir. Yolda yürürken ayağı kayıp düşen birine hemen herkes ve hatta bazen kişinin kendisi bile güler. Burada gülünen kişiden çok durumdur. Düşünmeden yapılan yürüme ediminde dikkatsizlik sonucu meydana gelen kaymaya güleriz. Ancak, temel olarak benzeş olan iki olayda farklı nedenlerle de gülünebilir. Sözelimi, yolda yürürken önüne çıkan bir çukura düşen kişi ile gökyüzüne bakarken aynı çukura düşen bir başka kişiden şüphesiz ikincisi bize daha gülünesi gelecektir. Burada güldüğümüz durumdan çok kişidir, kişinin saflığı ve dikkatsizliğidir.

Kahkaha hakkında geliştirilen teoriler arasında John Morreall 'in yaptığı sınıflama dikkat çekicidir. Morreall'e göre kahkahanın birinci şekli Üstünlük Teorisidir. Kişinin etrafındakiler üzerinde etkileyici bir güç etkisi yaratmak istemesi halinin bir tezahürüdür. Kişi kahkayaya neden olan söz, hal , tavır ortaya koyarken kendisinin dinleyen ve bu duruma tanıklık eden kişiler üzerinde etki yaratmayı amaçlamaktadır. Tezat Teorisinde ise, kişi içinde bulunduğu toplumda, toplumun geneline uymayan ayırt edici bir özelliği nedeniyle farkedilir. Kahkaya neden olan bu ayırt edici farklılıktır ve ilk teorinin aksine planlanmamıştır, kendiliğinden ve tamamen tesadüfidir. Morreall'in kahkahayı sınıflarken kullandığı son tanım Rahatlama Teorisidir. Bu durumda kahkaha bir kurtarıcı olarak imdada yetişir. Ciddiyetin korunduğu bir ortamda gerek ifade etmenin, gerekse doğuracağı sonuçların sindiriminin zorluğu nedeniyle sözkonusu durum bir gülmece konusu olarak ortaya atılır.

Pek çok nedenle kolayca gülebildiğimizi hatırlayıp kahkahanın oluşabilmesinin öyle sanıldığı kadar kolay bir süreç olduğu düşünülmemelidir. Kahkaha, duygularımızın bastırıldığı kaçamak

Gülmek, yalnız kişi için değil, toplumlar için de bir yüzleşmenin ardından deneyimlenir. Aynen aynadaki görüntümüze bakıp, ne denli farklı, aykırı, sıradan, güzel, çirkin, tuhaf ya da komik olduğumuzun ayırıcısına vardığımız gibi, toplumlar da bu yolla kendi dinamiklerini farketme şansı yakalarlar. Bu nedenle kişi ve toplum kendisine eleştirel ancak yapıcı bir duyarlılıkla yaklaşır ve bu iki yanı keskin kılıcı hastalıklı bölgelerin sağlıklılarından ayırmak üzere kullanırsa, kahkahaların gerçek bir mutluluk olarak yüzlere yansiyebilmesi mümkündür.

anlarda ortaya çıkar. Kahkahanın oluşabilmesi için aldırılmazlığın olmasına gerek vardır. Eğer bir kişi ya da bir durum bizde sevgi, şefkat ya da acıma hisleri uyandırıyor, o kişi ya da duruma gülebilmemiz ancak bu hislerin geçici bir süre bastırılmasıyla mümkün olabilir. Yukarıda verilen düşme örneğinde, kişinin başına gelen bu durumda ona karşı duyduğumuz acıma hissi ona gülmemize engel olur. Gerçeklik hali ve bu halin duygulanımıyla tartılması sırasında gülme isteğimiz bizde rahatsızlık hissi dahi uyandırabilir. Bu ikili duygulanım hali genellikle hissedilmeyecek farklarla öylesine içiçe geçmiştir ki, kişi bulunduğu durumda aykırı düşmemek için çoğu kez mantığını devreye sokma zorunda kalır. Bazen de birinden diğerine anlık kısa geçişlerle duygular dışı vurulur.

Çeşitli dillerde kahkaha için kullanılan kelimelere bakıldığında, kahkahanın oluşma nedenlerine bağlı olarak, biri saf ve kendiliğinden diğeri ise kahkahanın yönlendiği kişi ya da durum ile ilgili bir alaycılık hissiyle ortaya çıkma halini ifade eden iki ayrı kelimeye rastlanır.

İbranicé'de kahkaha için iki ayrı sözcük kullanılır. Kontrolsüzce ve sesli gülme anlamına gelen sâkhaq, hoş olmanın bir durumu ifade eden yakışsız gülme anlamındaki lâag. Yunanca'da ise aynı kökten gelen 2 ayrı kelime kullanılır. Gélan, doğal ve kendiliğinden oluşan gülmeyi, katagélan ise gülünen kişi ya da duruma olumsuz ve incitici biçimde yaklaşmayı ifade eder anlamında kullanılır. Latince'de yalnız tek bir kelimeye rastlanır: Risus. Gerçi zaman içinde risus kökünden, gizli ve kaçamak gülme anlamına gelen subrisus türetilmiş de uzun yıllar kullanımında sorunlar yaşanmış ve tam olarak benimsenmemiştir.

Mutlu olduğumuz anlamına gelebilir mi attığımız her kahkaha? Elbette hayır. Çünkü duygusal anlamda hissettiğimiz rahatsızlık ya da köşeye sıkışmışlık hissi, veya istemediğimiz bir gerçeklikle yüzleşmek zorunda kalmak da bizi güldürebilir. Ancak yüzde oluşan ifade ve sözkonusu durumun beden diline yansımaları şen bir kahkaha ile kişiye ve çevresine yayılan mutluluk halinden oldukça farklıdır. Bir tür duygu boşalımıdır burada sözü edilen.

Gülmenin kaynaklarından biri olan şaka, Freud'a göre hazzi engellerden kurtarmanın en etkin yoludur. Şakalar ister arzulu, ister düşmanca olsun bir içgüdü'nün, o içgüdü'nün yoluna çıkan engelle rağmen tatmin edilmesini mümkün kılar. Şakalar, Freud'un temel haz olasılıkları adını verdiği olasılıklarla ilişkiye sokar bizi. Engeller güvenliğe olmamızı sağlar, oysa şaka bizi heyecanlandırarak tehlikeye atar.

Kimi zamanlar vardır, nedeni belli ancak abartılı bir gülme krizi ardından ağlamaya başlar kişi. Gülme burada rahatlamaya yardımcıdır, ancak bu durum, devamında kişi için rahatsız edici bir hatırlatmayı ya da farkına varma sürecini beraberinde getirebilir. Hatırlanan ya da farkına varılan nedir? Neden bir gülme edimi ile başlamıştır bu süreç? Bu, daha önce de bahsedildiği gibi gülmenin rahatlatma etkisinden yararlanarak kişinin, aslında normal şartlarda kolayca dışı vuramayacağı ve kendisinde büyük olasılıkla o ana kadar yabancı olduğu bir duyguyu farketmesidir. Freud, Şakalar ve Bilinçdışıyla Bağlantısı adlı eserinde benzeri durumları terapi seanslarında karşılaştığından bahseder. Freud, bilinçdışına ait gizli kalmış bir duruma ait tahlil yaparak bunu bilinç düzeyinde hastalara gösterdiğinde, hastalar çoğunlukla bir alışkanlık derecesinde bu yeni durumu gülme edimi ile onayladıklarını söyler.

Gülmek, yalnız kişi için değil, toplumlar için de bir yüzleşmenin ardından deneyimlenir. Aynen aynadaki görüntümüze bakıp, ne denli farklı, aykırı, sıradan, güzel, çirkin, tuhaf ya da komik olduğumuzun ayırıcısına vardığımız gibi, toplumlar da bu yolla kendi dinamiklerini farketme şansı yakalarlar. Bu nedenle kişi ve toplum kendisine eleştirel ancak yapıcı bir duyarlılıkla yaklaşır ve bu iki yanı keskin kılıcı hastalıklı bölgelerin sağlıklılarından ayırmak üzere kullanırsa, kahkahaların gerçek bir mutluluk olarak yüzlere yansiyebilmesi mümkündür. Hayata böylesine ince bir hicivle yaklaşmak, duyarlılıklarımızdan arınmış bir saf zeka ile bakmak çevremizdeki herşeyi ve hatta yaşamın kendisini bir komedyaya dönüştürür. Bizlerin kimi zaman oyunu yöneten ve şekillendiren, kimi zamansa yalnızca izleyici olduğu.

Hızla değişen ve bizi de değişimin peşinden sürükleyen dünyaya daha kolay ayak uydurabilmek ve hayat denen bu eşsiz tecrübeden alınan keyfi katmerlemek için gülmekten başka, daha iyi bir önerisi olan var mı?

Acıyı paylaşmak,
işte bu mümkün
değil. Bilgelerin
bilgesi Kader
'hayır' diyor. Eğer,
şimdiden hüznle
dolu olan çocuklar
bir de annelerinin
yükünü sırtlarına
alsalardı, kendi
acılarına tasavvur
edebildikleri diğer
acıları katsalardı
binalar
yükselmezdi; yollar
otların arasında
kaybolurdu;
müziğin ve resmin
sonu gelirdi ve bir
büyük iç çekiş
göğe yükselirdi
ancak; ve
kadınların ve
erkeklerin
davranışlarına
yalnızca korku ve
keder hakim
olurdu.

Ama son gülen Kien olacaktı...

Acıyı paylaşmak, işte bu mümkün değil. Bilgelerin bilgesi Kader 'hayır' diyor. Eğer, şimdiden hüznle dolu olan çocuklar bir de annelerinin yükünü sırtlarına alsalardı, kendi acılarına tasavvur edebildikleri diğer acıları katsalardı binalar yükselmezdi; yollar otların arasında kaybolurdu; müziğin ve resmin sonu gelirdi ve bir büyük iç çekiş göğe yükselirdi ancak; ve kadınların ve erkeklerin davranışlarına yalnızca korku ve keder hakim olurdu.

Ama bu durumda her zaman ilgiyi dağıtacak bir şeyler bulunur -hastanenin köşesinde bir laternacı, cezaevi ya da islahevinin önünden geçerken vitriniyle insanın aklını çelen bir kitapçı ya da oyuncakçı dükkânı, bizi ihtiyar dilencinin keder hiyeroglifini sefaletin acısı üstüne ciltlere dönüştürmekten alakoyan tuhaf bir kedi ya da köpek...

Ya da gülünç bir küçük adam... Yerden bitme mum bacaklı miki?

Kimsenin, onun yerinde olmak istemeyeceği için, 'hâl'ine dönüp dönüp şükredeceği bir hilkat garibesi.

Küçük bir yanlışlık; make a mistake. Herkesin yapageldiği gibi...

Hayatın sıradanlaştırılmış ritminde, her zaman ilgiyi dağıtacak varlıklardır bunlar, yoksa durum komikleri mi demeli? Yaşlı yaşlı teyzeler, amcalar ayakta dururken o, oturmuştu koltuğa.

'Kalk bakıym yer ver büyüklerine,' diyecek iken tam siz, yüzünü görünce irkilirsiniz. Küçücük bir adamdır karşınızdaki. O, sizin şaşkınlığınıza, -kendisinin şaşkınlık verici görünümünden sıyrılarak- kahkahalarla güler. Karnına doğru eğilip bükülürken daha da küçülür, yanında oturan şişman kadının pazar çantasının boyutuna indirgenir adeta, yine de gülmeye devam eder, siniriniz bozuluncaya kadar.

Bir yandan güler, bir yandan usul usul fısıldar:

"Şaşırtma zevki, şaşırtma zevkinden sonra, en büyük zevktir."

Delinin biri der, gülüp geçersiniz. Manyak cüce der, inadına siz de yılışıkça kahkaha atarsınız. Ama sizi güldürmüştür, öyle ya da böyle. Kâh keyiften kâh sinirden.

Bir kez gülmüşsünüzdür, neden ve ne biçimde olacağını kimse bilemez...

Akşam eve gittiğinizde anlatacaklarınıza eklenir, belki de aktaracağınız bir anı olur: 'Bu gün otobüste... Öyle küçüktü ki... Bir de kahkahalarla gülüp ağzını eliyle tutarak öne eğilince...

Yanında oturan kadının sazdan çantasına bile girebilirdi... Hahhh, hahhh, hahhh.

Fena mı işte? Renksiz hayatınıza bir renk. Ekonomik kriz, zamlar ve işsizlikten sonra, içinizi çekerek dertleneceğiniz hiç yoktan bir meyzu.

Belki hiç tanımadığınız o cüce, kafanıza takılır; neden cüce diye? Haline bakmadan ukalalık taslıyor diye? Sakat olmasına rağmen yine de gülebiliyor diye? Peki ben niye güldüm diye? Acaba güldüğüm o muydu, yoksa kendim miydim diye...

Hem o sizi çocukluğunuza döndürür, ister istemez. Her insan, çocukluğunu taşıyor bilinçaltısında!

Hadi hadi utanmayın, hatırlamadınız mı anne-babanızın elinden tutup horoz şekeri yiyerek girdiğiniz o çadırı? Ateş yutan adamları, jonglörleri, palyaçoları, ip cambazlarını, at üstünde gerdan kıvrıran bir içim su güzelleri, hokkabazları ve aslanın ağzına kafasını sokan bastıbacak çocuk ile babasını?..

Hayır demeyin lütfen, Pamuk Prenses ve Yedi Cüceleri de mi? Akşamları uyumadan önce, onlarca kez dinlemekten sıkılmadığınız? Bugün sadece yalnızca ikisinin yeri var hafızanızda; biri çok asık suratlıydı da diğeri çok gülerdi. Hani bir keresinde...

Sahi neden öyle sesli sesli gülmüştü yedi cücelerden biri?

.....

Şaşırtma zevki, şaşırtma zevki... Buna benzer bir şeyler mırıldanmıştı. Bunları bir yerlerden hatırlıyorsunuz. O, yemekleri sofrayı dizmiş, televizyonda haberlere göz atarak gelmenizi bekliyor. Tuvalette aynaya bakarken hatırlamak adına sözcükleri ardı ardına sıralıyorsunuz.

Ya otobüsteki
cüce? Yoksa
kahramanca
öldürdüğünüz
soytarı mıydı o?
Öyleyse onu bir
daha
göremeyeceksiniz.
Birazdan polisler
kuşatır etrafınızı,
sirenleri duymaya
başladınız bile.
Yooo, dostum, o
karınızın, oldu bitti
kulağınızı
tırmalayan sesi,
sadece. Aklınızı
kaçırmak mı
dediniz? Henüz
erken, buna ancak
ben izin
verebilirim. Kaçan,
kopan, sızan
sadece bir iki
damla kan, sizin
kanınız.

Çocukken sürekli yaptığınız gibi. Ezber derslerinizi en iyi tuvalette çalışırdınız da babanız bir türlü rahat vermezdi: "Çık hadi artık, ne yapıyorsun orda saatlerdir?" Babanız hep masturbasyon yapıyorsunuz zannederdi ama siz ders çalıştığınızı söylemekten utanırdınız. Çünkü o da bir tür masturbasyondur. Babaya, söylenmez ki böyle şeyler, öyle ya tarih dersi, tuvalette? Olur mu a? Yüce Türk ulusunun, başarıdan başarıya at koşturduğu anlı şanlı tarihi, dışkılanmak için kurgulanmış bir mekânda öğrenilir miydi? Bir zamanlar 'boy boyladı, soy soyladı' ezcümlesi ile başlayan Dede Korkut Hikâyeleri, komik gelirdi size, şimdiyse durmadan savaşan milletin, kendini kuruş biçimi? Oysa hepsi de ne kadar pornografiktir, bir bilseniz!..
Ayna ve siz, görüntünüz ve sırlı camın buharlanan yüzeyi; sayıklıyorsunuz:
Şaşıрма, şaşırtma, zevk, öncelik...
Hafızanız bariyerlerle tıkdandıkça daha çok öfkeleniyor, öfkelenidikçe de sıkılıyorsunuz. Bu her daim böyle olageldi; unutkanlık, öfke, sıkıntı! Böylesi bir 'trio'nun anaforunda boğuluyordunuz. Şimdiki gibi. Her akşam, masayı kurup TV izlerken sizi bekleyen bir eş olarak o, her sabah dosyalarla dolu masanız ve bir imtiyaz olarak, işiniz. Sıkıcı, karikatürize, komik hatta trajedi komik.. Gökyüzünde yalnız gezen yıldızlar da aslında hüznünlü değildir biliyor musunuz?
Aaaa! Niye şimdiden tıraş oluyorsunuz ki? O, sizi içeride beklerken. Onun yanında da düşünebilirsiniz. Tarih dersi çalışmıyorsunuz ki; sadece ufak bir hatırlama alıştırması...
Amman dikkat! Canınız acıyacak, yavaş biraz. O yüz, aynaya yansıyan resim, sizin yüzünüz gerçek ve de canlı. Jiletin kestiği yüzünüzden sızan kanın bir damlası aynaya sıçradı bile: eyvah karınız dırdır edecek yine.
Umurunuzda mı sanki? Ne yazık ki, iyi misiniz?
Hayır/evet: Sadece sadece çocukluğumdan beri aynı yalnızlık duygusu!
...
Tammam evvett, belleğiniz sizi yanıltmadı; her biri aklınızda!
Varlığını doğrulayan nedenleri daha ilk gençliğinde yitiren, duyduğu utançla bir hiç olduğunu, varlığının kendisine bir hiç için verildiği bilincini algıladıktan hemen sonra ailesinden ve toplumdan kovulma korkusuna, kopkoyu bir kirginlik duygusunu katan, o, Baudelaire...
Hatırladınız, çünkü aslında siz "o"sunuz. Şöyle demiştiniz aynen az önce, Mon coeur mis a nu'de (Açılan Kalbim) yazdığınız gibi: "Ta çocukluğumdan beri yalnızlık duygusu."
Bir damla kan daha, aynaya, tuzluk ve yağdanlık masaya... Beklesin, ne gam? Siz Baudelaire'siniz. Sizin tek olmanız sadece bu. Buna kimse inanmaz hatta kahkahalarla güler mi dediniz? Muhasebeciniz mi? Müdür bey mi? Çaycı İsmail Efendi mi?
Boşverin bunlara, bu zaten bir sır, kimse bilmemeli. O bile.
Oysa ne zordur bir gizi sürüklemek değil mi? Keşke bir kış gecesi bilinmedik diyara yolculuk eden bir yolcu olsaydınız. Bir bilinen diyarda, bildik sıfatlarla adını dahi kaybeden bir adam olmaktansa... Dünyadan ötede olun da nerede olursanız olun değil mi?
Ya otobüsteki cüce? Yoksa kahramanca öldürdüğünüz soytarı mıydı o? Öyleyse onu bir daha göremeyeceksiniz. Birazdan polisler kuşatır etrafınızı, sirenleri duymaya başladınız bile.
Yooo, dostum, o karınızın, oldu bitti kulağınızı tırmalayan sesi, sadece. Aklınızı kaçırma mı dediniz? Henüz erken, buna ancak ben izin verebilirim. Kaçan, kopan, sızan sadece bir iki damla kan, sizin kanınız. Karınız adınızı ünlüyor. Gitsenize içeri artık, gülüp durmasanıza rica ederim, ürküyorum, çünkü "gülme, şeytani, hınzırca bir şeydir."
...
Altı üstü, ne olabilir ki en fazla, bir cüce işte. Kabul Canetti'nin Körleşme'sindeki cüce gibi asabınızı bozdu. Ama cüceler hep sinir bozucu ya da talihsiz değildir ki. Mesela, Tournie'nin bir hikâyesinde, cüce bir adam, felsefeci bir kadınla birlikte olur. Herkes nasıl olur da olur deyip şaşırır. Ama kadın cüceyle çok mutludur. Ve herkes nasıl olur da benim mutluluğuma bu kadar şaşırabilir der.
Belki sizin cüceniz de çok mutludur. Hem size ne kuzum cüceden? Sizin malınız değil a! Gülüp geçtiniz, bitti hepsi bu! Gülüp geçince rahatlar insan, tekdüze hayatına döner yeniden. Haydi bakalım dönün artık salona.
Siktiniz ama, beni dahi bir yazar olarak çileden çıkartıyorsunuz. Ben hiç gitmedim bir cücenin peşinden. Ama siz Mösyö Bodler pek seversiniz soytarıların, hokkabazların, tekmili

Damla kendini
tamamlayınca
damlar. Ya
yazgınız? Şu anda
aynada görünen,
görebildiğiniz
sadece kan
damlalarınız.
Canınız acımıyor,
çünkü acı eşiğiniz
tıkanmış durumda.
Çünkü tahayyül
dünyanız tek bir
soruya indirgendi:
Ne yapmalı?
Saatlerdir aklınızda
haklı bir yer
edinen o cüceyi
bulmalı, onu tekrar
görmelisiniz; her
gün birkaç kez
aynı hattaki, aynı
numaralı otobüse
binmek gerekse
bile. Yapacak
mısınız bunu?

birden sirklerin öykülerini. Yalan mı?

Halk böyle günlerde acıyı, çalışmayı, her şeyi unuttur gibi gelmez mi size; tıpkı çocuklara hatta çocukluklara benzemez mi böyle günlerde insanlar? Küçükler için bir tatil günüdür bu, okul korkusu ve sıkıntısının bir süreliğine defedilmesi. Büyükler içinse, yaşamın kötü güçleriyle yapılan savaşta bir ateşkes, evrensel bir yorgunlukta, evrensel bir çarpışmada soluk alış değil midir?

Her yanda sevinç, kazanç, eğlence; her yanda ertesi gün de bir ekmek yeme güveni; her yanda canlılığın taşkın patlayışı. Burada salt yoksulluk, dehşet tam olsun diye de karşıtlığı sanattan çok yoksulluktan ileri gelen, gülünç paçavralarla gülünç bir kılığa girmiş yoksulluk. Gülmüyordu düşkün adam! Ağlamıyordu, oynamıyor, el kol sallamıyor, bağırıyor, yalvarmıyordu, ne sevinçli, ne dertli bir türkü söylüyordu. Dilsizdi, kımıltısızdı. Her şeyden el çekmişti, yazgısını tamamlamıştı.

...
Damla kendini tamamlayınca damlar. Ya yazgınız? Şu anda aynada görünen, görebildiğiniz sadece kan damlalarınız. Canınız acımıyor, çünkü acı eşiğiniz tıkanmış durumda. Çünkü tahayyül dünyanız tek bir soruya indirgendi: Ne yapmalı? Saatlerdir aklınızda haklı bir yer edinen o cüceyi bulmalı, onu tekrar görmelisiniz; her gün birkaç kez aynı hattaki, aynı numaralı otobüse binmek gerekse bile. Yapacak mısınız bunu?

Cevabınız sorunuzun içinde saklıydı çoktan beri:

Ne yapmalıydı? Bu pis kokulu karanlıkların içinde, yırtık pırtık perdesinin ardında hangi tuhaflığı, hangi harikayı göstereceğini talihsizden sormak neye yarardı? Aslına bakarsanız, göze de alamıyordum bunu; çekingenliğimin nedeni belki sizi güldürür ama ben gene de söyleyeyim; gururunun incitmekten korkuyordum.

...

"O pis kokan mezbelelikte daha ne kadar kalacaksın? Yine kitap mı okuyorsun yoksa? Yemekler soğudu, sonra söylenir durursun, buz gibi bu çorba diye."

Bir türlü aklınızdan çıkaramıyorsunuz cücenin çevresini saran sımsıcak haleyi. O, bir komedyen, bir ressam, bir ozan, bir çadır tiyatrosu oyuncusu... Sizin olmadığınız her şey. Onu öteden beri tanıyorsunuz zaten. Hadi bırakın yalancı şaşkınlığınızı bir yana. Ben sizin ciğerinizi bilirim. Açıklayın artık insanlara aslında ne gördüğünüzü...

Beklenmedik üzüntümü çözümlmeye çalıştım, sonra şöyle dedim kendi kendime: Bir zamanlar kahkahadan kırıp geçirdiği bir kuşaktan artakalmış ihtiyaç kalem adamının görüntüsünü gördüm ben.

Ekrandan görüntüler akarken çıkıyorsunuz tuvaletten dışarı. Farkına bile varmıyor o, haberleri izlerken, ama siz görüyorsunuz yüzündeki yabancı kahkahayı. Ona ait olmayan konservatif nidayı, bir magazinden kesilip yüzüne yapıştırılmış olduğunu. Ekranı bakmadan ama yine de meraklanarak seslere kulak kabartıyorsunuz, kımıltısız bir devinimle, üzerinde kalın bir tabaka oluşmuş domates çorbanızı içerken. Titrekliğini gizleyemeyen pişkin bir milletvekilinin ağlayan sesi onu güldüren, duyuyorsunuz:

"Ortada bir resim var, alınır da satılır da. Üstelik ressam Türk de değil. Türk kültürüne zarar vermedim, ben. Ne yapayım yani, intihar mı edeyim?"

Donup kalıyorsunuz böyle bir ülkede yaşadığınızı kör gözüm parmağına sokan benzer cümleleri bir kez daha duyunca. Bedeniniz, ruhunuz yani siz olan her organizma, domates çorbasından daha da soğuk şimdi! Boş verin bunları, alıştırın, bu millete de, devlete de, devlete içrek iç ve dış düşman paranoyasına da. Siz kafanızda sabitlenmiş o soruya cevap verin bakalım.

Acaba o da izliyor mudur şimdi ajansı, ve kendisine hiç sormuş mudur aynı soruyu?

...

Sorarım size bir soytarı cücenin ölümü ne kadar kahramanca olur?

Ufacık bedenini taşıyamayacak kadar yaşlanmış bir küçücük adam.

Resimler, fotoğraflar, gazete kesikleri, dergiler, şiirler, gönderilmemiş mektuplar, ödenmemiş faturalar, ütüsüz gömlekler, rengi solmuş fôtr şapkalar ve kurumuş çiçekler, sadece ve sadece korku ve kederin hakim olduğu çocukluk ve eksik kalan bir senaryoyla birlikte ihtiyarladın sen, onlarla birlikte eskidin, duvarların boyaları dökülürken döküldü saçlarını. Bozuk bir plaksın şimdi biteviye aynı sesi çıkaran. Her gün bıkmadan gidiyorsun, bıktık artık, iş yok sana! Figüran kahvelerinin civarında, sümsük kediler gibi dolanıp kendine güldürme insanları. Sen sadece sahnede güldürmekle yükümlüsün.

"Kahkahları
çevreyi çınlatan
adam da,
hıçkırıklarla
ağlayan adam da
doğrusu çirkindir,"
der dururdu. Yoo,
hayır durmaz,
döne döne
söylenir, şiddetle
kaşlarının ortasına
ortasına dikerdi
işaret parmağını.
Ne zaman mutlu
olsan. Unutup da
kazara,
yasaklarının
kapsamına giren
'ses çıkararak
gülmek' eylemini
gerçekleştirdi.

"Hadi canım kendimi bildim bileli çocuklar zaten hep güldü bana, şimdi de onları yetiştiren büyükler gülüyor ne gam?"

Her zaman senden daha büyüktü onlar. Ama sen de az değilsin. Bu gün otobüsteki adama nasıl da bildirdin haddini. Onadn önce davranarak sen ona güldün. Nasıl da şaşırdı sersem. O da çocuk sandı seni, ama sen koskoca bir cüce. Koskoca bir cüce için küçücük bir rol? Dilenme artık, çek git bu dünyadan. Makus tarihinin sana armağan ettiği tüm bu ıvır zıvır yığınyla birlikte yak kendini. Hemen at, o fotoğrafı elinden. Eprimiş fotoğraflardan müphem kopuk anıları da...

Epi topu anıları; an an anımsatan bir deste siyah-beyaz opak. Çocukluğun haşarı, ilkençliğin coşkulu, olgunluğun durulmuş kesitlerini yansıtmayan fotoğraflar. Kesik, kırık, bölük, yırtık, tarihsiz fotoğraflar: Talihsiz.

Seni zamanın mekânından, mekânın zamanından soyutlayarak, zamandışı bir uzamın içine çekmeye çabalar gibi, resm-i geçit yapıyorlar önünde. Ama koparamaya yetmiyor, seni anımsamaya devam ettiğin kendi gerçeğinden. Gülmeyi unutmadin daha, güldüremesen bile.

Kameralar geliyor aklına birden; leşlerin üzerinde uğulanan yarasalar gibi beyninin kıvrımlarında hissediyorsun şip-şak seslerini.

Kozasından yeni çıkmış bir kelebektin deklanşöre basılırken; seni gözlerden saklayan ağların sökülür, bedenini gizlediğin kristal fanusun orta yerinden incecik çatlayıverirdi sanki. Ne yapacağını bilemeyen titreyen bir varlık: nereye konulacağı şaşırılan terli eller, fir fır dönen ürkek gözler, içeriye doğru bükülüp dişlere kenetlenen dudaklar, sınıksız dudaklar, kanayan diş etleri... Pastalar, kurabiyeler, limonatarla donatılmış masaya erişemeyen kısacık bir boy. Ağlıyorsun şimdi, ağların hep eskiden de, ağların söküldüğünde.

Baban sinirden kızaran suratıyla, hiddetle suuss artık diye bağırırdı.

"Ama daha çocuk o bey," demesi annenin, neye yarardı ki sanki ve neye yaradı?

Suss: Ağlama ve de gülme, sadece sus!

Susuyorsun. Buruk, kırık bir gülücük var ağızda, dudakların iki yana yayılırken, yanaklarının kenarı, göz torbalarının ve alnın kırışıyor; fotoğraflara bakınca görebiliyorsun yüzünün ne hâl aldığı.

Gülünce daha yaşlı görünüyorsun, gülünce çirkinleşiyorsun işte. Ama sen zaten çirkin(d)(s)in.

Baban da deden de, babanın gelmiş geçmiş tüm sülalesi de öyle söylerdi. Ağzını sıkı sıkı kapayınca hep kanardı diş etlerin.

Onların senin sevinip üzülme değil, sana tahammülleri yoktu. Ne zaman açsan, kan kokardı ağzın. Bir gınahtın sen, kimselerin sevmediği. Komşu kızı dışında. Bir bebeği vardı, yılbaşında babasının hediye ettiği. Sirtını çevirince bir ağlayan, bir gülen. Sana benzetirdi değil mi? Yoksa o yüzden mi oynamana izin verirdi, yoksa o da mı seninle dalga geçmişti?

"Hayır! Bana benzemezdi, o istediğiniz zaman güler, istediğiniz zaman ağlardı, iki tane plağı vardı. Sirtına taktın mıydı... Ama benim gülmemi, ağlamamı kimse istemezdi."

Gizli gizli ağlardın her gece ve sonra da kahkahalar atardın. İçine ifrit girdi sanıp hacılara hocalara taşıdılar seni. Kurşunlar döküldü başının üzerinden. Nazarlıklar dikildi fanilalarının içine. Fayda etmedi. Yine devam ettin gizli gizli uğuldanmaya, kan tükürmeye...

...

"Kahkahları çevreyi çınlatan adam da, hıçkırıklarla ağlayan adam da doğrusu çirkindir," der dururdu. Yoo, hayır durmaz, döne döne söylenir, şiddetle kaşlarının ortasına ortasına dikerdi işaret parmağını. Ne zaman mutlu olsan. Unutup da kazara, yasaklarının kapsamına giren

'ses çıkararak gülmek' eylemini gerçekleştirdi.

Ataç'ı niye severdi bilmezdin, hem sahi sever miydi? Yoksa sadece muhafazakârlığını mı? Sahi sen niye öyle sesli sesli gülerdin ki? Biraz ssusan, biraz efendi olsan, o zaman karışmazdı sana hiç ve dövmezdi seni bir soğanı masada kırar gibi.

Geceleri ılık çalmak, yüksek tonla hıçkırıp geçirmek, evin içinde top oynamak, kız çocuklarının bebeklerine musallat olmak, taharetlenmemek tamam yasaktı da, ağlamak ve kahkahalarla gülmek neden "çirkin" ve "kötü" ve dahi "günah" addedilecek bir davranış biçimiydi?

'Vebali boynuna' demez de hesabına yazılacağı öngörülen günahları kendisi belirleyip, haramın önünü yine kendisi alırdı.

Hafızana kaydı düşülmüş şiddet dolu son numarası, okkalı tokatlardı. Gözleri sinsice

Bir bülbül gibi
dakikalarca şakır,
türlü gösteriler
yapar, köçekler gibi
göbek atar ve öyle
içli kakhaha
atardın ki, o vakte
kadar gülen
kadınlar, susar
susar derken
koyverirdi
gözyaşlarını.
Seninse duyguların
iğdiş edilmişti,
hislenmez,
hissetmezdin.
Çocukken kendini
benzettiğin komşu
kızın bebeği kadar
cansız.

parlarken indirdiği darbeler. Sünnetten sonra, ağladığın için bir hafta yüzüne bakmayan yüzün şiddetinin bir uzantısı. Erkek adam ağlamaz, erkek adam karı gibi gülmez derdi. Kurgulanmış hafızasını besleyen başkalarının yargısıydı, konuşma balonunu dolduran tüm sözcükler.

Erkek adam, adı üstünde erkekk gibi adamdır, karı gibi sıfatıyla tanımladığı şeylerin gösterileni olan kadınları güdümü altına alır ve soğururdu yalnızca.

Duygu patlamaları, onun için iğrenti nesnelerydi. Bedenin dışlanan ve bastırılan parçaları. Ama kurulu organizmanın içindeydiler ve her an, kabul görmüş malzmeden tasarlanan tutarlılığını bozabilirlerdi.

Utanaç duygusunun göstereni olan bu patlamalar, denetim altına alınmalıydı; tıpkı deliler gibi. Öyle ya ancak deliler kendi kendilerine konuşur, güler ve ağlardı.

Sünnet esnasında çekilen tüm fotoğraflarını yırtmış, kopuk kopuk organlar etrafa dağılmıştı. Sanki sen bir performans sanatçısıydın da, kendi vücudunu kesip, organlara ayırarak bedenini özgürleştiriyor, hiçbir tahakkümün güdümüne sunulmasına izin vermiyordun. Bir kasap dükkânında sergilenen hayvan etlerinden farksız bedeninin başından koparılmış, ifaden bütünden ayrılmıştı.

Arkadaşların, güçlü bir erkeklik kifayeti yükledikleri sünnet fotoğraflarını efelenerek gösterdiğinde nasıl eksik hissetmiştin kendini. Senin fotoğrafın yok muydu? Sen sünnet olmamış mıydın? Yoksa erkek değil miydin? Hahhh, hahhh, hahhh! Küçümseyen, alayci kakhahalar.

Yüzlerinizdeki gülücükler de göğsünüzdeki "maşallah" yaftası kadar yapıştırılmış gibi durmuyor mu sanki, diye soramadın. Tuvalete gidip de gizli gizli ağlamadınız mı diye bağıramadın hiçbir zaman.

Fotoğraf, anımsadıklarımızı göstermeye yarar. Anımsadıklarımızı an be an, kare kare, bir görüntü olarak göstermeyen ise hafızamızdır. İşte o kareler, rezil rüsvalık diye yırtılıp atılsa da hafızanda saklı kaldı.

...

Hep en ön sırada oturdun.

Ortaokula başladığın yıl, boyun tüm arkadaşlarından daha kısaydı. Uzar diye beklediler hep, sense biliyordun hiçbir zaman uzamayacağını. Utanıyordun artık yeterdi, bir gün sınıf öğretmenine konuştun, seni hemen bir doktora götürdü. Otoriter ailelerin, korkuyla büyütülen çocuklarında kekemelik, utangaçlık, nadir olarak da boyun uzamaması gibi durumlar görülürmüş. Geçiş süreçlerindeki bilinç yırtılmaları, hafızaya atılan çentikler, gelişmemiş kişilik, güdük kalmış duygular, bastırılmış patlamalar... Artık biliyordun. Aslında baban da biliyordu, annen de. Hem o seni, kendi daracak dünyasını bir kalem genişletmek için kullandı.

Otoriter bir koca, dindar bir kayınbabanın gelini olan annen, kendi hayatını hiç değilse bir ucundan gerçekleştirebilmek için hayatına atmıştı oltasını. Gelenek, görenek, yasak ve kurallara seni kullanarak karşı çıkıyordu, seninle birlikte değil, sana rağmen.

Kendisi gibi kocasının şiddetine maruz bir sürü kadın bir araya gelirdi, altın günlerinde. Kimi kez altın kimi kez yükselen değerlerin edinilmiş bilgisiyle dolar, mark günü derlerdi adına. Sabahın köründe bazen de gecenin bir yarısı börek açılır, kadayıf şerbetlendirilir, çiğ köfte yoğrulur, helva kavrulurdu.

Kadınlar yiyip içip dedikodu yaptıktan ve Türk kahveleri ile birlikte tatlılarını yedikten sonra fallar kapatılır, bir yerlerde kız bebek doğmuş gibi uzun bir sessizlik olurdu. Tatlı yiyecekler insanda rehavete yol açardı. Hepsi koltuklara yayılır, esrik bedenlerinin içine gömülürlerdi. İşte o zaman sen konuşurdun.

Çalınan müzik kapatılır, perdeler çekilir ve salonun orta yerine seğırtirdin, üzerinde hokkabazlarınkini andıran kırmızı saten bir şalvar, başında sünnet şapkan ve annenin boyadığı yüzünle. Hep aynı şarkıyla açardın sahneni:

Hahahahahahahahay, hahahahahahahahay, hahahahahahahahahahay, benim adım Çalikuşu!

Bir bülbül gibi dakikalarca şakır, türlü gösteriler yapar, köçekler gibi göbek atar ve öyle içli kakhaha atardın ki, o vakte kadar gülen kadınlar, susar susar derken koyverirdi gözyaşlarını. Seninse duyguların iğdiş edilmişti, hislenmez, hissetmezdin. Çocukken kendini benzettiğin komşu kızın bebeği kadar cansız.

Annen, babana ve cümle erkek milletine olan örtük öfkesini seni bir ikame nesnesine dönüştürerek almaya çalışıyordu. Sen onun ve arkadaşlarının bir intikam aracıydın. Onların

Haydi artık benzene
buladığın kırmızı
şalvarı tutuştur ve
savur şu adına
yaşanmışlık
dediğin ıvır zıvır
yiğininin üstüne.
Ancak o zaman
yaşamın boyunca
gizli gizli
öykündüğün
Kien'in yerine
geçebilirsin.
Belki o zaman,
gerçek bir yangın
yeri olabilir
hayatın. Ve sana
söz, o zaman
yazdırabilirim
mezartaşına şu
cümleyi: "Sonunda
alevler kendisine
eriştiğinde, yüksek
sesle kakhaha attı;
tüm yaşamında
böyle gülmemişti."

nazza dönüştürülen kinlerinin aynasıydın. Kendini karşısındakine gören, kendini karşısındakine yansıtan kadınların aynası olarak zamanla onlarınkine benzer tavırlar edindin, denetimsiz kakhahalarınız bir örnekleşti. Ve giderek eğlenmeye başladın. Babanın yasaklarına karşı geliyor hatta ona dayılanıyordun. (Platon ve Hobbes'a göre, gülmek bir üstünlük kurmaktır, bunu biliyor muydun?) Kasıklarınız ağrıncaya, göbekleriniz çatlayana kadar güler oynardınız hep beraber. Artık diş etlerin de kanamıyordu.

Büyüyü bozan o talihsiz güne kadar. (Hâlâ canını acıtan o günleri, öyle hızla anımsıyorsun ki, metin bile sana yetişemiyor)

Olacak şey değildi, baban erkenden eve gelmişti. İşten atılmıştı. Çok sinirliydi, seni salonun ortasında bir kadın gibi giyiniş süslenmiş kakhahalarla şarkı söylerken görünce çıldırdı. Canhıraş feryatlarla masaları, sehpaları devirdi, tüm kadınları kovdu. Sonra da annenle seni. Temiz bir dayaktan sonra.

Böylece bir giz ele verilmiş, 'mahremiyet'inizin ırzına geçilmiş, üstüne üstlük konu komşuya rezil olunmuştu. Artık o şehirde kalamazdınız. Kimsesiz, beş kuruşsuz, geleceksiz düştünüz yollara, dere tepe dolaştınız. Derken kasabalara gelen sirklerde iş buldunuz, annen temizlik yapıyor sen ise annenin sana bilmeden kazandırdığı mesleği icra ediyordun. Yıllar böyle geçti, annen öldü, baban mezarına dahi gelmedi. Sen ise yoluna devam ettin, mecburdun, zira simülatif dünyanın geçişken bir nesnesi kılınmıştın. Sonraları işi eni konu büyüttün, filmlerde, dizilerde oynamaya başladın. Cümle alemi güldüren iyi bir soytarıydın artık. Baban boşuna kızmıştı annene. Sahneye çıkar çıkmaz herkes gülmeye başlıyordu zaten, senin o nadir rastlanan kakhahalarını atmana gerek yoktu. Sen hem gösteren hem gösterileni olmuşsun gülme eyleminin.

Çok renkli, keyifli bir hayat sürdün, partilere davet edildin, alkışlandın, sevidin (sandın). "Normal" insanların meclislerine girebildin. Evden kovulmana neden olan annene duyduğun öfke dindi (sandın).

Ama kendini hep eksik hissettin, hep yarım ve hep yalandı kakhahaların.

Kendini komşu kızının ağlayıp gülen bebeği gibi hissediyor olmanın önüne hiç geçemedin. Hiç değilse şimdi dürüst ol, o çıldırtıcı rüyayı anlat.

Küçük kız, bebeğin sırtındaki plağı değiştirmeye kalkar, ama plak yere düşüp kırılır. Bebek artık ağlayamaz. Olsun der kız, bir plak daha var, onu takmaya çalışırken yine yere düşürür, son plak da kırılır. Bebek artık gülemez. Bebek, sakat, içi boş bir bedeninin dışında bir hiçtir. Buna dayanamaz, ağzından ipincecik bir kan sızar, kısa süre sonra gözleri kapanır.

...
"Sakat olan tek şey insandır," diyor bir ses.

Hayır diyorsun, "İnsan sakat değildir, öyle olsa ben insan olurum."

Yüzünün aynaya düşen suretine bakıyor hep bu cümleleri tekrarlıyorsun. Diş etlerin fokurdayan bir su gibi kanamaya başladı. Tükürme aynaya, onun ne günahı var? Sana artık anlayış göstermeyeceğim. Sen deli, zavallı, ihtiyar ve çirkin bir cücesin. Hayatta okuyup okuyacağın tek bir kitabın içinde dönüp duruyor, bir kurmacayı kendi hayatın sanıyorsun. Evet evet gülüyorsun kakhahalarla, acıdığın kendine, zavallı hayatına. Bu kez insanları değil kendini güldürüyorsun, bu son dileğindi. Gülmekten büsbütün yamuluyorsun. Neden böyle sesli sesli gülüyorsun sahi? Acıyı paylaşmak mümkün mü sanmıştın. Haydi artık benzene buladığın kırmızı şalvarı tutuştur ve savur şu adına yaşanmışlık dediğin ıvır zıvır yiğininin üstüne. Ancak o zaman yaşamın boyunca gizli gizli öykündüğün Kien'in yerine geçebilirsin. Belki o zaman, gerçek bir yangın yeri olabilir hayatın. Ve sana söz, o zaman yazdırabilirim mezartaşına şu cümleyi: "Sonunda alevler kendisine eriştiğinde, yüksek sesle kakhaha attı; tüm yaşamında böyle gülmemişti."

...
Onu bir daha hiç göremeyeceksiniz. Boşuna bakınmayın otobüste sağınıza solunuza, üzüp sıkılmayın. Onu siz öldürdünüz dün gece; hayattan çekip kendi hafızanıza alarak. Ama bu tip durumlarda her zaman ilgiyi dağıtacak bir şeyler bulunur. Hem siz Mösyö Baudelaire, kendinize her zaman bir öykü bulabilirsiniz: Cins bir at, yoksulların gözleri, perilerin armağanları, iyi köpekler, yapma cennetler...

"Nothing hurts like your mouth"¹

G. Rosedale, Mouth

Hiçbirşey ağzın kadar acıtmıyor beni sevgili P. O bembeyaz yüzündeki karanlık mağarayı araladığında hayal bile edemediğim yaratıklar fırlıyorlar dışarı: hakaret kanatlı yarasalar, alaycı maymunlar, yalan gibi sinsî yılanlar, çokbilmiş baykuşlar... Etrafımı sarıp avıyla oynayan şımarık hayvanlar gibi oynuyorlar benimle. Hepsi birer parça koparıp götürüyorlar benden. Farkındasın biliyorum, kalkanlarım artık işe yaramıyor.

***

(İyi kızlar yalnızca tatlı tatlı ve boş boş gülümserler,)

Türk filmlerinde şımarık zengin çocuklarının attığı alaycı kahkahalar bütün film boyunca yankılanır fakir ama gururlu kahramanımızın kafasında. Şuh kahkahalarsa kötü kadınların sesli imzasıdır adeta. Hülya Koçyiğit'lerin, Ediz Hun'ların, Neriman Köksal'ların soluk renkli dünyasında, tuhaf bir ironiyle, mutluluğa giden yolda kendini beğenmiş engellerden başka birşey değildir kahkahalar.

(en çok eğlenenlerse kötülerdir.)

***

Söylediklerin kadar söylemediklerin de acıtmıyor beni sevgili P. Duymak istediğim kanatlı kelimeleri belki fısıldarsın umuduyla yaklaşıyorum sana iyice, ama söylemiyorsun. Biraz daha yaklaşıyorum, biraz daha, ve birden dengemi kaybedip ağzının o dipsiz kuyusuna düşüyorum. Etrafıma bakıyorum, hiçbirşey göremiyorum: kör bir karanlık.

Kulak kesilip dinliyorum: koyu bir sessizlik. Kadife kelimelerini hep başkaları için sakladın sen.

***

k"ah"k"ah"a.

***

Hiçbirşey ağzın kadar acıtmıyor beni sevgili P, biliyor musun? Öperken bile kanatıyorsun beni, gırtlığıma kaçıyor kan, nefes alamıyorum. Kızgın dilinle dağlıyorsun içimde bilmediğim biryerleri. Acıya dayanmak için gözlerimi kapatıyorum sıkı sıkı.

Nefretin neden bu kadar akışkan?

***

Atılan her kahkahayı belli belirsiz bir pişmanlık duygusu izler("Ay çok güldük, başımıza kötü birşey gelecek kesin."). Bunun bir nedeni kahkahanın kökeninde yatan üstü kapalı ya da açık aşağılama dürtüsü("Ama ne yapalım şekerim, çalımımdan geçilmeyen o herif herkesin ortasında yüzüstü kapaklanınca...), diğer bir nedeniyse insanın bir an için bile olsa oto-kontrolünü kaybettiğini kavramasıdır(...dayanamadım, kahkahayı bastım."). Son olarak da bir gün kendisinin de aynı aşağılanmayla karşılaşabileceğini farketmesi, bundan korkmasıdır. ("Ya, boşuna dememişler 'Gülme komşuna gelir başına diye'. Oh olsun salağa!")

Her kahkaha bir biftek değerinde olabilir, fakat kahkahanın yalancı coşkusunda unutulmuş gerçekse intikamın soğuk yenen bir yemek olduğudur.

***

Beni pek önemsemezsin sevgili P, anlamaya çalışmazsın. Canın sıkıldığında oynadığın oyuncak, arada bir sevdiğin evcil hayvanım ben.

Çok gülersin benim uğruna düştüğüm hallere. Koca bir şakayım ben senin için. Kahkahaların sığmıyor ağzına. Ama biliyor musun, en iyisini ben atacağım.

↓

¹"Hiçbirşey ağzın kadar acıtmıyor"

Bana Bir Kahkaha Satar mısın? Esin Ayder

yedideniz

Uzman
psikoloğun ve
kendisinin de
izniyle, seansları
izlemeye
başlamıştım.
Konuşulanları
dinliyor, notlar
alıyor ve zamam
zaman uzman
psikolog ile bu
notlarım
üzerinde
tartışıyordum.
Koyduğu teşhis,
tezimin de
konusunu
oluşturacaktı:
Duyguların
yaşantısında
mimik
eksikliğinin
yarattığı büyük
boşluk nedeniyle
meydana gelen
işsel çatışma...

Çocukluk resimlerimi özenle sakladığım albümün kapağını açıyorum ağır ağır... Her elime alışım, o güzel günlerden ne kadar uzaklaştığımı hatırlatırcasına daha bir zor açılıyor bu kapak. Albümün içine sıralanmış önce siyah beyaz bebeklik sonra renklenmeye başlayan çocukluk resimlerim.. Benim yaşımdaki herkesin sahip olduğu klasik pozlar, iki dantel kılıflı yastığın ortasına yerleştirilmiş hiçbirşeyden habersiz, gülmeyi bile bilmeyen minik bir bebek, çamaşır sepetinin içinden objektife fırlattığım anlamsız bakış.. Hepsi belki sıradan ama güzel fotoğraflar. Ben en çok babamın kucağında çekilmiş fotoğrafımı seviyorum. Babam ve ben, kimiz de gülüyoruz, özellikle de ben, fotoğrafın siyah beyaz, mat yüzeyini delip fişkıran bir kahkaha var yüzümde, sesini duyabiliyorum adeta. Bu benim hayatımın belgelenmiş ilk kahkahası..

İlkinden bu yana kahkahanın hayatımda geçirdiği evrimi düşünüyorum. Sadece komik veya sevindirici haberlerin, konuşmaların ardından refleks olarak -adeta bir patlama ile- içten gelen bu gülüşün, seyretmeyi çok sevdiğim yerli filmlerdeki kötü adamların suratlarında nasıl çirkinleştiğini gördüm. Okulda arkadaşlarım tarafından dışlanıp alaya alındığımda bir kahkahanın insanın canını nasıl acıtabileceğini öğrendim. İçinden geldiği gibi kahkahayla gülmenin ayıp olduğunu, hanım kızların yalnızca tebessümle yetinmeleri gerektiğini söyledi büyük teyzeler hep. Ve kahkahanın nasıl korkutucu olabileceğini ilk kez, babası ölen bir arkadaşımın haykırarak ağlarken birden durup kahkahalarla gülmeye başlamasında keşfettim.

İşsel duyguların sonucu olarak yüz ifadesi ve sesin birleşiminde hayat bulan, biz normal insanlar için son derece sıradan bir eylem olan kahkahayı hiç yaşayamamış bir insanın çaresizliğini ise O'nu tanıdığımdaya yaşadım..

Psikoloji son sınıfta bitirme tezimi hazırlamak üzere bir psikolojik danışma merkezinde yarı zamanlı olarak çalışmaya başlamıştım. Gelen vakaların dosyalarını inceliyor, kendime bir konu belirlemeye uğraşıyordum. İncelediğim dosyalar arasında bir tanesi oldukça ilgimi çekmişti. Bu dosyanın sahibi, doğuştan yüz felci olan bir yetişkindi. Kayıtlara göre, 35 yaşında idi. Gözkapakları dışında yüzündeki hiçbir kası hareket ettiremiyordu. Günlük sıradan yaşantılar onun için çok zorlanarak gerçekleştirilen birer işkenceydi adeta. En basitinden, ağız kaslarını hareket ettiremediği için sürekli sıvı veya ezilmiş besinlerle besleniyor, bardakla değil pipetle su içebiliyordu. Konuşmakta da oldukça zorlanıyordu, ama yıllar boyunca kendini geliştirmişti, dedikleri anlaşılabilir netlikteydi. Sahip olduğu servet sorununa çare olamıyordu, kanında pıhtılaşamama sorunu olduğu için kendisine hiçbir cerrahi müdahalede de bulunulamıyordu. Doğduğu günden beri hapsediği bu ifadesiz yüzü yüzünden kimseyle görüşmek istemiyor, kendi iç dünyasında yaşıyordu. Yardım almaya karar vermesi de çok uzun zaman almıştı.

Uzman psikoloğun ve kendisinin de izniyle, seansları izlemeye başlamıştım. Konuşulanları dinliyor, notlar alıyor ve zamam zaman uzman psikolog ile bu notlarım üzerinde tartışıyordum. Koyduğu teşhis, tezimin de konusunu oluşturacaktı: Duyguların yaşantısında mimik eksikliğinin yarattığı büyük boşluk nedeniyle meydana gelen işsel çatışma...

Duyguların sadece eterik bedende yani ruhta yaşandığını -ki biz buna kısaca hissetmek diyoruz- yanlıgısını keşfetmiştim elle tutulur bir örnekle. Duygular dış bedenle

desteklenmedikçe tam olarak ifade edilemiyordu. Onu güvensiz ve depresif kılan, duygularını diğer insanlara yansıtamamaktan dolayı kendi içinde de yaşayamamasıydı, sevindiğini belli edemediği için sevinmekten vazgeçmişti, ağlayamadığı için hüznü unutmıştu, tepkisizleşmişti adeta. Yüzünden nefret ediyordu, bu sabit, ifadesiz yüzü görmemek için evindeki tüm aynaları ortadan kaldırmıştı.

İlerleyen seanslardan bir diğeri için merkeze gittiğimde uzman psikoloğun benim için bir not bıraktığını öğrendim. Biraz gecikecekti ve hastasıyla ilgilenmemi rica ediyordu. O, her zamanki gibi tam saatinde geldi. Birlikte terapi odasına geçtik. Daha önce olduğu gibi O'nun oturduğu yerin arka yanında kalan yerime oturdum. Bana doğru döndü ve mimiksiz yüz ifadesiyle bana bakmaya başladı. Ne yapacağımı bilemeden, gülümsedim. Asırlarca uzun gelen bir sessizlikten sonra kesik kesik, "Bana bir kahkaha satar mısın?" dedi. Anlayamamıştım. Tekrarladı: "Bana bir kahkaha satar mısın?"

"Bu lanet olası surat ne ağlamama izin veriyor ne de gülmeme.. Tek bir kahakaha atabilmek için herşeyimi verirdim. Ve o anı bir fotoğrafla ölümsüzleştirmek.. Biliyor musun benim hiç fotoğrafım yok.. Bu suratla olsun da istemem zaten. Bir kez çözülsedydi de şu suratım, bir kahkaha atıp bunu fotoğraflayabilseydim, sonra isterse ömür boyu bu yüze mahkum olayım, ne gam..."

Şaşkınlığım psikoloğun odaya girmesiyle bölündü. Terapi başladı ama dikkatimi toplayamıyordum. Bir yandan dinlemeye çalışıyordum, ama aslında aklım biraz önce bana söyledikleriyle meşguldü. Terapide bu anlattıklarından hiç bahsetmedi..

Sonraki bir hafta boyunca beynim sürekli o terapi öncesi konuşulanları didikliyordu. "Bana bir kahkaha satar mısın.."

Birgün, telefonunu bulup onu eviden aradım ve kendisini bir yere davet ettiğimi söyledim. Konuştuklarımızla ilgili olduğunu söyleyince kabul etti, adresi verdim.

Bir saat sonra verdiğim adreste buluştuk. Onu arkadaşımınla tanıştırdım.

İki saat sonra O, tiyatro kulisindeki bir aynada, gözlerinden sevinç gözyaşları süzülerek, gülen yüzüne bakıyordu. Yanımda getirdiğim fotoğraf makinemle, makyöz arkadaşımın iki saatlik uğraşla meydana getirdiği bu gülen yüzü ölümsüzleştirdim..

Şu anda elimde tutuyorum O'nun gülen yüzünü. Ve çocukluk resimlerimin bulunduğu albümün en güzel sayfasına yerleştiriyorum, babamla benim fotoğrafımın hemen altına..

Fotoğrafın mat yüzeyini delip fıskıran kahkaha O'nun kahkahası bu kez..

"Bu lanet olası
surat ne
ağlamama izin
veriyor ne de
gülmeme.. Tek bir
kahakaha
atabilmek için
herşeyimi
verirdim. Ve o anı
bir fotoğrafla
ölümsüzleştirmek..
Biliyor musun
benim hiç
fotoğrafım yok..
Bu suratla olsun
da istemem zaten.
Bir kez çözülsedydi
de şu suratım, bir
kahkaha atıp bunu
fotoğraflayabilsey
dim, sonra isterse
ömür boyu bu
yüze mahkum
olayım, ne gam..."

- Öğretmenim, bu nedir?
- Fistan ağacı. Afrika kökenlidir. Kurak ortamları sever, yedi ay susuzluğa dayanabilir.
Latincesi cruxtus fructeais.
- Haa.
- Öğretmenim, bu nedir, şurdaki?
- O taş, volkanik bir taştır çocuklar. Guf denilen bir cinstir. Böyle volkanik arazilerde bulunur.
- Yaa.
- Öğretmenim her şeyi biliyorsunuz.
- Yürümeye devam ettiler.
- Öğretmenim bakın burada bir hayvan var, yürüyor.
- Fazla yaklaşmayın ona. Uzak durun.
- Çekilin, çekilin, diye bağışıp kaçıştılar.
Hayvana en yakından bakan, yine öğretmen.
- Çocuklar bu hayvan sürüngengillerin bir cinsi. Funris Madapcates. Eskiden Akdeniz kıyısında bolca bulunurdu; fakat son yıllarda sayıları iyice azaldı.
- Oh olmuş.
- Kendilerini çok iyi savunurlar, zehirli bir sıvı salgılayarak düşmanlarını iki-üç saniye içinde öldürebilirler. Siz de dikkatli olun, şu ana dek zehri ortadan kaldıracak bir şey bulunamadı. Korktular. Birer daha uzaklaştılar. Birkaç saniye baktılar, yürümeyi sürdürdüler.
- Öğretmenim buraya bir bakın ne olur.
Öğretmen oraya bakınca, bir gurur. Benim gösterdiğim yere baktı.
Öğretmenin de eteği yırtıldı yırtılacak artık.
- Efendim?
- Bu yenir mi?
- Yenmez. O bir mantar türüdür çocuklar, rengine bakın anlarsınız. Zehirlidir.
- Latincesi ne?
- Fructus fundei.
- Ha.
- Öğretmenim her şeyi biliyorsunuz.
- Öğretmenim bilmediğiniz bir şey yok mu?
- Öğretmenim burada bir duvar var.
- Gördüm.
- Öğretmenim ama...
- O duvar eskiden bu bölgede yaşamış Werxaptus adlı bir uygarlığın son kalıntılarından biri. Bakın şurada bir taş yığını daha görüyorsunuz. Bunu da tiyatro olarak kullanıyorlardı. Tiyatrolarını dağlara oymamış, taşlardan kendileri yapmışlar. Çok geniş bir kültürleri var. Destanları var.
- Dilleri Latince mi?
- Değil. Yunan-Pers karışımı bir dil. Kökeni tam bilinmiyor. Kafkaslar tarafından gelmiş olabilirler.

- Öğretmenim, ne olur...

- Geldim.

- Öğretmenim buraya bir şiir yazmışlar.

- Bakayım.

Bir süre okudu. Diğerleri iyice sabırsızlanıyor.

- Öğretmenim, anlatın.

Öğretmen gülümsedi. Şiiri tanıyor.

- Bu şiir çok ünlü bir Macar şairin, Fosz'un ilk dönem şiirlerinden biri. Doğa sevgisi üzerine yazmış.

- Okuyun, okuyun.

Okudu.

- Evet, çok güzel.

- İlk dönemde hep doğadan bahseder, kendisi de zaten küçük bir köyde doğup büyümüştür.

Okul yıllarında Rusya'ya gider. Sonraki şiirlerinde daha çok toplumsal sorunlara değinir.

- Yine her şeyi bildiniz öğretmenim.

Öğretmende mahcup bir gülümseme.

Yürümeye devam ettiler. Bu kez, kimsenin sormasına fırsat vermeden öğretmen çekti bir yana hepsini.

- Bakın çocuklar, görüyor musunuz? Şu sandığın üstündeki desenleri görüyor musunuz? Bu bezemeler tüm İslam kültürlerinde görülür; ama esasında kökeni Çin'dir. Biz bunlara derkari deriz. Yapımı çok emek ister; bu sandığın yapımı da en az bir yıl sürmüştür. Tam bir antika, en az yüz elli yıllık.

Öğretmen onları yolun karşı tarafına geçirdi. Yürümeyi sürdürdüler.

- Bakın bir kaynak, öğretmenim.

- İyi su mu öğretmenim, içelim mi?

- İçmeyin.

İçmediler. Birer adım geri çekildiler.

- Bu tip bölgelerde kaynaklara bolca rastlanır çocuklar, fakat topraktaki turinyumfosfat adlı bir bileşimin etkisiyle suya zehirli maddeler eklenir. İçilince öldürücü etki yapabilir.

- Ayy..

Bir adım daha. Bir adım daha geri.

Yürümeye devam ettiler.

- Bakın. Bu kumaşın adı safgirdir. İlk üretildiği yer İran'dır, oradan tüm Avrupa'ya yayılmıştır.

- Ne zaman?

- Büyük göçler sırasında. İki-üç bin yıl önce. Hakmil adlı bir kavim Karadeniz üzerinden Rusya bozkırlarına, oradan da İskandinavya'ya göçmüştür. Kavim, göçler sırasında gittiği yerlere kendi kültürünü de götürdü.

- Şimdi bu kumaş her yerde var ama.

- Evet, Avrupa'ya geldikten sonra, Avrupalılar bu kumaşın seri üretim yollarını buldular ve tüm ülkelere pazarlamaya başladılar. Şimdi Avrupa'nın zengin olmasının en büyük nedenlerinden biri de bu kumaştır çocuklar.

- Gerçekten mi öğretmenim? Ne kadar bilgilisiniz!

- Öğretmenim n'olur bir dinleyin...

Öğretmen dinledi.

- Duydunuz mu öğretmenim?

- Evet.

- Neydi öğretmenim, sözlerini anlamadık. Çok garip de bir müzik bu.

- Evet çocuklar, davul seslerini duyuyor musunuz?

- Evet, evet.

- Bu davulun adı zutta. Kökeni Afrika'dır. Orta Afrika'da, günümüzde Sahra Çölü'nün biraz güneyinde kalıyor, Yuşimi adlı bir kabilenin milli çalgısıdır. Bu kabile ticarette çok ileriye. Öyle olunca da çeşitli komşu kabilelerle ticaret ilişkileri sırasında bu davulu tanıttı. Büyük keşifler sırasında bu davul Afrika'dan getirilen kölelerle birlikte Amerika'ya ulaşmıştır. Günümüz davullarının öncüsüdür şimdi zutta.

- Nerden biliyorsunuz öğretmenim, her şeyi nasıl da biliyorsunuz öğretmenim.

Yürümeye devam ettiler. Öğretmen her şeyi bilmeye devam etti. Hangi apartmanın nasıl yapıldığını, hangi ressamın nerede yaşadığını. Her şeyi çözdü; duvardaki çatlağı, yerdeki çukuru, daldaki kırığı.

Öğrenciler şaşırıp kaldı.

- Öğretmenim, ne kadar da her şeyi biliyorsunuz!

- Her şeyi biliyorsunuz.

- Her şeyi biliyorsunuz ama!

- Her şeyi.

- Her şeyi, her şeyi.

- Evet, her her her şeyi.

Öğretmenim gülümsüyordu. Ağırbaşlı bir 'Herşeyibiliyorum Gülümsemesi' yüzünde. Bu gülümseme ilk olarak yazar Sylvie Gerard'ın yüzünde, kendisi bir kilo çamaşırı yıkadığı sırada görülmüştür. Kökenlerinin Avrupa olduğu sanılan 'Herşeyibiliyorum Gülümsemesi' son yıllarda Güney Doğu Asya başta olmak üzere dünyanın tüm bölgelerine hızla yayılmıştır. Adı geçen gülümsemeye günümüzde hemen hemen her ülkede rastlanmaktadır.

↓

w	w	w	.	a		t	z	i	n	e	.	n	e	t
w	w	w	.	a		t	z	i	n	e	.	n	e	t
w	w	w	.	a		t	z	i	n	e	.	n	e	t
w	w	w	.	a		t	z	i	n	e	.	n	e	t
S	a	n	a		A	l	e	m	d	e	Y	a	z	ı
w	w	w	.	a		t	z	i	n	e	.	n	e	t
w	w	w	.	a		t	z	i	n	e	.	n	e	t
w	w	w	.	a		t	z	i	n	e	.	n	e	t
w	w	w	.	a		t	z	i	n	e	.	n	e	t
w	w	w	.	a		t	z	i	n	e	.	n	e	t
w	w	w	.	a		t	z	i	n	e	.	n	e	t
w	w	w	.	a		t	z	i	n	e	.	n	e	t
w	w	w	.	a		t	z	i	n	e	.	n	e	t
w	w	w	.	a		t	z	i	n	e	.	n	e	t
w	w	w	.	a		t	z	i	n	e	.	n	e	t
w	w	w	.	a		t	z	i	n	e	.	n	e	t

İlk düşündüğü şey "Beyaz!" oldu. Bunu düşünmesi aslında çok mantıklıydı, çünkü bulunduğu yer, her neresiyse, beyazdı. Sonsuz beyaz bir boşlukta uyanmıştı. İsmi biliyordu. Bir işi ve bir geçmişi olduğunu da anımsıyordu. Tam neden burada olduğunu düşünmek üzereydi ki, birden o ana kadar farkedemediği bir şeyi farkettili. Elini yüzüne götürürken bir terslik oldu. Eli yüzünü bulamadı, şansını karnında denedi ama eli karnını da bulamadı, oysa bu sefer iki elini birden kullanmıştı veya o öyle zannediyordu. Sonra sağ eli sol elini bulamadı. Sol eli kendi kendini bulamadı. Sol ayağı sağ bacağını, ve alt çenesi üst çenesini bulamadı. Isırmak için dilini aradı ama bulamadı. Hiç korkmamış paniklememiş, ve şaşırmamıştı. Hatta korkmamasından da korkmamış, ve şaşırmasına da şaşırmamıştı. Bedeni ve zamanı olmadan beyaz boşlukta beklemenin yapılacak en mantıklı şey olduğuna karar verdi.

***

Sonra sağ eli sol elini bulamadı. Sol eli kendi kendini bulamadı. Sol ayağı sağ bacağını, ve alt çenesi üst çenesini bulamadı. Isırmak için dilini aradı ama bulamadı. Hiç korkmamış paniklememiş, ve şaşırmamıştı. Hatta korkmamasından da korkmamış, ve şaşırmasına da şaşırmamıştı. Bedeni ve zamanı olmadan beyaz boşlukta beklemenin yapılacak en mantıklı şey olduğuna karar verdi.

Tarnos gezegeninde veba salgını başladığında Federasyon standart salgın prosedürünü uygulamış, hastalığa sebep olanın hypodectaryl türevi bir bakteri olduğu anlaşılmış ve bütün sorun 800 bin insan hayatı, 500 bin Federasyon kredisi ve 1 haftalık bir çalışmayla çözülmüştü. Sarfu gezegenindeki salgın belirtileri çok daha vahşicediydi. Noktar virüsü vücuda girdikten sonraki ilk saat içinde istemsiz kas hareketleriyle birlikte kişi kasmaya başlıyor, ve ikinci saatin içerisinde beyin hormon salgılamayı tamamen bırakıyordu. Bu salgın Federasyonu en uzun süre meşgul eden salgındı. Tamı tamına 2 hafta sürmüştü. Standart salgın prosedürü, gezegeni karantinaya al, hastalığın sebebini sapta, tedaviyi bul ve uygula şeklindeydi.

Ama benim yaşadığım gezegen Plat'ta, karantina 20 gündür sürüyor. Sebebiyse standart prosedürün Plat'ta işe yaramaması. Çünkü görevliler hala birinci ve ikinci adım arasında olması gereken adımla uğraşıyorlar. Kısacası, hastalığın ne olduğunu kimse bilmiyor.

***

-Nasıl yani?

-Tekrarlamamı ister misiniz?

-Tabi ki hayır, benim salak olduğumu düşünmüyorsun umarım. Bu gerçekten tuhaf. Kaç kişi demiştin?

-127 kişi efendim.19'u son 2 haftada ölmüş.

-Ama bu bizim alanımıza girmez ki. Biz Salgın Hastalık Araştırma Departmanınız. Ortada herhangi bir salgın yok. Bunalıma girip intihar edenlerle uğraşamayız. Yerel veya kişisel sorunlarla ilgilenmiyoruz.

-Aslına bakarsanız, bu konu tam olarak bizim işimiz. İnsan yerleşim bölgelerinde daha önceden tanımlanmamış geçici veya kalıcı bedensel veya ruhsal bozuklara veya ölüme yol açan hastalıkları tanımlamak, tedavi yöntemleri bulup geliştirmek; yönetmeliğimizin temel görevler bölümü, sayfa 24, madde 1'de böyle yazar.

-4.sınıf bir maden gezegenindeki işçiler intihar ediyorlar ve yerel sağlık birimi bize başvuruyor. Peki bütün bu intiharların kötü bir tesadüf eseri gerçekleşmediğine bunun bir çeşit hastalık olduğuna beni inandırabilir misin?

Ve bizim ilk bulgularımıza göre herhangi bir ölüm sebebi yok. Yani kendiliğinden ölmüşler. Bu, bugüne kadar karşılaştığımız en büyük salgın olabilir. Çünkü bu hastalık insanları öldürmüyor, sadece onların ölmeyi istemelerini sağlıyor. Ve görünüşe bakılırsa hastalık evrim geçiriyor. Artık bilinçli bir eylem gerçekleştirmeden, hastalar kendi kendilerine "intihar edebiliyorlar.

-Plat'ta yerleşim 3 yıl önce başlamış. Bir maden gezegeni. C tipi. Yani çalışanlar yerin kilometrelerce altında robotlarla birlikte çalışıyor ve yeraltındaki küçük üslerde günlerce küçük gruplar halinde yaşıyorlar. İşte hastaların ortak noktaları...

-Hastaların değil, intihar edenlerin!

-İşte, ölenlerin ortak noktaları: hepsi de maden işçisi, ve hepsi de yeraltı üslerinde uzun süredir çalışıyorlarmış. Hepsi izin günlerinde Plat yüzeyine çıktıkları sırada intihar etmişler. İlk onbeş intihardan sonra yerel sağlık sorumluları buna "madenci sendromu" adını koyup, madenlerdeki şartları iyileştirmek için işçilere daha çok izin vermeye başlamışlar fakat bu sadece intiharları arttırmış. Önceleri işçiler bileklerini kesiyorlar veya zehirliyorlarmış, ama ilerleyen zamanla birlikte işçiler sadece ölü olarak bulunmaya başlamışlar. Üzerlerinde otopsi yapılmamış, ve raporlarda intihar diye kestirip atmışlar. Ve bizim ilk bulgularımıza göre herhangi bir ölüm sebebi yok. Yani kendiliğinden ölmüşler. Bu, bugüne kadar karşılaştığımız en büyük salgın olabilir. Çünkü bu hastalık insanları öldürmüyor, sadece onların ölmeyi istemelerini sağlıyor. Ve görünüşe bakılırsa hastalık evrim geçiriyor. Artık bilinçli bir eylem gerçekleştirmeden, hastalar kendi kendilerine "intihar edebiliyorlar.

Samon Patty "intihar" kelimesini öyle güzel vurgulamıştı ki, yarım saat içinde Plat gezegeni karantinaya alınmıştı.

***

Sonsuz beyazlığın sağından veya solundan gelen bir sesle bekleyişi sona erdi. Artık amacını biliyordu, niye bu boşlukta asılı durduğunu öğrenmişti. Ses, ona bir soru sormuştu. Ondan bir robot mu yoksa bir insan mı olduğuna karar vermesini istemişti. Ne saçma bir istekti bu böyle. Onun bir ismi vardı; Bornov Togar, madenciydi. Plat gezegeninde yaşıyordu. Bornov bunların hepsini zar zor da olsa hatırlıyordu. Pis bir dolaptan yıllardır yıkanmamış ve giyilmemiş giysilerini çıkarıp giyer gibi sisli beyninde anılarını arıyordu. Ama içinden bir ses bunun bir insan olduğunu ispatlamaya yetmeyeceğini söylüyordu. Hem bedeni neredeydi? Belki de rüya görüyordu, belki de gerçekten O'lar ve 1'lerden oluşmuş bir evrendeki bir yazılımdı. Şimdilik bundan daha fazlası olduğuna dair hiçbir işaret yoktu. O an annesi aklına geldi. Çocukken ona şarkı söyleyen büyükannesi onu takip etti. Yine de aklına gelen hiçbir anısı onda duygusal bir tepki uyandırmıyordu. Görüntüler, sesler ve kokular geriye hiçbir şey bırakmadan akıp gidiyordu. Bornov, anılarını mutlu, üzüntülü, şaşırtıcı, korkunç gibi sınıflara ayırabiliyordu, ama bunları hissetmiyordu. Duş alıpta ıslanmamak gibi, rüzgarın içinden geçip gitmesi gibi. Onlarca şeyi aynı anda düşünüyordu. Bir robot olduğu için tepkisiz kalıyor olabilirdi, veya uyuşturulduğu için. Doktorların bu günlerde insan beyniyle istedikleri gibi oynatabildiklerini duymuştu, nereden duyduğunu tam olarak hatırlayamıyordu ama duymuştu. Bir insan olduğunu nasıl anlayabilirdi. Bir bedeni yoktu, anıları sahte de olabilirdi, gerçek te. Korkmuyor, şaşırmıyor, merak etmiyor, paniklemiyor, sevmiyor, üzülüyordu, ama bunlar da yeterli değildi. İnsanın korkmasına, sevinip üzülmesine engel olan uyuşturucular, sakinleştiriciler vardı. On basamaklı iki sayıyı kafasından çarpmaya çalıştı ama ikinci sayıyı tutarken ilk sayıyı unuttu. "Bu benim bir robot olmadığı göstermez." dedi. "Bu sadece benim bir hesap makinesi olmadığını ispatlar."

Bornov, bedenden, geçmişten ve duygulardan bağımsız olan, insana özgü bir şey aramaya başladı. İnsanlarda olup ta robotlarda olmayan birşey, beyni uyuşturarak gölgeleyemeyeceğin bir şey. İnsana özgü bir şey. Bornov, bunun ne olduğunu biliyordu. Çözüm yolunu bulmuştu, birazdan sorunun cevabını bulacaktı.

***

...Kısacası hastalığın ne olduğunu kimse bilmiyor. Sanırım bu yüzden buradayım, yardım etmek için. Aslında buradayım çünkü beni seçtiler. Halbuki şu anda işimi yapıyor olmalıydım. Federasyon görevlileri hala neler olup bittiğini anlamaya çalışıyorlar. R-TM sınıfı robot dostum Bimster bir keresinde araştırmacıların, madenlerde çok yoğun bulunan bir

Okuldayken bir keresinde ayağı takılıp yere düşmüştü, ve herkes gülmüştü. Buradan yere düşen bir insanın komik olduğu sonucuna ulaştı. Peki niye gülmüyordu. Kafasında, yere düşen binlerce insan vardı, hepsi birbirine çarpıyor, yerde yuvarlanıyor, ayağa kalkarken tekrar düşüyorlardı. Bu komik miydi? Niye komikti? Bu aptalcaydı. Komik birşeyler olmalı. Bornov gülemiyordu.

maddeden şüphelendiklerini söylemişti. Bu madde çok ağır psikolojik hastalıkların tedavisinde kullanılan bir ilacın etkin maddesiyle benzeşim gösteriyormuş. Ve belki de bu yüzden ünlü psikiyatrist Susej Lanosrep'i çağırdılar. İşçiler üzerinde kendi keşfi olan duygusal birikim testini uygulaması için. Ve ben bu test için seçildim.

-Bay Togar biz hazırız. İsterseniz başlayabiliriz. Eminim kafanızda bir sürü soru vardır. Ama size test hakkında hiçbir ön bilgi veremeyiz, bu herşeyi mahveder. Sizi biraz uyuşturacağız, kendinizi rüyada gibi hissedeceksiniz. Test bittikten sonra kendinize gelmeniz biraz zaman alabilir ama korkmanıza heyecanlanmanıza hiç gerek yok.

-Tabi ki, sadece işimi en iyi şekilde yapmak istiyorum.

***

Robotlar gülemiyordu, Bornov Togar bunu biliyordu. Bimster'i gülerken hiç görmemişti. Ama annesi ve büyükannesini gülerken hatırlıyordu. Hatta kendisini de gülerken hatırlıyordu. Bütün yapması gereken gülmektir. Komik bir şey bulup gülmek. Daha önce gülmüş olduğu bir şeyi hatırlamaya çalıştı. Plat'a ilk geldiği günler yaşlı madenci ve karısı hakkındaki fıkraya çok güldüğünü anımsadı, ve fıkrayı da tamamen hatırlıyordu. Komik olması gerekiyordu ama hiç komik değildi. "Gülecek bir ağzım olsa bile gülmezdim!" dedi kendi kendine. Komik bir şeyler olmalıydı. Beyaz boşlukta bedensiz bir adam insan olduğunu göstermek için, bir zamanlar güldüğü şeyleri hatırlamaya çalışıyordu. Komik birşeyler olmalı. Eskiden nişanlısını gördüğü zamanlar güldüğünü anımsadı, ama nişanlısı komik değildi. Nişanlısının ölümü komik miydi acaba? Okuldayken bir keresinde ayağı takılıp yere düşmüştü, ve herkes gülmüştü. Buradan yere düşen bir insanın komik olduğu sonucuna ulaştı. Peki niye gülmüyordu. Kafasında, yere düşen binlerce insan vardı, hepsi birbirine çarpıyor, yerde yuvarlanıyor, ayağa kalkarken tekrar düşüyorlardı. Bu komik miydi? Niye komikti? Bu aptalcaydı. Komik birşeyler olmalı. Bornov gülemiyordu.

***

-Profesör Lanosrep, Bornov Togar'ın test sonuçları hazır.

Susej, sekreteri Hulda'nın kapıyı çalmadan içeri girdiğini görünce zaten testin sonucunu anlamıştı. Bornov testi geçememişti.

-Hulda tatlım, yakında bu sıkıcı gezegenden gidiyoruz. Bana hemen Samon Patty'i bağlar mısın. Artık buradaki işimiz bitti.

Susej, teorisinde haklıydı. Aslında Susej her zaman haklıydı. İçten içe haksız çıkmak istediği günlerde bile haklı çıkmıştı.

-Samon, merhaba ben Susej.

-Nasılınız, Profesör? Plat'ta bir gelişme mi oldu?

-Çok, hem de çok iyiyim. Hastalığın tam tanısını yaptığıma inanıyorum. Size haber vermek istedim. Sanırım bu hastalığa duygusal birikim yoksunluğu diyebiliriz. Biliyorsunuz, Plat madenlerinde çok yoğun bulunan Friktolamin türevi bir maddeden şüphelenmiştik ve şimdilik Platolamin adını vermiştik, biliyorsunuz Friktolamin yirmi yıl öncesine kadar ağır depresyon geçiren hastalarda kullanılan bir ilacın etkin maddesi. Platolamin'in ise işçiler üzerinde bir etkisi var mı ve eğer varsa bu nasıl bir etki bunu laboratuvarlarımız hala araştırıyor. Ama sanırım Platolamin'in işçilere ne yaptığını buldum. Tabi ki bu bir teori, ama bir dinleyin. Platolamin, işçilerin duygusal yetilerini azaltıyor ve aynı ortamda buldukları robot iş arkadaşlarıyla bilinçaltılarında kendilerini özdeşleştirmelerine yol açıyor. Fakat bu özdeşleşme beyinde bir ikilem yaratarak kişiyi ağır bir bunalıma sokuyor. Ve beyin, bu ikilemi çözmek için ölümü seçiyor. Hastalığın ilk aşamalarında kişiler bilinçli olarak intihar ediyorlar, ama ileriki safhalarda ölüm isteği o kadar ağır basıyor ki kendi kendilerine ölüyorlar.

Zaten dansöz de
kalmamış
televizyonda. Dünü
gösteriyor
haberler, çıkan
rezaletleri,
kusmukları, Eyfel
kulesi, Time
Square'deki,
Taksim'deki çok
fazla ışık ve çok
fazla havai
fişekleri, çok
kornaları, hep
öpüşenleri,
sarılanları,
yapışanları. İçki,
kusmuk, zaman
akıyor. Coşkular
havalanıp, sonra
yere düşüyor.
Püskül, kağıt, cam
kırıkları üstünde
coşkular ölüyor.

Başka türlü konuşuyorum. Anlatması zor. Özellikle telefonda sesimi daha kısık kullanıyorum. Buna karar vermedim, ama tümüyle benden habersiz de olmadı. Daha olgun birine ait bir ses tonunu benimsedim. Sanki sesimin içine bir miktar çok ince ve küçük iğne doldurdum, ya da sıfır numara zımparayla zımparalamadım da sesimi, zımpara kağıdıyla kapladım. Sesim üstüne düştüğünde pütürleniyor. Kayganlaşmıyor. Sigara da içmem. Kendi teorime göre hava burcu, ikizler olduğum için oksijen içiyorum. Hep yaylalar hayal ediyorum, açıklıklar. Sesimi sigara pütürlendirmedim, diyeceğim o esas. Ama bilmeden model almışım belki sigaralı ortalama bir büyük kadın sesini, azıcık iğneler ya da zımparalar kadar ondan da katmışım, kimbilir, bilmiyorum. Biraz kendiliğinden oldu, biraz ben yaptım, arada birşey.

Gülüşüme de birşey oldu. Onda da benzer bir pütür var. E tabii genel bir değişim bu. Gülüşüm de etkilenmeli. Tamam itiraf ediyorum, bunu söylemek zor. Biraz şuh bir yanı var yeni gülüşümün. Ama kakhahanın kontrolsüz garip bir tarafı var. Onu o yüzden çok az planlayabildim. Ama farkediyorum, o da sesim ve havama, endamıma uyum gösterdi. Bu tamamen benim dışımda. Ama şöyle birşey var, sesim bir karakter yarattı, kakhaham böylece sesime değil de bu karaktere uyum gösterdi.

Eskisine göre daha sakınım, kendimi kontrol ediyorum. Garip olaylar yaşadım. Ağladım filan. Ağlamam ağlamayı hatırlattı, bir daha ağladım. Çok çıkışsız bir durum. Yılbaşıydı, herkes eğlenmeli diye yalnız ağladım. Kendi dramatik halim ağlamalarımı besledi. Birine telefon etsem konuşmam, sesim çıkmaz. Hem kafasında simli bir kağıttan huni, ağzında şöyle ileri geri giden düdüklardan, bir yanağında 20, öbür yanağında 01 yazarak yeni yılı yanaklarıyla karşılamak isteyen herhangi birinin karşısına kırmızı burnumu çekerken hiç de palyaço eğlencilliği içinde olmadan telefon etmeye içim elvermez. İçim içime bile elvermiyor. Oysa içten içe biliyorum, çok sıradan biri bile beni dışarı çıkarsa, yüzünü görmesem, burnuma kolonya koklatsa, ya da kağıt mendil verse elime, ilaç gibi gelecek, ona yaslanacağım. Çok düşkünüm çünkü. Utanmadan aynada yüzüme bakıyorum. Çocukların birbirine bakıp ağlaması gibi bir tetikleme. Karşımdaki yabancı çocuk ağlamamı bekliyor, ben de onu. Hiç gecikmiyoruz. Bu seremoni bütün şaşaaıyla, göz kaçırmadan ve sadakatle gerçekleşiyor.

O sulu sepken bulutun içinde 2001'e bir takside girdiğimi, şoförün tarife değiştirdiğini, kara yola bakıp hep yollarda olmak istediğimi hatırlıyorum. Sonra bir arkadaşım ve birkaç arkadaşının bulunduğu bir eve giriyorum. Benimle birlikte ağlayacak çocuk yok, iyice yalnız kalıyorum. İçime çöken gözyaşlarım ve sümüklerimin denizinde yüzerken uyuyorum.

2001'in ilk günü yağmurlu muydu neydi. Bir karanlık vardı. Otobüse bindim. Eve gittim. Biraz daha dalgalarda boğuldum. Karaya çıkamadım. Bütün kabuklarımın orda su topladığını ve döküldüğünü gördüm. Ellemedim. Salonda oturdum. Kristal avizenin ışığında hafif hafif kuruttum kendimi. Küllerinden doğan anka kuşu misali o döküntülerden canlanışımı seyrettim. Çok sessiz oldu hepsi bunların.

Yeni yılın ilk gündüzüne içim ve dışım ıslak ve sessiz girdim. Sesimi dinlediğimde kısık ama kararlıydı. Bana "ben benim" dedi. Ona hak verdim. Beraber kalktık, pilav yedik. Televizyon seyrettik. Bir gün rötarla bir tekaüt yılbaşı geçirdik. Asırlardır evli bir çiftin sakın yılbaşı törenini torunlarla tombala oynamadan ve kestane patlatmadan geçirdik. Çünkü biz hadım edilmiş bir çiftiz, kısırız. Birbirimize muhtaç, mahkum ve meftunuz. Zaten dansöz de kalmamış televizyonda. Dünü gösteriyor haberler, çıkan rezaletleri, kusmukları, Eyfel kulesi, Time Square'deki, Taksim'deki çok fazla ışık ve çok fazla havai fişekleri, çok kornaları, hep öpüşenleri, sarılanları, yapışanları. İçki, kusmuk, zaman akıyor. Coşkular havalanıp, sonra yere düşüyor. Püskül, kağıt, cam kırıkları üstünde coşkular ölüyor.

Sonra "haber"siz başka bir kanaldaki komik şeylere güldüm, kendi kendime, yani biz bize. Böylece "ben benim" dedikten sonra ilk defa gülüşümü dinledim. Çok ince bir elekten eleniyor kakhaham ve bir kısmı dipsiz karanlık bir kuyuya düşüyor. Artık arkasından bakmıyorum.

Dr. Nevzat Akat, masasının bir türlü yerine oturmayan çekmececi ile boğuşurken vurulan kapıyı duymadı. O gün biraz sinirliydi. Hastanede göreve başlamasının üzerinden sadece üç gün geçmişti ve her şeyin ters gideceğini söyleyen o uğursuz sesi gittikçe daha fazla duyar olmuştu. Odası küçüktü, bilgisayarını internete bağlanmamıştı, masasının çekmecececi bozuktu, hastanenin önünde büyük bir park sorunu vardı ve her geçen dakika bu listeye yeni sorunlar ekleniyordu. Çekmececi yuvasına sokmak için ters bir hareket yaptı ve masanın metal kenarı elinin üst kısmını sıyırdı. Soyulan üst derinin altından yüzeğe doğru hücum eden kanı seyrederken kapının vurulduğunu duymaması doğaldı. "Doktor Bey, afedersiniz..." Kapı açılıp da içeriye birinin girdiğini görünce 'bir bu eksikti' dedi içinden. Santralden hemşirelerden birini göndermelerini istemek için telefonunu açılmasını beklerken adama eliyle oturmasını söyledi. Adam rahatsızlık verdiği düşünerek çekine çekine mavi koltuklardan birine ilişti. Masanın önünde duran iki mavi koltuğun büyüklüğü odanın boyutları ile tuhaf bir zıtlık oluşturuyor, ortamı olduğundan daha da küçük gösteriyordu. "Alo, ben Nevzat Akat, bana bir... Nevzat Akat! Evet, evet doktorum, 3102'ye bir hemşire gönderir misiniz? Pansuman için yanında malzeme getirsin. Hayır hasta için değil. Kendim için. Evet, hemen gönderin." Telefonu sinirle kapattı ve karşısındaki adamla kaldıkları yerden konuşmaya devam ediyormuş gibi söylemeye başladı: "Ne tuhaf insanları çalıştırıyorlar bu santralde! Bir sürü sorgu sual. Allah allah!" Adamın mahçup mahçup gülümsediğini görünce kendini toparladı: "Buyrun, sizi dinliyorum?"

"Şey, sizinle görüşmemi tavsiye ettiler. Aslında babamın durumu hakkında..." Daha adam sözünü tamamlamadan kapı tıklandı ve hemşire içeriye daldı. "Bir şey mi oldu, Doktor Bey? Bakalım, a elinizi kesmişsiniz. Nasıl oldu?" Doktor hemşirenin sesinin titreşimleri arasında hafif alaycı bir ton sezdi ve bunu hiç beğenmedi. Sakar biri durumuna düşmüş olduğunu ima eden bir ton... "Şu çekmeceyle boğuşuyordum..." Canı iyice sıkılmıştı. Bilmiş bir kız olduğunu düşündüğü hemşirenin yakasındaki karttan adını okudu ve okur okumaz yanlış öğrendi. Bundan sonra aylarca Selda Hemşireye Seda diye hitabedecekti ve bu dil sürçmesinin üzerinde hiç durmayacaktı. Belki bir otoanaliz seansı sırasında, başka bir dil sürçmesinin üzerinde çalışırken bu anlam kaymasının da nedenini çözecek (hemşirenin ses tonundaki alaycılığı adını ses anlamına gelen bir biçimde kodlamak) ve insan zihninin garipliklerle dolu bir bilmece olduğuna bir kez daha şaşıracaktı. Ve Maryland'deki pozisyonu kaçırdığı için bir kez daha pişman olacaktı. Aslında şu anda da pişmandı fakat bir tür ketlenme yaşıyordu. Yaşamına ilişkin büyük kararlar alması gerektiğinde karşılaştığı bir ruhsal engel vardı. Ne olduğunu bilmiyordu fakat **orada** olduğunu biliyordu. Nasıl başa çıkacağını bilmediği bu engelle uğraşmak için yeterli enerjisi yoktu. En azından bu dönemde yok, diye düşünüyordu. İnsanın bazı dönemleri vardır ki... Hayır, yalan, senin bütün dönemlerin böyleydi. Hayatında hiç önemli bir karar aldın mı? İçindeki uğursuz ses aslında baskıladığı benliğinden başkası değildi. Sanki o kararı zamanında alabilmiş olsa, şu anda burada olmayacak ve o ses de kendisini didikleyip durmayacaktı. Fakat gitme kararını verememişti. Her zaman çeşitli bahaneler hazır. Evde yaşlılar vardı ve onlardan uzun süreli ayrıldığında sanki onları bir daha göremeyecekmiş gibi geliyordu. Başka şeyler de vardı. Belki biraz güvensizlik... Seda Hemşire antiseptik bir solüsyonla elinin üzerini silerken biber yemiş gibi bir acılık hissi ile düşünceleri kesintiye uğradı. İşini büyük bir umursamazlıkla yapan hemşirenin durmadan gülümsemesi sinirine dokunuyordu. Komik bir şey mi vardı? Belli ki hastaneye adım atar atmaz kendini yaralaması gülünç duruma düşmesine neden olmuştu. Bir an önce çıkıp gitmesini dilemek dışında elinden bir şey gelmiyordu. Hemşire işini bitirip giderken bir adama bir de doktora

bakarak son kez gülümsedi. Bu sefer emindi, dışarı çıkar çıkmaz arkadaşlarına gidip kendisini çekiştirecekti. **Nevzat Bey var ya, şu yeni gelen psikiyatrist, çok salak bir şey, hah hah ha. Elini kesmiş salak!** İçindeki uğursuz sesi susturmak için kendisinin konuşması gerekiyordu: "Evet, şimdi sizi dinleyebilirim. Şikayetiniz?" Sargılı eline kalemi alıp hastanın söyleyeceklerini not etmek üzere bloknotu önüne çekti.

"Geçmiş olsun doktor bey. Zamansız gelmişim, kusura bakmayın. Ben babam için görüşmek istemiştim. Onu bir görmenizi isteyecektim. Kendisi geriatriye yatıyor. Adı Pertev Belende. Ben oğlu Nahit Belende."

İsimleri not alırken, "Neden görmemi istiyorsunuz?", diye sordu.

"Şu ana kadar diğer doktorlar pek yardımcı olamadılar. Babam bundan iki yıl önce bunamaya başladı..."

"Babanız kaç yaşında?"

"Yetmişsekiz. Sizce normal mi?"

"Bunaması mı? Bakın Nahit Bey, bunama bir hastalıktır. Herkesin başına gelebilir. Yaşlılarda daha sık görülmesi, her yaşlanan kişinin bunayacağı anlamına gelmez. Bir çok nedeni olabilir. Beyinde bir bozukluk olur; hasta geçmiş ve bugünle ilgili düşünce sistemini yitirir. Damar hastalıkları, nörolojik bozukluklardır bunamayı yaratan. Bunların da bir çok nedeni de olabilir."

"İki yıl öncesine kadar iyiydi. Fakat sonra hızla bunamaya başladı. Önce çok unutkanlaştı. Sonra az konuşmaya başladı. Daha sonra buraya yatırmamızı gerektirecek kadar kendini kaybetti. Peki buna ne sebep olmuş olabilir?"

"Bir çok nedeni olabilir. Muayenesi yapılmıştır sanırım. Tansiyon, şeker, kolesterol durumları incelenmiştir her halde."

"Evet ama hepsi normaldi. Biraz şekeri çıktı gerçi ama..."

"Alzheimer hastalığı olabilir, başka bunama hastalıkları da var, görmem lazım."

"Çaresi var mıdır?"

"Ne yazık ki bu konuda size ümit vermek istemem. Giden bir zihni geri getirmek hiç kolay değil. Hatta imkansızca yakın bir şey. Hele iki yılı aşkın bir süredir bu durumdaysa... Ben önümüzdeki hafta hastaları görmeye başlayacağım. Babanızın adını not aldım. Kendisiyle de ilgileneceğim."

Bu noktada Dr. Nevzat adamın artık teşekkür edip gitmesini bekliyordu. Fakat Nahit Belende, bir şeyler saklayan ve bunu belli etmek isteyen biri gibi kıpırdanıyordu. Adamın yüzüne 'başka bir şey var mı?' gibilerinden baktı. Bu onun alışkanlık haline getirdiği ve herkesi tedirgin eden bir bakıştı. Karşısındaki insanla arasına büyük bir mesafe koyan, kurulan iletişimin doktor-hasta düzleminde olduğunun altını çizen soğuk ve uzman bir bakıştı bu. Bir kaç yıl sonra tanışacağı ve yine çok büyük kararsızlıklar sonucunda ancak 'zorunda kalarak' evleneceği kadın, evliliklerinin altıncı ayında tutuşmuş oldukları şiddetli bir kavganın orta yerinde bu bakıştan söz ettiği ayırımına varacaktı.

"Bir şey daha var aslında. Bilmiyorum, önemli mi..."

"Nedir?"

"Babamı buraya getirmemizin asıl nedeni bunaması değil. Yani sadece bunamış olsa biz yine beraber idare ederdik."

"Beraber mi yaşıyordunuz?"

"Evet. İki yıl önce bir gün eve geldiğimde şöyle bir olay oldu. Babamın iyiden iyiyeye bunamış olduğunu biliyorduk ve doktorlardan aldığımız tavsiyeleri uygulamaya çalışıyorduk. Ne bileyim, dışarı çıkıp kaybolmasın diye kapılara göz kulak oluyorduk, ilaçlarını kendisi alsın, gündelik bir takım işler yapsın diye odasının görünür yerlerine kartonlara 'yapması gerekenler' listeleri asıyorduk, ve her şeyden önemlisi onunla konuşuyorduk. O gün de eve geldiğimde hemen

yanına gidip günlük sohbet denememizi yapmak istedim. Ben içeri girdiğimde salonda oturmuş televizyona bakıyordu. Merhaba baba, dedim. Duymadı, ya da kendisine söylendiğini anlamadı. Yanına gidip elimi omzuna koydum. Dönüp yüzüme baktı. Ve gülmeye başladı. Çok komik bir şey söylemişim gibi önce kıkırdarak daha sonra kahkahalarla, gözünden yaşlar gelerek gülmeye devam etti. Önce ben de gülmeye çalıştım. Hani insan gülen birini görünce gayrı ihtiyari güler ya, öyle işte. Ne oldu, neye gülüyorsun falan dememe aldırmandan gülüyordu. Hatta, ben bir şeyler söylemek için ağızımı açtığımda daha da çok gülüyordu. Seslerimizi duyan eşim yanımıza geldi. Bu sırada babam nefessiz kalmış, kasıklarını tuta tuta gülmeye devam ediyordu. Gözünden yaşlar geliyordu. Artık ağlıyor mu, gülüyor mu anlaşılmıyordu. Bunun normal bir durum olmadığını düşünerek doktora telefon etmek için içeri odaya gittiğimde babamın sakinleştiğini duydum. Nermin, gülmekten bitkin düşmüş olan babamı odasına götürüp yatırdı. Ben de doktoru aramaktan vazgeçtim. Daha önce doktorlar uyarışlardı, bunama yaşlılarda çok tuhaf davranışlara neden olabilir, diye. Fakat böyle bir şey beklemiyorduk. Neyse, bu durumun geçici bir şey olduğunu sandık. Fakat..."

Adamın anlattıkları ilgisini çekmiş, bir an için sızlayan elini, Seda Hemşire'nin münasebetsizliğini, hastanedeki memnuniyetsizliğini unutmış, hızla notlar almaya başlamıştı. "Fakat, sonra durumun kalıcı olduğunu anladınız?" Sık sık yinelenen manik ataklar damans hastalarında rastlanır mıydı? Evet, elbette. Fakat böylesine şiddetli krizler? Tuhaf. Çok tuhaf...

"Evet, durumun geçici olmadığını ertesi gün, aynı sahneler tekrarlanınca anladık. Bir kaç gün bu durum böyle sürdü. Pazar günü işe gitmediğim için bütün gün beraber olacaktık. O zaman başka bir gerçeğin farkına vardık."

Dr. Nevzat not almayı keserek adamın yüzüne baktı. Başka neyin farkına varmışlardı?

"Babamın gülme krizleri sadece beni görünce ortaya çıkıyordu. Nermin'e ya da televizyonda gördüğü bir şeye değil, sadece bana bakınca gülüyordu."

Adam en büyük sırrını itiraf etmiş biri gibi derin bir nefes alarak sustu. Dr. Nevzat şaşırılmıştı. Meslek yaşamında buna benzer bir olaya tanık olup olmadığını düşünüyordu. Gerçekten de garip bir durumdu. Oliver Sacks'ın aktardığı vakalara benziyordu. En az karısını şapkasıyla karıştıran adam meselesi kadar ilginçti. Ne tür bir zihinsel bozukluk buna neden olabilirdi acaba? Oğlunun karşısında durması hangi sinir düğümlerinde kısa devreler yaratıyordu?

"Size bakınca mı gülüyordu?"

"Evet. Beni görünce gülmeye başlıyor. Eğer gözünün önünden kaybolmazsam ölene kadar gülebilir. Pazar günü bunu defalarca denedim. Kısa bir an beni görmesi bile gülmeye başlamasına yetiyordu. Görüş alanından çıkar çıkmaz sakinleşip eski haline geri dönüyordu. Ertesi günü onu hastaneye getirdik."

"Nasıl getirdiniz? Yani yüzünüzü babanıza göstermeden nasıl geldiniz?"

Adam, doktorun ilgisini çekmiş olmaktan dolayı memnun olmuştu; gülümseyerek devam etti: "Bir arkadaşım ve Nermin bir arabada, ben kendi arabamda yolculuk ettik. Neyse sonuçta hastaneye yatırdık. Hakan Bey var, Hakan Arslantürk, sağolsun o ilgilendi. Muayenelerini yaptı, bir takım ilaçlar yazdı. Burada bir yer ayarladı. Çünkü iyileşme ümidi yoktu ve beraber yaşamamızın mümkün olmadığı ortadaydı. Bir kaç kez Hakan Bey'in yanında da bu olayı tekrarladı."

Dr. Nevzat iyiden iyiye heyecanlanmıştı. Bu vakanın üzerinde çalışmak için sabırsızlanıyordu. Bir sürü şeye bakması gerekiyordu.

"Nihat bey, babanızın durumu çok ilginç. Üzerinde çalışmak isterim. Fakat yardımınıza ihtiyacım var."

Adamın yüzü ışıdı: "Tabii, ne gerekirse yapmaya hazırım. Haftada bir gün, pazar sabahları ziyaretine geliyordum. Gerçi ona ancak uzaktan bakabiliyorum. Çünkü beni görür görmez gülmeye başlıyor," deyip kıkırdadı. Dr. Nevzat doktorlara has bir refleksle adamın yüzüne baktı.

Yine o uzman bakışı... Adam bir suşlu gibi gözlerini yere dikti. Sanki doktor bu saçma durumun nedenini onun yüzünde görebilirmiş gibi... Sanki, gerçekten de adamın yüzünde herkesin göremediğı ama babasının gördüğü komik bir şey varmı gibi. Dr. Nevzat adamın neler düşündüğüne aldirmaksızın ani bir soru ile sessizliğı bozdu:

"Fotoğraflarınıza da aynı tepkiyi veriyor mu? Hiç böyle bir deneyim yaşadınız mı?"

"Hayır, bilmiyorum. Hiç aklımıza gelmedi."

Dr. Nevzat kararını vermişti. Bu konu üzerinde çalışacaktı.

"Şimdi önce size bazı şeyler sormak istiyorum. Başka kardeşiniz var mı Nihat Bey?"

"Hayır yok."

"Kaç yıldan beri beğaber yaşıyorsunuz, ne iş yapıyorsunuz, babanız ne iş yapardı, başka hastalıkları var mıydı... Buna benzer bilgilere gereksinimim var. Eşinizle de görüşmem gerekir. Sonra bazı deneyler yapmamız gerekli. Örneğin size mi, yoksa sizin yüzünüze mi gülüyor asıl olarak bunu çözmeliyiz. Ayrıca, haftaya gelirken bana fotoğraflarınızı getirin. Ne kadar çok getirirseniz o kadar iyi. Babanıza bunları göstermek ve tepkilerini ölçmek istiyorum. Sonra..."

"Ne umuyorsunuz?"

"Bilmiyorum, göreceğiz. Bir ihtimal hiç tepki vermeyebilir. Ne de olsa fotoğraf ayrı bir şey. Eğer verirse, hepsine verip vermediğine bakarız. Belli bir yaştan sonraki halinize mi gülüyor yoksa..."

Dr. Nevzat birdenbire durakladı. O ana kadar dikkatini çekmemiş olan bir şey vardı. Adam içeri girdiğinden beri ne telefon çalmıştı, ne de kapısı tıklanmıştı. Oysa bu saatler hastanenin çok hareketli olduğu saatlerdi. Seda Hemşire pis pis sınırlarak çıktığından beri kimse onları rahatsız etmemişti. Niye pis pis gülmüştü ki... **Bu işte bir gariplik var Nevzat! Dikkatini topl.** İçindeki ses uyarıyordu ama neye karşı? İnsanın dilinin ucuna gelen şeyleri hatırlayamaması gibi rahatsız edici durumlar vardır ya... Bir şeyler sezersiniz, olayların nahoş bir yöne doğru aktığını fark edersiniz ama bir türlü doğru teşhisi koyamadığınız için harekete geçemezsiniz ya, öyle bir durum. İleride doğacak olan ilk çocukları Selin'in genç kızlık yıllarında gece eve geç geldiği zamanlarda hissedeceği türden bir bulantı. Henüz bilinmeyen, açığa çıkmamış olan kötü bir olayın haberci kokusu. Bunun üzerine düşünmüştü aslında. Bu duygular ona yabancı değildi. Hekimlik yaptığı ilk yıllardan bu güne kadar farkında olduğu bir durumu sezgilerin gücü. Şöyle açıklıyordu kendi kendine: *zihnimiz çok sayıda uyarıyı alıp kaydediyor ve onları işliyor. Kimilerini bilinç düzeyinde formüle edip bize sunuyor, kimilerini ise eksik bilgiler nedeniyle tam anlamıyla ortaya koyamıyor. Zihnimizin bir bölümü biz farkına varmadan bir çok şeyi ölçüp biçiyor aslında. Karşımızdakinin vücut dilini, ses tonunu, yüz ifadesini analiz edip duruyor. Belki dile dökülemeyecek sonuçlara varıyor o yüzden bilince çıkaramıyor... Seda Hemşire neden öyle davranmış olabilir ki? Hemen cevaplaması gereken bir soru bu. Cevap basit, böyle bir hastayı tüm hastane tanıyor olmalı. Oğlunu görünce katıla katıla gülen bir adamı hastanede herkes biliyordur. Benim dışımda herkes. Ve ben de bugün bu komik vakayla tanışmak üzereyim, hemşire de o yüzden gülüyordu. Sen öyle san dedi uğursuz iç sesi. Sen öyle san. Ya ne peki? Biraz daha düşün. Dikkatli ol. Yoğunlaş. En olmayacak şeyi düşün. Neden bu adam içeri girdiğinden beri hiç telefon çalmadı? Dr. Nevzat'ın kafası iyiden iyiye karışmıştı ki bir anda soru ağzından dökülüyordu:*

"Eşiniz dışarıda mı bekliyor?"

Adam böyle bir soruyu beklemiyor olmalıydı ki bir an tereddüt etti: "Eşim mi? Ee, hayır, o şu anda evde."

"Buraya yalnız mı geldiniz?"

"Evet, neden sordunuz?"

"Paltonuzu nereye bıraktınız?" Dr. Nevzat'a tuhaf gelen şeylerden biri de buydu. Dışarıda vestiyer yoktu. Adam bu soğuk havada böyle bir gömlek ve pantolonla çıkmış olamazdı.

"Paltom mu? Paltom yoktu ki..."

Bu sırada Dr. Nevzat sezgilerine kulak vererek telefona sarıldı. Santral çıkınca: "Bana Seda Hemşireyi gönderin, ben Nev..." Operatör aceleyle peki efendim deyip kapatmıştı. Ahizeyi yerine koyduktan sonra gözlerini adama dikip bakmaya başladı. Sessizliğin çok önemli bir silah olduğunu biliyordu, defalarca denemiş ve çoğunlukla sonuç almıştı. İnsanların çoğu sessizliğin yarattığı gerilimi kaldıramazlar. Karanlıkta kalmak gibidir, konuşmanın sessizlikle kesintiye uğraması. Dr. Nevzat adamın yalan söylediğini anlamıştı. Ya da doğruyu söylemediğini diyelim. Bu arada Nahit Belende gözlerini kaçırıp yere bakmaya başladı. Tedirgin olmuştu. Dr. Nevzat'ın bakışı ile başa çıkmak zordu. Gözünü kırpmadan, her hangi bir duygu iletmeden dosdoğru bakıyordu. Baktığı, sanki Nahit Belende değildi de o durumu yaratan koşullardı. Kıpırdadığı anda avının üzerine atılacakmış gibi gergindi...

"Sizi benim odama kim gönderdi?"

Ezici sessizliğin ardından bu cümle odanın ortasında bomba gibi patlamıştı. Adam suskunluğunu bozmadı. Yüzüne garip bir gülümseme yerleşmişti. Hastalara özgü bir kopmaydı bu... Dr. Nevzat artık emin olmuştu. Seda hemşirenin gelişi oyunun bitmek üzere olduğunu haber veriyordu. Hemşire kapıyı açtığı anda Dr. Nevzat kıpırdamaksızın masasında oturuyor, adamsa susuyordu. Belli ki ortadaki oyun her ne ise bunda hemşirelerin payı vardı. Dr. Nevzat o anda o kadar sinirliydi ki, konuşmaya başlarsa alt çenesinin titreyerek kendini ele vereceğini biliyor, susuyos, içinden sayı sayarak kendini sakinleştirmeye çalışıyordu. Seda Hemşire adamı nazikce kolundan tutarak koltuktan kaldırdı ve kapıya doğru yöneltti. İki de arkasını döndüklerinde, Dr. Nevzat oyunu kazanmış olduğunu ilan eder bir ses tonu ile: "Seda Hemşire, işinizi bitirdikten sonra beni görün. Anlatacaklarınızı dinledikten sonra başhekimle konuşmayı tercih ederim."

Seda Hemşire belli belirsiz mırıldandı. Özür dilemekle evet demek arasında bir ses çıkardı. Kapı kapandıktan sonra, Dr. Nevzat gülümseyerek not defterine aldığı notlara baktı. Hepsinin altını çizip, süslü harflerle mitomani yazdı. Üç gündür ofisini yerleştirmeye çalışacağına, hasta kayıtlarına göz atsa böyle bir duruma düşmeyecekti. Kendine biraz kızmakla beraber durumun üstesinden geldiği için memnundu. Belli ki Nahit Belende (ya da adı her neyse) ilginç bir mitomandı, hemşireler de bu durumu biliyorlar ve yeni gelen doktorların yanına hasta yakını gibi sokulmasına göz yumuyorlardı. Bu gün de kurban kendisiydi. Mitoman içerideyken hiç rahatsız etmiyorlar ve farkına varmamış gibi davranıyorlardı. Oysa bugün küçük bir aksilik olmuş, hemşire daha en başından odaya çağırılmış, adamı odada görmüştü. Yapması gereken hemen doktoru uyarmak ve hastayı dışarı çıkarmaktı. Fakat Seda Hemşire bunu yapmadı. Kırk yılda bir yakalanan bir fırsatın kaçırılmasına o anda kendisi karar veremedi. Yeterince sağlam bir kişilik yapısı olsaydı bu kararı hemen verirdi. Seda Hemşire'nin adını not defterine not etmişti. Birazdan geldiğinde her şeyi mecburen itiraf edecekti. Ona zaman tanıyordu. Bu kumpası tezgahladığı arkadaşlarına danışabilmesini, durumu kurtarabilecek bir kurguyu yapabilmesini istiyordu. Aksi takdirde gereksiz yere, daha ilk haftadan personelle derin ilişkiler yaşamaya başlayacaktı. Dr. Nevzat hesap adamıydı.

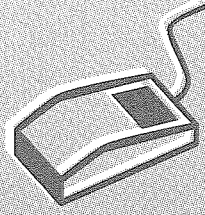
Kendinden memnundu. İçindeki uğursuz ses şimdilik susmuştu. O anda mitomani düşünüyordu. Böyle bir yalan uydurmasının altındaki nedeni kurcalıyordu. Otoriteyi ters yüz eden bir yalanı otoriteye söylemek... İlk iş bu vaka üzerine yoğunlaşacaktı. Bu adamın üzerinde çalışmalıydı. İlginçti. Fakat, anlattığı hikaye daha da ilginçti. Kendi babasını düşündü. Bu şekilde bunasa... Dr. Nevzat'ı görünce gülmeye başlasa... Kâbus gibi bir durum. Hızla telefonu eline aldı, numarayı tuşladı, not defterine küçük yılanlar çizerek beklemeye başladı.

"Alo? Baba, benim Nevzat. Yok, bir şey olmadı. Öylesine bir arayayım dedim... Nasılsınız?"

.I.

abonet

Kitap hediye çok özel kampanya için

www.kitapdeposu.com

ya da

0212 210 0 110

abonet@abonet.net

öyküden

bir bilet: gidiş-dönüş

... Öykümü okudu. Bitirdikten sonra "Eee," dedi "Bu kadar mı?" "Bu kadar" dedim. "Yarıda kesilmiş gibi geldi bana" dedi. Pek beğenmedi öykümü. Birkaç yorum daha yaptı. Başka bir öykü okudu noktalama işaretlerini iplemeden. Kızdım, dergiyi aldım elinden, ben okudum. "Sanki sen çok güzel okuyorsun" dedi. Güldük.

İki aylık öykü dergisi

Yazışma adresi: Çamlıca mh. 3. sk. 8/1
06200 Ankara Tel-Faks: 0 312 286 95 04
e-posta: birbilet@yahoo.co.uk Abonelik için:
ABONET Tel: 0 212 221 01 10
www.abonet.net

altkitap

- Anasayfa
- Kizilz
- Yardım
- Kitap Yayınlatmak

Ömer Madra'dan "Rüzgâra Karşı II" Ekim ayında altkita

Tiyatroda "dın Sorunu" Ekim ayında altkita

Yeni Çıktılar

Kumcul

İbrahim Yıldırım

anlatı

"Kumcul" üç bölümden oluşuyor

yaratılmak için üye simaniz
gerekmediğin üyelik ücreti
Üye Ol

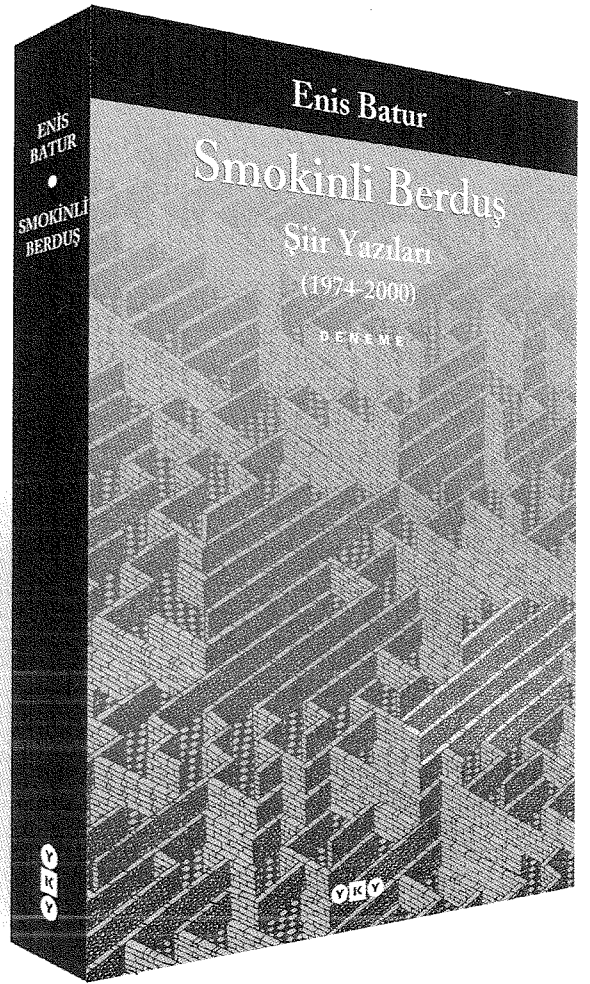
Editoriden

Smokinli Berduş

Modern şairin
yeri, yurdu,
derdi, dili

Enis Batur, 1974-2000 arası yazdığı şiir yazılarıyla, hem Şair'in durduğu yeri, hem de tekniğini, temalarını, üslûp kaygılarını inceledi. Yahya Kemal ve Ahmet Hâşim'den Nâzım Hikmet ve Tanpınar'a, Oktay Rifat ve Melih Cevdet'ten Cemal Süreya ve İlhan Berk'e, Turgut Uyar ve Ahmet Oktay'dan Güven Turan ve İsmet Özel'e uzanan okuma denemeleri. Şiirin İktidar, Red, Ölüm, Gece, Fal, Sinema, Giyotin, Radyo, Tren, Saray, Cinsellik, Sessizlik ile ilişkileri. Modern Şiirimiz nasıl doğdu, gelişti, büzüştü? Yenilikçi Türk Şiirini anlamak için vazgeçilmez bir kaynak.

Smokinli Berduş
Şiir Yazıları (1974-2000)
Enis Batur
430 s., 7.000.000 TL

YAPI KREDİ YAYINLARI KİTAPBEVLERİ: • İSTANBUL: 212-293 08 24 / 502 • İZMİR: 232-463 82 90 • ANKARA: 312-435 85 94
E-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr - Web Sitesi: www.yapikrediyayinlari.com - İnternet satış: www.shop.superonline.com/yky
YAPI KREDİ KÜLTÜR SANAT YAYINCILIK TİC. VE SAN. A.Ş. 212-293 08 24, 252 47 00

“Bütün bunlar” bir şaka olabilir:

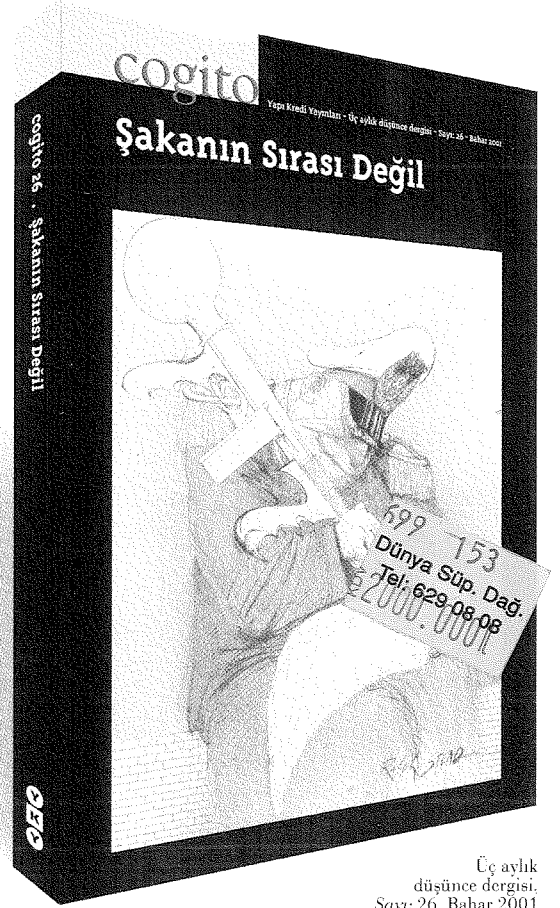
Cogito'nun Bahar sayısının dosya konusu: Şaka. Aristoteles'ten Gündüz Vassaf'a, Peter Sloterdijk'ten Mehmet Ergüven'e, Henri Lefebvre'den Cem Mumcu'ya, ciddi kalemlerden şakayı her yönüyle kuşatan metinler;

Yapısalcılığın kurucularından sayılan Fransız sosyal antropolog **Claude Lévi-Strauss**'la Fransa'da; özgün tarih araştırmalarıyla bilinen iktisat profesörü **Sencer Divitçioğlu**'yla Demirciköy'deki evinde gerçekleştirilen *Cogito*'ya özel iki söyleşi;

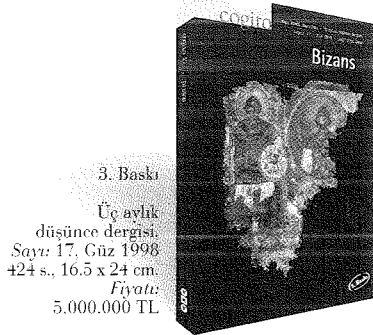
Jürgen Habermas'tan “Avrupa Topluluğu” için “anayasa talebi”;

Gündem'deki tartışma: James K. Galbraith, Joseph Stiglitz, Peter Beinart, Marc Ferro, James Tobin - Gustav Ranis, Roni Margulies, yazılarıyla küreselleşmeyi ve yarattığı krizi tartışıyorlar.

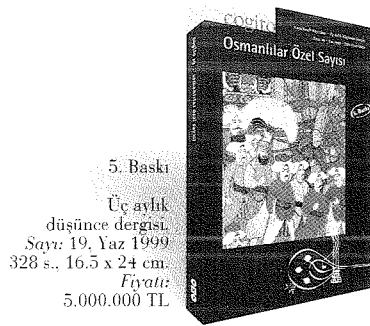
“Bütün bunlar” bir şaka olabilir mi?

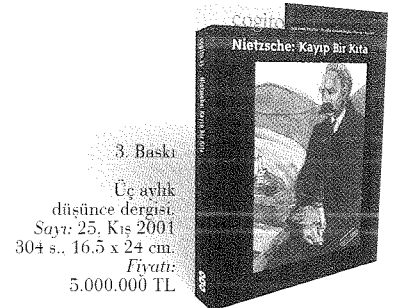
Üç aylık düşünce dergisi.
Sayı: 26, Bahar 2001
296 s., 16.5 x 24 cm.
Fiyatı:
5.000.000 TL

3. Baskı
Üç aylık düşünce dergisi.
Sayı: 17, Güz 1998
424 s., 16.5 x 24 cm.
Fiyatı:
5.000.000 TL

5. Baskı
Üç aylık düşünce dergisi.
Sayı: 19, Yaz 1999
328 s., 16.5 x 24 cm.
Fiyatı:
5.000.000 TL

3. Baskı
Üç aylık düşünce dergisi.
Sayı: 25, Kış 2001
304 s., 16.5 x 24 cm.
Fiyatı:
5.000.000 TL

YAPI KREDİ YAYINLARI KİTAPBEVLERİ: • İSTANBUL: 212-293 08 24 / 502 • İZMİR: 232-463 82 90 • ANKARA: 312-435 85 94
E-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr • Web Sitesi: www.yapikrediyayinlari.com • İnternet satış: www.shop.superonline.com/yky
YAPI KREDİ KÜLTÜR SANAT YAYINCILIK TİC. VE SAN. A.Ş. 212-293 08 24, 252 47 00